

מסבת מדרות

וגלויים עליה שלושה פירושים:

פתח הדביר ~ פתחו של אולם ~ באר הלבנון

פתח דבר

ישתבח הבורא ויתעלה היוצר אשר זיכנו להוציא לאור את מסכת מדות, מאוירת ומבוארת בשלושה פירושים:

א. פתח הדביר - והוא פירוש הפותח ומבאר את דברי המשנה בדרך קצרה (כפתח הדביר שהיה קטן וצר, ודביר הוא מלשון דיבור כמבואר במדרש שהש"ר פ"ד פס"ו).

ב. פתח האולם - בו נקבצו דברי המפרשים המבארים את דברי המשנה באריכות ובהרחבה (כפתחו של אולם שהיה פתחו גדול מכל פתחי המקדש והוא מסמל הסברה בהרחבה כדאמר ר' יוחנן (עירובין נג.) לבן של ראשונים כפתחו של אולם). פירוש זה מיוסד בעיקר על דברי המפרשים אשר מודפסים על הדף בגמרא מסכת מדות ובמשניות עם ע"א מפרשים, ואלו הם - פירוש המשניות לרמב"ם (ובד"כ הבאנו גם דעתו בהלכות בית הבחירה), רבינו שמעיה, הרא"ש, הרע"ב, תוס' יו"ט, הגר"א ותפארת ישראל.

חשוב לציין שלא בכל נושא הובאו שיטות כל המפרשים, וכן במקום שמקור דברי המפרשים הוא בגמרא בד"כ צויינה הגמרא כמקור (למעט מקרים בהם יש מחלוקת בפירוש דברי הגמרא). כמו כן במקום בו המפרשים לא נחלקו ביניהם וכתבו כולם פה אחד אותו הפירוש, הבאנו לפעמים רק את המפרש הראשון שכתב פירוש זה, אף אם כתב דבריו במסכת אחרת. (פירוש זה מצויין בסדר האלף בית לכל אורך המסכת).

ג. באר הלבנון - מה שהתבאר לי מתוך העיון בסוגיות העוסקות במקדש הנקרא "לבנון" (פירוש זה וכן האוירים, מצויינים על סדר האלף בית בכל פרק בפני עצמו).

כאן המקום להודות לרבנים החשובים, הרב **אברהם הכהן טורנהיים**, הרב **יהודה יחיאל ברלינסקי**, הרב **שמעון גולומב**, הרב **שניאור זלמן גערליצקי**, אשר השקיעו מזמנם וממרחם ולקחו חלק בעריכה.

ויהי רצון מלפני אבינו שבשמים, שעל ידי חיבור זה יתרבו הלומדים בנושאי המקדש, ובזכות הלימוד והעיסוק בתורת המקדש נזכה בקרוב לראות בבנינו.

הרב שלום לבאי

ראש מכון "הראנו בבנינו"

הקדמה לבאר הלבנון

לפני שנגשים ללימוד מסכת מדות ראוי להתבונן מפני מה נשנית מסכת זו. הרמב"ם (בהקדמתו למסכת) ביאר שהתועלת בזה היא, כי כשיבנה המקדש במהרה בימינו יש לשמור ולעשות התבנית ההיא מפני שהיא ברוח הקודש, כמו שנאמר: "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל". וביאר התוס' יו"ט (בהקדמתו למסכת) שאע"פ שבנין העתיד יהיו בו שינויים שלא ישוו עם בנין בית שני, מכל מקום צריך לסיפור בנין השני שע"כ אנו יכולים לדרוש ולהבין בבנינא דיחזקאל. ואילו צורת בית שני לא היתה נכתבת בספר, לא מצאנו ידיו ורגליו באותו הבנין העתיד שיבנה במהרה בימינו. העולה מדבריהם שהתועלת בסיפור צורת הבית השני היא שע"כ נוכל להבין המקראות ביחזקאל המבארים את צורת הבית השלישי, שכשיגיע העת לבנותו נבנהו כתבניתו המפורשת ביחזקאל, שכן לדעת הרמב"ם ותוס' יו"ט הבית השלישי יבנה בידי אדם. אך ידוע שלשית רש"י (סוכה מא. ד"ה אפי' וכו') ותוס' (שם) מקדש העתיד שאנו מצפין הוא יגלה ויבא משמים, שנאמר "מקדש ה' כוננו ידוך". וכן איתא בזהר (ח"ג רבא ע"א) "ושלמה הוה ידע דבנין דהאי עובדא דבר נש לא יתקיים, ועל דא אמר 'אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בניו בו" דאה לית ביה קיומא, ביומי דעורא גרם חטאה ואיצטרכון אינון למבני ולא הוה ביה קיומא... וליומנא דאתי כתיב 'בונה ירושלים ה' איהו ולא אחרא ובנינא דא אנו מחכאן, ולא בנינא דבר נש דלית ביה קיומא כלל" (תרגום, שלמה היה ידוע שחבית שוא בה כיון שבנה ביה אדם לא יתה לו קיום ועל זה נאמר 'אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בניו בו' שהרי אין בו קיום, וכן בימי עורא גרם חטאה וכו' וכן לא היה בו קיום... אך לעתיד לבא סתם 'בונה ירושלים ה' הוא ולא אחר, ולבנון זה אנו מחכים ולא לבנין ביד אדם שאין בו קיום כלל). ע"פ צורך להבין אם מקדש העתיד יבוא בנוי ומשוכלל משמים מפני מה נשנית מסכת מדות. וביאר ההון עשיר (בהקדמתו למוחה) שמסכת מדות נשנית מפני שע"י הלימוד בצורת הבנין נחשב כאילו אנו עוסקים בבנין הבית (עיי' סאן תוס' דבי"ח), ובהו יובן מה שאמרו במדרש (תנחומא פ' צו ספ"ד) שהקב"ה צוה ליחזקאל ללמד את ישראל צורת הבית השלישי, וע"י שיעסקו בלימוד צורת הבית יעלה ה' עליהם כאילו הם עוסקים בבנינו. מפני שבנין העתיד לא יבנה בידי אדם אלא ירד מוכן משמים, אך זה שירד המקדש מוכן זהו ע"י עסקינו בלימוד צורתו ובנינו כל זמן משך הגלות. שע"י העיסוק בתורת הבית אנו פועלים שיבנה למעלה, תורת הבעש"ט (מזאת הייב"ש קס"ב) "דע מה למעלה ממך" (אבות פ"ב ט"א) - דע שכל מה שקורה ונפעל למעלה בעולמות העליונים - הכל ממך, ע"י מעשיך ומחשבותיך כאן למטה. והנה הכתוב "סבו ציון והקיפות ספרו מגדליה" פירש רבינו בחיי (שמות ל"ח) שמדבר בענין לימוד צורת הבית, ובמשנת"ל יובן סיום הכתוב "למען תספרו לדור אחרון", כי הדור שיעסקו בלימוד צורת הבית כהגון וצורתו ותבניתו יהיו במחשבתו לגנז עינו, הוא בודאי יהיה הדור האחרון לגלות, אשר יוכה לראות בבנין המקדש במהרה אכ"ר.

פירוש פתח הדביר על מסכת מדות

בה מבוארת צורת הבית השני אשר בנו עולי הגולה^א לאחר שבעים שנות גלות בבל. מסכת זו נשנתה על ידי התנא רבי אליעזר בן יעקב^ב אשר חי בסוף תקופת ימי הבית השני וראה בעיניו את בית המקדש^ג.

פתח האולם

פרק א

א. רמב"ם (ביה"ב פ"ד ה"ג), (וכן מוכח בכמה מקומות לאורך המסכת), ולא זהו הבית שנבנה בידי הורדוס, שהיה שונה בכמה פרטים (ומכאן תשובה לרוב ההבדלים שיש בין המבואר במסכת מדות למצא בדברי יוסיפון). **ב. רש"י** (ד"ה אמר יומא טז).

א. פְּשֵׁלְשָׁה מְקוֹמוֹת הַפְּהַנִּים שׁוֹמְרִים [א] פְּבִית הַמְּקֻדָּשׁ: ואלו הם פְּבִית אֲבִטְיָנָס היא לשכה הבנויה על גבי שער המים^ד, ובה היו מכינים את הקטורת^ה, וּבְבִית

ג. כן כתב המאירי בהקדמתו למסכת אבות. **ד.** שמירת הכהנים והלוויים נלמדת מהפסוק "וילוו עליך וישרתוך ואתה ובניך אתך לפני אהל העדות" (במדבר יח, ב), כלומר אתם תהיו שומרים לו (רמב"ם ביה"ב פ"ה ה"ב), ומספר משמרות הכהנים נלמד בגמרא (תמיד כו.) מהפסוק "והחנים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה משה ואהרן ובניו שמרים משמרת המקדש למושמרת בני ישראל" (במדבר ג, לה) לשיטת אביי אהרן ובניו אלעזר ואיתמר הם שלושה, הרי שהכהנים שומרים בשלושה מקומות, ולשיטת רב אשי לומדים זאת ממה שנאמר בפסוק שלושה פעמים לשון שמירה "שמרים" "משמרת" "למשמרת". **ה.** שמירה זו לא מפני פחד מאויב ולא מליסטים שאין שמירתו אלא לכבוד לו, אינו דומה פלטרין (ארמון) שיש עליו שומרים לפלטרין שאין עליו שומרים (עי' רמב"ם ביה"ב פ"ה ה"א וראה ספרי וטא קרח י"ד). אך הרא"ש כתב ששמירה זו גזירת הכתוב היא, וגם כבוד המקדש שלא יסחו דעתם ממנו כמ"ש "ושמרתם את משמרת הבית מסח" (מלכים ב' יא, ו). נחלקו המפרשים מתי שמרו במקדש, לדעת הרמב"ם (שם ה"ב), ר"ש (ד"ה שומרים), תוס' (יומא י: ד"ה רבנן סברי), רע"ב (ד"ה בשלושה), ותוס' יו"ט (ד"ה שומרים) היו שומרים רק בלילה, אך לדעת המפרש לתמיד (כ"ה: ד"ה ה"ה) ותפא"י (יכן אות א) היו שומרים גם ביום, ולדעת הראב"ד (תמיד כו. ד"ה לצפונה) רק בחלק מהשערים היו שומרים גם ביום [ב]. **ו.** הגמרא ביומא (טז.) מסתפקת אם לשכת בית אבטינס היתה בדרום מעל שער המים או שהיתה בצפון ומסקנת הגמרא לשיטת הרמב"ם (ביה"ב פ"ה ה"א פ"ה מ"ה ד"ה כב), רע"ב (פ"ה מ"ד ד"ה אבא שאול) ותוס' יו"ט (שם) שהיתה בדרום מעל שער המים, ובירושלמי (יומא פ"א ה"ה) על פי ביאור היפה עיניים (יומא י"ט. ד"ה שער המים) והגר"ח"ק (ירושלמי שם ד"ה על גבי) מובא כך בפשיטות. אך לדעת הראב"ד (תמיד כו. ד"ה לתא), והרא"ש (תמיד כו. ד"ה על, וד"ה לצפונה) היא היתה באחד מפנינות העזרה. **ז.** לשכה זו נקראה בית אבטינס על שם אבטינס אבי המשפחה הממונה

באר הלבנון

א. הטעם שהתחילה המשנה בשמירת הכהנים נ"ל משום שכל מסכת מדות נשנית לפי סדר הכניסה למקדש מבחון לבפנים, על כן התחיל בשומרים שברשותם ניתן להיכנס פנימה (ובדרך אב פירש כל מקומות השמירה גם הנפשיים יתר וגם השמירה שבלשכות) אח"כ שערי הר הבית וסמך להם שערי העזרה והלשכות הבנויות בשערים, אח"כ מדת כל הר הבית, אח"כ כיצד נהוגים בכניסה להר הבית, אח"כ סורג, חיל (ובדרך אב ביאר הרמב"ם שיש שתי חיצונית, עור"י, עזר"כ, המובח, הטבעות ובית המטבחים, אח"כ מדרגות האולם, האולם, פתח ההיכל (מדת ההיכל לא נכתבה מפני עצמה אלא בדרך אב לטירה הכללית של כל הבית, מכיון שמהותו כבר מפורשת במלכים וביחזקאל שכן היה גם כב"ר וגם נב"ר ושן היה בבית שלישי), ואחר שסיים לפרש דרך הכניסה עדי ההיכל, עבר לבאר התאים, ומדות כוללות של ההיכל והעזרה, ולבסוף ביאר הלשכות שהיו בעזרה שהם צורך המקדש (ועיין לקמן פ"ה אות ו'). **ב.** בדברי הרא"ש מצוין לכאורה סתירה שבמסכת תמיד (כ"ה: ד"ה בשלושה) כתב לגבי סיבת השמירה במקדש "וגם כבוד המקדש שלא יסחו דעתם ממנו לא ביום ולא בלילה" אך ביומא (י: ד"ה ט) כתב שהשמירה היתה רק בלילה, ונראה ליישב ע"פ המבואר בלקוטי שידחות (הלק י"ג ע"ב 62 הנה"ג 49) שלדעת הרא"ש (תמיד שם) מצות השמירה היא כדי שלא יסחו דעתם מהמקדש, ומשום שביום ממילא לא היו מסיחים דעתם מהמקדש מפני שעסקו כל היום בעבודות המקדש על כן אין מצוות שמירה ביום, ומה שכתב הרא"ש שלא יסחו דעתם מהמקדש לא ביום ולא בלילה אין הכוונה ששומרים גם ביום אלא שע"י השמירה בלילה יוצא שלא מסיחים דעתם מהמקדש בין ביום ובין בלילה.

פתח האולם

על הכנת הקטורת (יומא לה. שקלים פ"ה מ"א).
 ח. משום שהיתה שם אכסדרה (להלן משנה ה) והיו בה חלונות רבים, היו ניצוצי החמה מנצצים בה והיתה בה אורה מרובה, על כן השער שלפניה נקרא שער הניצוץ, ראב"ד (תמיד כה: ד"ה בית הנצוץ), רא"ש (תמיד כה: ד"ה בית הנצוץ, מדות פ"א מ"ה ד"ה וכמין) [ג], אך לדעת הבאר שבע (תמיד שם ד"ה בית הנצוץ) ותפא"י (יבין אות:ג) היתה בשער הנצוץ מדורה כדי שאם תכבה אש המערכה ידליקוה משם, וקראו לשער על שם ניצוצי האש שהיתה שם. ט. יתבאר להלן (משנה ו-ז'). י. מנין משמרות הלויים

הניצוץ היא הלשכה הבנויה על גבי שער הניצוץ^ה, ובבית המוקד בית גדול שהיה בנוי בשער המוקד^ט, והלויים שמרו בעשרים ואחד מקום^ז: ואלו הן (ראה באיור שבסוף המסכת) חמשה לויים שמרו על חמשה שערי הר הבית^א, ארבעה לויים שמרו על ארבע פנותיו מתוכו כלומר השומרים בשערי הר הבית ובפינותיו שמרו לפנים מחומת הר הבית, חמשה לויים שמרו על חמשה שערי העזרה^ב, ארבעה לויים שמרו על ארבע פנותיה מבחוץ כלומר השומרים בשערי העזרה ובפינותיה שמרו מחוץ לחומת העזרה^ה, ואחד שמר בלשכת הקרבן [ה] בה היו נמצאים הכבשים המיועדים לקרבן התמיד^ד, ואחד שמר בלשכת הפרכת לשכה בה היו אורגים את הפרוכת^ט,

נלמד בגמרא (תמיד כו.) מהפסוק "למזרח הלויים ששה, (הרי שש) לצפונה ליום ארבעה, (הרי עשרה) לנגבה ליום ארבעה, (הרי ארבע עשרה) ולאספים שנים שנים (הרי שמונה עשרה). לפרבר למערב ארבעה (הרי עשרים ושתיים), למסלה שנים לפרבר" (דברי הימים א' כו:ז-ח) הרי עשרים וארבעה, ומתוכם היו שלשה מקומות שבהם שמרו הכהנים, הרי עשרים ואחד מקומות בהם שומרים הלויים (ואע"ש שבפסוק כתוב לויים, הכהנים גם כן נקראו לויים כמ"ש [יחזקאל מה:טו] "והכהנים הלויים בני צדוק"). יא. יתבארו להלן (משנה ג'). יב. ומה ששינונו להלן משנה ד' שבעה שערים היו בעזרה, תירצו בגמרא (תמיד כו.) שתי תירוצים, לשיטת רבא יש מחלוקת תנאים במספר שערי העזרה ומשנתנו היא דעת התנא הסובר שבעזרה היו חמשה שערים, ומשנה ד' היא דעת התנא הסובר שהיו בעזרה שבעה שערים. אך לשיטת אביי משנתנו היא גם לדעת התנא הסובר שהיו בעזרה שבעה שערים, אלא שרק בחמשה שערים היו שומרים, מכיון ששתי שערים מתוך שבעת שערי העזרה לא היו צריכים שמירה. ונחלקו המפרשים באיזה שערים לא היו צריכים שמירה, לדעת הרמב"ם (ביב"ב פ"ח ה"ה) והמפרש (תמיד כו. ד"ה אמר אביי) בשער המוקד ובשער הנצוץ לא נצרכה שמירת לויים מכיון שהכהנים שמרו שם. [ד] אך לדעת ר"ש (ד"ה על חמשה), המאירי (תמיד פ"א מ"א), הרא"ש (תמיד כו. ד"ה אמר אביי) ותוס' יו"ט (ד"ה על חמשה) שער הבכורות שבדרום ושער הקרבן שבצפון לא היו צריכים שמירה מפני שהיו בין שתי שערים, והשומרים בשערים שלצידם שמרו גם עליהם. יג. כיון שאסור לשבת בתוך העזרה (יומא סג:) על כן שמרו הלויים מחוץ לעזרה, כדי שאם יתעייפו יוכלו לשבת ולנוח. יד. והיא לשכת טלאי קרבן (להלן משנה ו) שהיתה בבית המוקד, המפרש (תמיד כו: ד"ה אחד), רא"ש (ד"ה לשכת הקרבן) ותפא"י (יבין אות ט). עוד כתב הרא"ש (שם) שאולי היא לשכה אחרת

באר הלבנון

ג. יש להביא אסמכתא לפירושם שכן אמרו בזהר (זהר חדש שיר השירים) "אכסדרה דמינה נצוין נצוין". ד. וזה שנצרכה שמירת לויים בשער המים אע"פ שהכהנים שמרו בבית אבטינס מעל שער המים י"ל משום שלשכת בית אבטינס לא היתה פתוחה לחיל, על כן לא יכלו לשמור מתוכה את שער המים משא"כ בית הנצוץ ובית המוקד עליהם מפורש שהיו פתוחים לחיל. ה. צריך להבין מפני מה קבעו שומרים בלשכה זו, ונראה לבאר בהקדים דברי הגמרא (פסחים טז). שנאמר בקרבן תמיד "תשמרו" (מכילתא כ.ג.) ונאמר בקרבן פסח "למשמרת" (שמות כ.) מה פסח טעון ביקור ד' ימים קודם שחיתה אף תמיד טעון ביקור ד' ימים קודם שחיתה, ו"ל שלמדו מהלשון "תשמרו" (אסמכתא) לקבוע שמירת לויים במקום שבו שומרים הכבשים המבוקרים לתמיד.

פתח האולם

שבה היו מבקרים הקרבנות ממומין. טו.
 ראב"ד (תמיד כו. ד"ה לשכת הפרוכת), רא"ש (ד"ה לשכת הפרוכת) ותפא"י (יבין אות ט). מבואר בגמרא (כתובות קו.) שהנשים היו מתעסקות באריגת הפרוכת והיו עושים שתי פרוכות בכל שנה (שקלים פ"ח מ"ה) מפני שהפרוכות היו משחירות מעשן הקטורת (מלאכת שלמה שם ד"ה ושתים היו), ומקומה של הלשכה זו לא התפרש. טז. רמב"ם (ביה"ב פ"ח ה"ה), ר"ש (ד"ה איש הר הבית), הרע"ב (ד"ה איש, שקלים פ"ח מ"א ד"ה על הפקיע). אך לדעת תוס' יו"ט (ד"ה היה מחזור) שמו מוכיח עליו שהיה מחזור רק על משמרות הלויים בהר הבית ומדייק שכך גם דעת המפרש לתמיד (כ"ז: ד"ה איש הר הבית). יז. גרסת הרמב"ם (ביה"ב פ"ח ה"ה) והגר"א (ד"ה ואומר) "ואומר לו" ולגרסה זו אנשי המשמר היו עומדים ואומרים לממונה - איש הר הבית, שלום עליך וכו'. יח. כך פירש הרמב"ם (ביה"ב פ"ח ה"ה). אך לדעת רבינו גרשום (תמיד כח. ד"ה וכן אומרים) ותפא"י (יבין אות ט) שאר השומרים היו אומרים כן. יט. לדעת הרמב"ם (כלי המקדש פ"ז ה"ה), שלטי גבורים (פ"ו ל"ו), תוס' יו"ט (ד"ה היה מחזור) ותפא"י (יבין אות כא) היו מלקים רק את הלויים שנרדמו, אך לדעת הרע"ב (שקלים פ"א מ"א ד"ה על הפקיע) גם הכהנים שנרדמו היו לוקים [ו].
 כ. רא"ש (ד"ה אמר ראב"י).

באר הלבנון

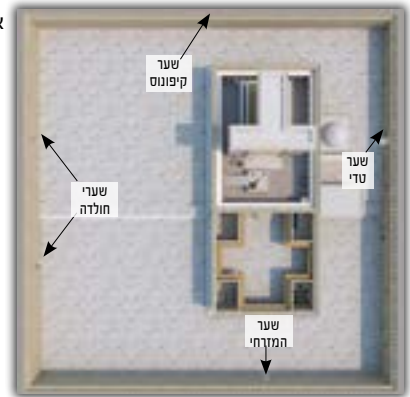
ז. וזה שכתוב בן לוי לוקה לפי שרוב השומרים היו לויים. וי"ל שגם לרע"ב רק הכהנים השומרים בבית המוקד היו לוקים כי לרע"ב (תמיד פ"א מ"א ד"ה והרבים) הכהנים השומרים בבית אבטינס ובבית הנצון היו לדים, ואין נראה שילקום על אונס שינה (ראה תמיד כח). שהרי אינם חייבים במצוות שמירה אם כן בד"כ הלוקים היו לויים. ז. גרסת רוב המשניות "ראב"י אומר", אך גרסת כ"י מ, רא"ש (ד"ה אמר) ושט"מ (תמיד כח). היא "אמר ראב"י", והחילוק בין שתי גרסאות אלו הוא "ראב"י אומר" פירושו שהוא בא לחלוק על ת"ק, אך גרסת "אמר ראב"י

ואחד שמר לאחורי בית הכפורת מאחורי קודש הקודשים הנקרא בית הכפורת על שם הכפורת שעל הארון.

ב. איש הר הבית הממונה על כל השומרים במקדש היה מחזור על כל משמר ומשמר בכל לילה, ואבוקות של אש היו דולקין לפניו להאיר לו את הדרך, וכל משמר שאינו עומד מפניו, אומר לו איש הר הבית שלום עליך בכדי לבדוק אם הוא ער או ישן, ואם השומר לא היה עונה לו, הרי נכר שהוא ישן, ואיש הר הבית היה חובטו במקלו. וישות היה לו אף לשרוף את כסותו כדי להענישו על כך שנרדם על משמרו, והם אנשי ירושלים, השומעים את צעקת השומר היו אומרים מה הקול שנשמע בעזרה קול בן לוי לוקה ובגדיו נשרפין, כיוון שישן לו על משמרו. אמר [ז] רבי אליעזר בן יעקב מעשה שהיה, פעם אחת מצאו איש הר הבית ומלוויו את אחי ישן על משמרו, ושרפו את כסותו.

ג. ההר שעליו בנו את בית המקדש נקרא הר הבית, וחומה גבוהה הקיפה את ההר סביב, ובחומה זו חמשה שערים היו להר הבית, (ראה אזור א) שני שערים

אזור א

פתח האולם

כא. שערים אלו נקראו על שם חולדה הנביאה שהיתה יושבת ביניהם בזמן בית ראשון ומקריאה נבואותיה לעם הנכנסים ויוצאים שם, רא"ש (ד"ה ב' שערים), תפא"י (יבין אות כד). עוד פירש הרא"ש (שם) לפי ששערים אלו היו בדרום שהוא עיקר הר הבית, כפי ששינינו לקמן (פ"ב מ"א) שרוב בנין הלשכות היו בדרום, לכן נקראו שערי חולדה כמו חולדה שדרה בעיקרי הבתים (פסחים קיח). [ח]. כב. מכיון שהר הבית היה לצפון ירושלים, רוב הנכנסים למקדש היו מגיעים מדרום, על כן עשו בצד זה שני שערים מפני שהיו נכנסים משם עם רב (תפא"י

שנקראו בשם שְׁעָרֵי חֻלְדָּה^{כא} היו מן הַדְּרוֹם^{כב}, והם היו מְשַׁמְשִׁין לַפְּנִיָּסָה וַיִּצְיָאָה מהר הבית, שער בשם קַפּוֹנוֹס^{כג} היה מן הַמְּעַרְב, וגם הוא היה מְשַׁמֵּשׁ לַפְּנִיָּסָה וַיִּצְיָאָה מהר הבית, שער טְדִי^{כד} היה מן הַצָּפוֹן, ושער זה לֹא הָיָה מְשַׁמֵּשׁ פְּלוֹם^{כה}, הַשַּׁעַר בצד הַמְּזֻרְחֵי עָלָיו שׁוֹשֵׁן הַבִּירָה היתה צוּרָה - מצוירת^{כו}, והוא השער שָׁבוּ פָּהֵן גְּדוּלְכֵי הַשּׁוֹרֵף אֶת הַפְּרָה אדומה, וּפְרָה וְכָל מְסַעְדֵיהָ - האנשים העוזרים בשרפתה, היו יוֹצְאִין לָהֶר הַמְּשַׁחָה^{כז}:

ד. שְׁבַעַת שְׁעָרִים הָיוּ בַּעֲזָרָה (ראה פ"ב איור ד-1) שְׁלֹשָׁה שערים בַּצָּפוֹן, וּשְׁלֹשָׁה שערים בַּדְּרוֹם, וְשַׁעַר אֶחָד בַּמְּזֻרְחָה. אלו הם השערים שְׁבַּדְרוֹם, שַׁעַר הַדְּלָקָט, שְׁנֵי

שם). וכן משום שרוב הלשכות היו בדרום (תפא"י שם, רא"ש ד"ה משמשים). כג. בפירוש השם קיפנוס כתב השלטי גבורים (פ"ג) שבלשון יון קיפוס הוא גן ופינוס הוא עבודה, וקיפנוס פירושו עבודת הגן, ולפי ששם במערב מחוץ להר הבית היתה גינת ורדים קראו השער שלצידה קיפנוס, והיא אותה גינת הורדים המוזכרת במשנה (מעשרות פ"ב מ"ה) שהיתה שם מימות הנביאים הראשונים (בבא קמא פב). אך הרא"ש (ד"ה וקיפנוס) פירש שקפי בלשון יון הוא ראש, וכיון שהשכינה במערב היה שער זה ראש לכל השערים. כד. מפורש לקמן (פ"ב מ"ג) שלשער זה לא היה משקוף, אלא היו שם שתי אבנים מוטות זו על זו (כוה א) ופירש הרא"ש (ד"ה טד) שלכן נקרא שמו טדי שפירושו גובה, שבצורה זאת ניכר הגובה באמצע. עוד פירש טדי מלשון השתחויה כי בצורה זו נראים שתי האבנים משתחוות זו לזו. ובפסקי תוס' פירשו שטדי הוא לשון צניעות, לפי שבעלי קרי היו יוצאים משם בצניעה, כמפורש לקמן משנה ט' (תוס' יו"ט ד"ה טד). כה. באופן תדיר לא שימש שער זה כלום, אך לראב"י היה משמש ליציאה עבור בעלי קרי כמפורש לקמן (מ"ט). כו. רש"י (מנחות צג. ד"ה צורה). מבואר בגמרא (שם) שכאשר כורש מלך פרס נתן רשות לבנות את בית שני ציוה שיעשו שם את צורת שושן הבירה, כדי שתהא אימת המלכות עליהם ולא ימרדו בו, זו היא דעת רב יצחק בר רב דימי, אך לדעת רב חסדא עשו זאת עולי הגולה מעצמם כדי שיזכרו שבאו מהגלות. רבינו חננאל (פסחים פג. ד"ה באתן) והרא"ש (ד"ה שושן) פירשו שע"י זה יכנע ליבם ולא יגרמו בעוונותיהם לגלות שוב. אך רש"י (מנחות שם ד"ה כד) פירש שע"י זה יזכרו יהודות למלכם שהוציאם מהגלות. כז. זהו לשיטת רבי מאיר שפרה אדומה נעשית דווקא ע"י כה"ג, אך להלכה היא כשירה גם בכהן הדיוט, רמב"ם (פיה"מ ד"ה ומה שאמר). אך תוס' יו"ט (ד"ה בתן) כתב שגם לדעת משנתנו כשירה בכהן הדיוט, אלא שבד"כ היתה נעשית ע"י כה"ג. כח. הוא הר הזיתים, רש"י (מלכים ב' כג. ד"ה להר), שלמזרח הר הבית. כט. משום שבו היו מכניסים עצים למערכה קראו שמו שער הדלק

באר הלבנון

פירושה שהוא בא להוסיף (ראה) על דברי ת"ק (ככל שהוזכר ברבי"ז על גמ' של פסחות פ"א י"ד ועוד) ד. ע"ד פירוש הרא"ש נראה לבאר, לפי ששערי חולדה היו בתחתית ההר והכניסה מהם היתה תחת האדמה, ומשם עלו במדרגות לקרקע הר הבית (כפי שיראה המבט יחוס על מקום שערים אלו). משום כך נקראו שערי חולדה לפי שהיו בעיקר (מנחתים) הדר, כחולדה הדרה בעיקרי הבתים.

פתח האולם

רא"ש (ד"ה שבדרום). ל. בו היו מכניסים את הבהמות הבכורות אשר שחיטתם גם בדרום, רע"ב (ד"ה שני) ותפא"י (יכין אות לג). לא. מבואר להלן (פ"ב מ"ו) שבשער זה היו מכניסים את המים לצורך ניסוך המים בחג הסוכות על כן קראו שמו שער המים, ודרך שער זה יצאו מים חיים במקדש העתיד להיבנות. לב. על שם נקור שהביא את דלתות השער מאלכסנדריה שבמצרים, (ראה להלן פ"ב מ"ג). לג. קראו שם הלשכה על שם הממונה הראשון על בגדי הכהונה שהיה שמו פנחס, תפא"י (יכין אות לו). לד. בלשכה זו היו תאים בהם שמרו את בגדי הכהונה של עשרים וארבעה המשמרות, לכל משמר היו שם ארבעה תאים לארבעת סוגי בגדי הכהונה, תא למגבעות, תא לכותנות, תא לאבנטים, ותא למכנסים, כדי שלא יהיו בגדיהם מעורבים, סך הכל היו שם תשעים ושש תאים, רמב"ם (כלי המקדש פ"ח ה"ח, פיה"מ סוכה פ"ה מ"ח ד"ה וכמו). לה. שם היו מכניסים את חביתי הכהן גדול, שהיה מקריב כל יום שנים עשרה חלות מחציתן בבוקר ומחציתן

בין הערבים, תפא"י (יכין אות לו). לו. שמו התבאר לעיל אות ח'. לז. רא"ש ד"ה וכמין (וראה פנחות לג. רש"י ד"ה אכסדרה). לח. שנאמר (במדבר י"ב) "וילוו עליך וישרתוך" שהכהנים יהיו עיקר השמירה והלויים יהיו תפלים להם (תמיד כו: ורא"ש שם ד"ה בעבודתך) על כן הכהנים שמרו בבית הנצוץ ובבית אבטינס בגובה, ובבית המוקד מבפנים, ומקומות שמירת הלויים היו למטה ומחוץ לעזרה. לט. לפי המבואר לעיל (אות י"ב) שלדעת הרמב"ם והמפרש (תמיד כו: ד"ה שומרים) לא שמרו הלויים בבית הנצוץ, פירוש המשנה הוא שבנו את בית הנצוץ בגובה כדי שהכהנים יהיו "שומרים מלמעלן" ומה שאמרה המשנה "והלויים מלמטן" היינו שמקומות שמירת הלויים היו למטה, ואין הפירוש שהלויים שמרו למטה בבית הנצוץ, המפרש (תמיד שם), מ. יתבאר להלן (פ"ב מ"ג). מא. בו היו מכניסים קרבנות קודשי קדשים אשר שחיטתם בצפון, רע"ב (ד"ה שער הקרבן) ותפא"י (יכין אות מב). מב. יתבאר להלן (משנה ו-ט). מג. בית המוקד נקרא על שם מדורת האש שהיתה בו כדי שיתחממו הכהנים ההולכים יחפים על רצפת העזרה, רא"ש (תמיד כה: ד"ה בית המוקד). ולדעת הרמב"ם (פיה"מ תמיד פ"ג מ"ג ד"ה אמר להם צאו) רק בלשכת בית המוקד היתה מדורה ועל שמה

נקרא כל הבית בית המוקד. מד. רמב"ם (פיה"מ ד"ה כקיסטנות).

לו שער הבכורות^ל, שלישי לו שער המים^{לא}. השער שבמזרח נקרא שער ניקנור^{לב}. ושתי לשכות היו בנויות לו משני צידי השער בעובי החומה, אחת מימינו של הנכנס לשער ואחת משמאלו, לשכה אחת נקראה לשכת פנחס^{לג} המלביש^{לד}, ולשכה אחת נקראה לשכת עושה חביתין^{לה}.

ה. ואלו הם השערים שבצפון, שער הנצוץ^{לו}, וכמין אכסדרה^{לה} השער, כלומר לפני השער היה מקום מקורה מוקף משלושה רוחותיו בקירות מלאים חלונות, ורוח רביעית היתה פתוחה לכל רוחבה^{לז} ועליה בנויה על גבי - על גבי השער והאכסדרה, והיא בית הנצוץ (לעיל מ"א) שבו הכהנים היו שומרים, ובנו את בית הנצוץ בגובה על גבי השער כדי שהכהנים יהיו שומרים מלמעלן שעיקר השמירה היא על ידי הכהנים^{לח} והלויים שומרים מלמטן^{לט} ששמירתם טפלה לשמירת הכהנים. ופתח הנה^{לו} - לבית הנצוץ, לחיל לשטח שבין חומת העזרה לסורג^{לז}, שני לו שער הקרבן^{מא}, שלישי לו שער בית המוקד^{מב}.

ו. וארבע לשכות היו בבית המוקד^{מג} בארבע פינותיו, (מכאן עד סוף הפרק ראה אזור ב) פקיטנות פתוחות לטרקלין - כחדרים קטנים הפתוחים לאולם גדול^{מד},

פתח האולם

מה. כן פירשו רוב המפרשים, אך לדעת הרמב"ם (בה"ב פ"ה ה"ט וכן נראה מפיה"מ שם, וכן הוא בציוור הרמב"ם) כל בית המוקד היה מחוץ לעזרה, ושתי לשכות אלו היו קדושות בקדושת העזרה משום שפתחיהם היו פתוחים לעזרה (כלומר למקום עובי החומה שקדושתה כעזרה), שלשכה הבנויה בחול ופתוחה לקדש תוכה קדש (פסחים פ"ו), וכן שטח בית המוקד שכנגד עובי החומה קדושתו כעזרה, שעובי החומה השווה לגובה קרקע העזרה קדושתו כעזרה (פסחים שם), והרמב"ם לא גרס שתיים בקדש ושתיים בחול, אלא שתיים קדש ושתיים חול (שם ה"י). מו. קורות אלו נקראו פספסין מכיוון שהיו בעובי פיסת היד, תוס' יו"ט (פ"ב מ"ו ד"ה ספספין). מז. שכן קרבן התמיד טעון ביקור ממום ארבעה ימים קודם שחיתנו (פסחים צו). מח. לפי שצריך לאפות את לחם הפנים בעזרה (מנחות פ"א מ"ב, רמב"ם תמידין ומוספין פ"ה ה"י) קבעו לשכה זאת בקדש, תוס' יו"ט (ד"ה דרומית). מט. לשכה זו נקראה לשכת החותמות (תמיד פ"ג מ"ג). נ. עבודה זרה (נב). נא. והיא לשכת בית המוקד (תמיד שם) שהיתה בה

שְׁתִּים מהם היו בְּקִדְשׁ בשטח העזרה^מ, ושְׁתִּים היו בְּחֹל מחוץ לחומת העזרה, וְרֵאשֵׁי פְּסַפְסִין - ראשי קורות^{נו} היוצאים מהרצפה, היו מְבַדְּלִין בבית המוקד בֵּין חציו שבקִדְשׁ לְחָצוֹ שֶׁבְּחֹל. וּמָה הָיוּ לִשְׁכוֹת אלו מְשֻׁמְשׁוֹת, לִשְׁכָה מְעַרְבִית דְּרוֹמִית הִיא הַיְתָה לְשֵׁפֶת טְלָאֵי קָרְבָן שֶׁם הָיוּ שׁוֹמְרִים טְלָאִים הַמְּבֻקָּרִים מִמוֹם לְקִרְבָן הַתְּמִיד^{נד}, לִשְׁכָה דְּרוֹמִית מְזַרְחִית הִיא הַיְתָה לְשֵׁפֶת עוֹשֵׂי לֶחֶם הַפְּנִים שֶׁם הָיוּ אוֹפִים אֶת לֶחֶם הַפְּנִים^{נה}, לִשְׁכָה מְזַרְחִית צְפוֹנִית בָּהּ גָּנְזוּ בְּנֵי חֲשֵׁמוֹנָאֵי אֶת אֲבְנֵי הַמְּזֻבָּח^{נו} שֶׁשֶׁקְּצוּם מְלָכֵי יוֹן עַל יְדֵי שֶׁהִקְטִירוּ בַּמְּזֻבָּח לְעִבּוּדָה זָרָה, לִשְׁכָה צְפוֹנִית מְעַרְבִית בָּהּ יוֹרְדִים בַּמְּדֻרָגוֹת לְבֵית הַטְּבִילָה^{נא} שֶׁהִיא בַּמַּחֲלוֹת שֶׁתַּחַת הַקְּרָקַע.

ז. שְׁנַיִם שְׁעָרִים הָיוּ לְבֵית הַמוֹקֵד, שֶׁעַר אֶחָד הִיא פְּתוּחַ לְחֵיל - לִשְׁטַח שֶׁבֵּין חוֹמַת הָעִזְרָה לְסוּרְגֵי, וְשֶׁעַר אֶחָד הִיא פְּתוּחַ לְעִזְרָה. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה שֶׁעַר זֶה שֶׁהָיָה פְּתוּחַ לְעִזְרָה, פֶּשֶׁשׁ פֶּתַח^{נב} קָטָן הָיָה לוֹ כְּלוֹמַר בְּתוֹךְ הַשַּׁעַר הַגָּדוֹל עָשׂוּ פֶתַח קָטָן, שֶׁבּוֹ הָיוּ הַכַּהֲנִים נִכְנְסִין בְּכָל בּוֹקֵר לְבָלוֹשׁ אֶת הָעִזְרָה - לְבַדּוֹק שֶׁכָּל כְּלֵי הַשֶּׁרֶת נִמְצְאוּ בַּמְּקוֹמָם^{נז}.

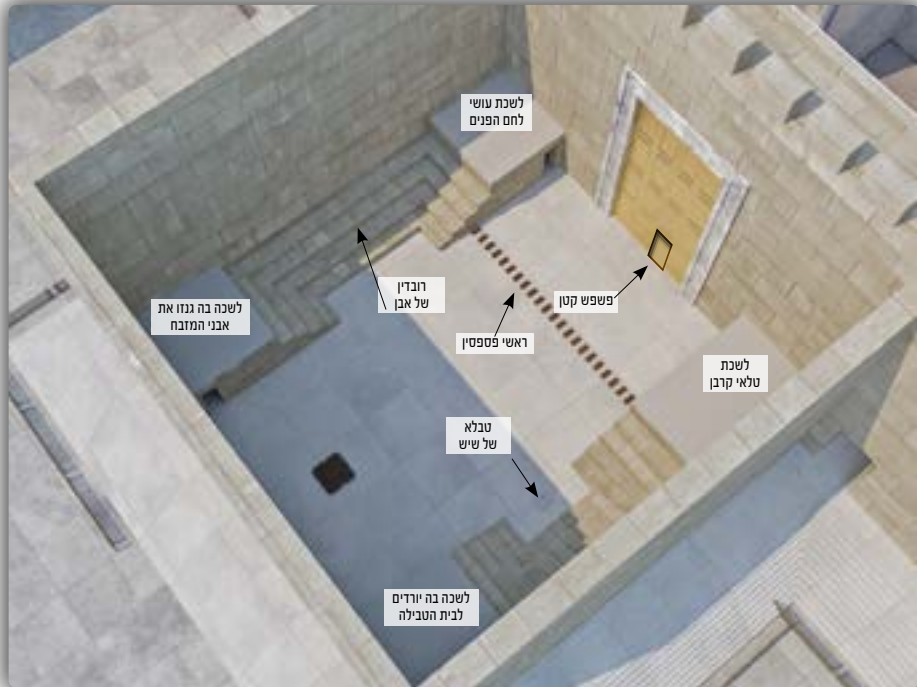
ח. תִּקְרַת בֵּית הַמוֹקֵד הִתְהַבְּנָה בַּצּוֹרֵת כְּפָה עֲגוּלָה, וּבֵית - אֹלֶם גְּדוֹל הָיָה בֵּית הַמוֹקֵד, וְסָבִיב קִירוֹתָיו הִיא מְקַיֵּם רֹבְדִין - שׁוֹרֹת שֶׁל אֲבָן, כְּלוֹמַר מְקִירוֹת בֵּית הַמוֹקֵד הִיוּ יוֹצְאִים שׁוֹרֹת אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת, הַשּׁוֹרָה הָרְאשׁוֹנָה (הַתַּחְתּוֹנָה) הִתְהַבְּנָה מִהַשּׁוֹרָה הַשְּׁנִיָּה, וְהַשּׁוֹרָה הַשְּׁנִיָּה רַחְבָּה מִהַשְּׁלִישִׁית^{נח} וְכו' כַּעֵין מְדֻרָגוֹת גְּדוֹלוֹת וְזֻקְנֵי בֵּית אֲבָבִי הָעוֹבְדִים לְמַחְרַת בַּמִּקְדָּשׁ הִיוּ יֹשְׁבֵי שָׁם עַל רוֹבְדִים אֵלּוּ, וּמִפְּתַחוֹת הָעִזְרָה בִּידָם בְּרִשׁוֹתָם וּבִאֲחֵירוֹתָם, וּפְרָחֵי כְּהֻנָּה - הַכַּהֲנִים הַצְעִירִים כָּל אִישׁ מֵהֶם הֵנִיחַ פְּסָתוֹ - אֶת הַכֹּר וְהַכֶּסֶת שֶׁלּוֹ בְּאַרְיָז וְיָשָׁן עֲלֵיהֶם.

מדורת אש כדי שיתחממו הכהנים, ראה אודותיה להלן (משנה ט'). נב. יתבאר להלן (פ"ב מ"ג). נג. רא"ש (ד"ה פשפש). נד. כמבואר בתמיד (פ"א מ"ג). נה. תמיד (נד). נו. הכהנים התחלקו לעשרים וארבעה משמרות, כל משמר היה עובד שבוע אחד ואח"כ עבד המשמר שאחריו וכן הלאה, כל משמר ומשמר התחלק לשבעה בתי אבות, וכל בית אב היה עובד יום אחד באותו שבוע, רמב"ם (כלי המקדש פ"ד ה"ג וה"א). וזקני בית אב הם זקני הכהנים העובדים למחרת במקדש. נז. מכיון שאין זה מכבוד המקדש שישנו שם על גבי מטות (תמיד כו).

פתח האולם

נח. ראב"ד (תמיד טו: ד"ה ואגב) וכן נראה בר"ש (ד"ה ונעיל), אך הרע"ב (ד"ה הכתו) גרס וכן לוי יושב לו מבחוץ.

ט. ומקום חלול כמין בור ה'יה שם ברצפת בית המוקד בגודל אמה על אמה, וטבלא של שיש היתה מסה את אותו הבור וטבעת היתה קבועה בה בצד העליון של הטבלא, כדי שיהיה אפשר לאחוז בטבעת ולהרים את הטבלא, ושלשלת היתה תלויה מתחת לטבלא שהמפתחות היו תלויות בה, הגיע זמן הנעילה של שערי העזרה, הגביה הכהן את הטבלא בטבעת, ונטל את המפתחות מן השלשלת, ונעל הכהן את שערי העזרה מבפנים, וכן לוי עדיין היה ישן לו מבחוץ עד שמגיע זמן שמירתו, שאז קם לעמוד על משמרו^ג,

איור ב

פתח האולם

נט. מכאן מוכח שהטבלא היתה בחצי שבחול, שאם לא כך היה אסור לכהן לישון שם, תפא"י (יבין אות סא). ס. כל המקדש נקרא בירה שנאמר (דבה"א כט"ט) "הבירה אשר הכינותי" (ויטא ב.). סא. כלומר מחילות שתחת המקדש ופתוחות לחול בלבד, פסחים (פז). סב. כך ביאר הרמב"ם (פיה"ט ד"ה רבי), אך הגר"א (ד"ה יוצא) פירש שראב"י חולק על ת"ק שאמר במחילה ההולכת תחת הבירה (המקדש), משום שראב"י סובר שהמחילה שתחת המקדש קדושה ואין טמא רשאי ללכת בה, על כן היה הכהן הולך לטבול דרך המחילה שתחת החיל, ומה שנאמר "יוצא והולך לו בטדי" זהו בין לת"ק בין לראב"י שבבוקר היה הכהן יוצא בשער טדי לביתו מכיון שטבול יום אינו יכול לעבוד במקדש.

גמר הכהן מלנעול את שערי העזרה החזיר את המפתחות לשלשלת, ואת הטבלא למקומה, נתן כסותו עליה, ישן לויט. ארע קרי - מקרה טומאה באחד מהם, יוצא דרך לשכת בית המוקד והולך לו במסבה - במחילה ההולכת תחת הבירה - המקדש^ט, מפני שהמחילות שתחת המקדש לא נתקדשו^{סא} ומותר לטמאים ללכת בהם, והנרות היו דולקין מכאן ומכאן לכל אורך המחילה עד שהוא מגיע לבית הטבילה.

(במסכת תמיד פ"א מ"א המשנה מרחיבה בעניין זה להלן לשון המשנה שם, ומדורה היתה שם בבית הטבילה ירד וטבל, עלה ונסתפג נגב גופו במגבת ונתחמם כנגד המדורה מפני שמי המקוה היו קרים, בא בחזרה לבית המוקד וישב לו אצל אחיו הכהנים, עד הבוקר שהשערים נפתחים ואז היה יוצא והולך לו לביתו לפי שטבול יום אסור להיכנס לעזרה).

רבי אליעזר בן יעקב חולק על הנאמר במסכת תמיד (שאחר הטבילה היה הכהן חוזר לבית המוקד) ואומר שאחר הטבילה לא היה רשאי הכהן לחזור לבית המוקד^ט, אלא היה הולך במסבה ההולכת תחת החיל, ומהמסבה עלה להר הבית ומשם יוצא והולך לו לביתו בשער טדי.

פתח האולם

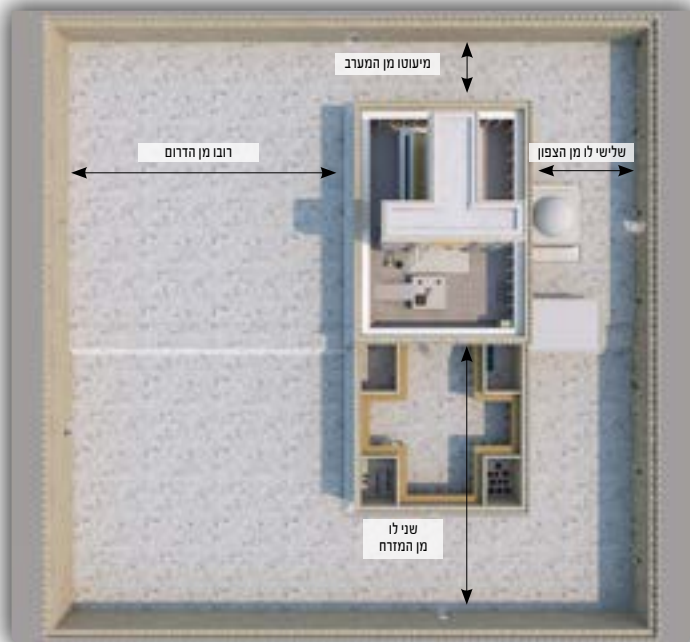
סג. הוא הר המוריה כמ"ש (דבה"י ב' גא.) "ויבן שלמה את הבית בהר המוריה". סד. מידה זאת נלמדת מהפסוק (שמות כו"ח) "ארך החצר מאה באמה ורחב חמישים בחמישים" שמייתור המילה בחמישים לומדים שמדת החצר היא אחד מחמישים מהר הבית, כיצד, אם נחלק חמש מאות אמה על חמש מאות אמה, לרצועות

של מאה אמה על חמישים אמה, נקבל חמישים רצועות של מאה על חמישים, הרי החצר אחד מחמישים בהר הבית (רא"ש ד"ה הר). סה. רמב"ם (פיה"מ ד"ה הר, ביה"ב פ"ה ה"ו) והרחיב בזה התוס' יו"ט (ד"ה רובו) כאשר נוריד מחמש מאות אמה על חמש מאות אמה של מדת הר הבית, את מדת העזרה שהיתה קפ"ז על קל"ה אמה ישאר שי"ג אמה ממזרח למערב, ושס"ה אמה מצפון לדרום, אם ניתן מהם דרך משל ר"נ אמה מן הדרום, ישאר קט"ו אמה לצפון, ואם נתן רי"ג אמה למזרח ישאר ק' למערב, הרי רובו מן הדרום [ר"נ] שני לו מן המזרח [רי"ג]

פרק ב

א. הר הבית ההר שעליו בנו את בית המקדש^{סג} הָיָה באורך חֲמֵשׁ מֵאוֹת אַמָּה על רוחב חֲמֵשׁ מֵאוֹת אַמָּה^{סד}. בית המקדש לא היה בנוי בדיוק באמצע הר הבית, על כן המרחק שבין חומת הר הבית לבית המקדש לא היה שווה מכל הצדדים, אלא רָבוּ המרחק הגדול ביותר^{סה} (בין חומת הר הבית למקדש) היה מִן הַדְרֹם, (ראה איור א) שְׁנֵי לו' המרחק השני בגודלו (בין חומת הר הבית למקדש) היה מִן הַמְּזָרְחַ, שְׁלִישֵׁי לו' המרחק השלישי בגודלו (בין חומת הר הבית למקדש) היה מִן הַצֶּפֶן,

איור א

פתח האולם

שלישי לו מן הצפון [קט"ו] מיעוטו מן המערב [ק'] (כמוכן מדות אלו שהביא התוס' יו"ט אינם בדוקא, שהרי כתב "על דרך משל").

סו. לפי שירושלים בדרום הר הבית, ורוב העם היו נכנסים להר הבית מדרום, על כן קבעו שם את רוב הלשכות כדי שיהיו קרובים לכניסה, תוס' יו"ט (ד"ה מקום), תפא"י (יכן אות ה) ובשלטי גבורים (פ"ה) מנה שלשים לשכות המוזכרים בש"ס שהיו שם, וכן כתב שכפי הנראה גם לט"ו הממונים שבמקדש המוזכרים בשקלים (פ"ה מ"א) היו לשכות בהר הבית כדי שיוכלו ללון

שם (בנוסף ללשכות שהיו להם לצורך עבודתם, שהם בכלל השלשים לשכות). סז. כי הדין הוא שכל הפניות שפונים יהיו לצד ימין, ודין זה למדו בגמרא (ובחס סב) ממה שכתוב לגבי הים שעשה שלמה "עומד על שנים עשר בקר, שלשה פנים צפונה, ושלשה פנים ימה, ושלשה פנים נגבה, ושלשה פנים מזרחה" (רבה"י ב' ד"ה) ופירש רש"י (שם ד"ה לא יהו) כאשר אדם מקיף דבר

מערבו המרחק הקטן ביותר (בין חומת הר הבית למקדש) היה מן המערב. מקום שהיה רב מדתו, במקום שהיה המרחק הגדול ביותר בין חומת הר הבית למקדש, כלומר בדרום הר הבית, שם היה רב תשמישו שם היו רוב הלשכות והבתים המשמשים לעבודת המקדש^{סו}.

ב. כל הנכנסין להר הבית, היו נכנסין דרך ימין^{סז} בכניסתם להר הבית היו פונים לימין, ומקיפין^{סח} את המקדש, כגון הנכנס להר הבית דרך שערי חולדה שבדרום פונה לצד ימין ומהלך את כל צד הדרום, ומדרום פונה למזרח^{סט} ונכנס לעזרה בשער נקנור שבמזרח, וביציאתם היו ממשיכים ומקיפין את המקדש ויוצאין דרך שמאל - דרך אותו שער שהיה לשמאלם כשנכנסו להר הבית, כגון היוצא משער נקנור שבמזרח^ע מהלך את כל צד מזרח, וממזרח פונה לצפון^{עא} ומהלך את כל הצפון, ומצפון פונה למערב^{עב} ויוצא מהר הבית דרך שער קיפונס שהיה לשמאלו בכניסתו להר הבית. חוץ ממי שארעו דבר לא טוב, כגון אבל או מנודה^{עג}, שהוא מקיף את המקדש לשמאל^{עד}, והאנשים הרואים אותו מקיף לשמאל, שואלים מה קרה לך שאתה מקיף לשמאל, אם היה אומר להם מפני שאני אבל, היו אומרים לו השוכן בבית הזה ינחמך. אם היה אומר להם מפני שאני מנדה היינו שחבריו נידוהו על עבירה שעשה^{עה}, היו אומרים לו השוכן בבית הזה יתן בלכם

ופניו אליו, כשעומד בצפון, צד מערב הוא לימינו, וכשעומד במערב, צד דרום הוא לימינו וכו', ומיתור המילה "פונים" לומדים שגם בשאר דברים, כל הפניות שפונים יהיו לימין. סח. כמ"ש "סבו ציון והקיפופה" (תהלים מ"ג).

סט. שהרי צד מזרח הוא לימינו כשעומד בדרום ופניו למקדש, ואף שבשעה שמקיף את צד דרום אין פניו לעבר המקדש אלא למזרח, מכל מקום הרי הוא נידון כמי שפניו לעבר המקדש כמבואר ברש"י (ובחס סב: ד"ה לא יהו, הובא לעיל ס"ד). ע. לאחר שעבר דרך עזרת הנשים. עא. שהוא לימינו כשעומד במזרח ופניו למקדש. עב. שהרי צד מערב הוא לימינו כשעומד בצפון ופניו למקדש. עג. במסכת שמחות (י' א'). מובא שגם מי שיש לו חולה בביתו, ומי שאבדה לו אבידה, היה מקיף לשמאל, ואמרו שם שהיה מעשה באשה שחלתה בתה ועלתה והקיפה (לשמאל) ולא זזה משם עד שבאו ואמרו לה שבתה התרפאה, וכן היה מעשה באלעזר בן חנניה בן חזקיה בן גרון שאבד לו ספר תורה שקנה במאה מנה, ועלה והקיף (לשמאל) ולא זז משם עד שבאו ואמרו לו שנמצא הספר תורה. עד.

בכדי שהרואים אותו מקיף לשמאל יבקשו עליו רחמים, כמו שנאמר על המצורע "וטמא טמא יקרא" (ויקרא י"ג) ומבואר בגמרא (שבת סו). שזוהו בכדי שיבקשו עליו רחמים. תפא"י (יכן אות ט). עה. כמבואר בשו"ע יו"ד ס' שלד ס"ב

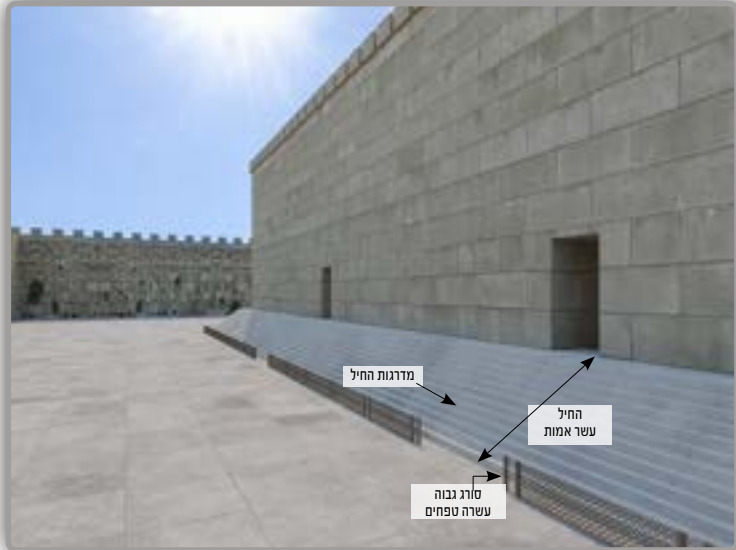
פתח האולם

שהעובר על דבר איסור מנדין אותו לאלתר. עו. גדר זה היה עשוי מעצים קלועים זה בזה כאלכסון וביניהם היו נקבים, ר"ש (ד"ה סורג), ולדעת הערוך גדר זאת היתה בנויה מאבן, וכן כתוב במלחמות היהודים ליוסיפון (ספר ה' ה.ב.) ומתאר שם את מראה הגדר שהיתה כלילת יופי במלאכתה, וכפי הנראה כוונתו לזה שגדר זו היתה מסורגת. עו. רמב"ם (ביה"ב פ"ה ה"ג), ראבי"ה (הובא בתוס' יו"ט ד"ה לפנים). אך לדעת הרא"ש (ד"ה לפנים) הסורג היה בנוי רק בצד מזרח (ועיין בהערה הבאה). עח. שהרי מהסורג ולפנים עד חומת העזרה זהו שטח החיל, ומבואר במשנה (מלים פ"א מ"ח) שגוים וטמאי מת אינם רשאים להיכנס לחיל, על כן בנו שם את הסורג, תוס' יו"ט (ד"ה גבוה), וכן כתב בספר מלחמות היהודים (שם) שמהסורג ולפנים היה אסור לגוים להיכנס,

של חבריך לזונך לכף זכות ויקרבוך ויתירו לך נידוייך, דברי רבי מאיר. אמר לו רבי יוסי עשיתן עשית את חבריו כאלו עברו עליו את הדין ונידוהו שלא כהלכה, שמתוך שאומרים לו "השוכן בבית הזה יתן בלבם ויקרבוך" נשמע כאילו חבריו עשו שלא כדין שנידוהו, והרי המנודה הוא שעשה שלא כדין בעשותו עבירה, אלא כך ראוי שיאמרו לו השוכן בבית הזה יתן בלבך הרהורי תשובה ותשמע לדברי חבריך לעשות תשובה על אותו חטא ויקרבוך ויתירו לך נידוייך, שמלשון זה מובן שהוא עשה שלא כדין.

ג. לפנים ממנו, מהר הבית היה סורג - גדר"י גבוה עשרה טפחים שהקיף את העזרה והחיל מארבע רוחות"ו, (ראה איור ב) וסורג זה נעשה לסימן שמשם ולפנים אסור לנכרים וטמאי מת להיכנס"ח, ושלש עשרה פרצות היו שם בסורג שפרצות מלכי יון כדי להראות שגם נוכרים וטמאי מת רשאים זהו שטח החיל, ומבואר במשנה (מלים פ"א מ"ח) שגוים וטמאי מת אינם רשאים להיכנס לחיל, על כן בנו שם את הסורג, תוס' יו"ט (ד"ה גבוה), וכן כתב בספר מלחמות היהודים (שם) שמהסורג ולפנים היה אסור לגוים להיכנס,

איור ב

פֶּתַח הָאוֹלָם

הזיו בו לוחות אבן שעליהם כתוב בלטינית וביוונית שאסור לנוכרים להיכנס משם ולפנים, ולפני כמאה וחמישים שנה נמצאו שני לוחות כאלו באזור הר הבית, ועליהם כתוב ביוונית "איש נוכרי לא יכנס לפנים מן המחיצה המקיפה את המקדש ולחצר המוקפה, ומי שיתפס יתחייב בנפשו ודינו למיתה". אך הרא"ש הביא שמצא כתוב שהסורג נעשה כדי להתיר טלטול בשבת, מכיון שהר הבית הוקף ולבסוף פתח, ובמקרה זה אין חומות הר הבית מתירות לטלטל בו, על כן אחר שבנו שם

להיכנס למקדש^ט ולאחר שנצחו החשמונאים את היוונים **חָזְרוּ וּגְדְרוּם**, את פרצות הסורג וּגְזְרוּ כְּנַגְדָם שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה הַשְּׁתַּחֲוִיּוֹת, שכל העובר כנגד מקום הפרצות ישתחוה ויודה לה' על מפלת מלכות יון. **לְפָנִים מִמְּנוּ לַפְּנִים** מהסורג היה הַחִיל והוא שטח ברובח עֶשְׂרֵה אַמּוֹת שהיה בין הסורג לחומת העזרה^פ, (ראה אזור ב) וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַעְלֹת - מדרגות הָיוּ שָׁם בְּחֵיל רוּם - גובה כל מַעְלָה חֲצִי אַמָּה, וּשְׁלֹחָה^ק מקום דריסת הרגל (רוחבה) חֲצִי אַמָּה ובמדרגות אלו היו עולים לעזרת נשים.

וְכֵן כָּל הַמַּעְלֹת שֶׁהָיוּ שָׁם בְּהַר הַבַּיִת רוּם כֹּל מַעְלָה הִיא חֲצִי אַמָּה, וּשְׁלֹחָה - רוחבה חֲצִי אַמָּה, חוץ מֵהַמְּדֻרָגוֹת שֶׁל הָאוֹלָם שֶׁמִּדְתָּם הִיָּתָה שׁוֹנָה^כ. כָּל הַפְּתָחִים [ג] שֶׁהָיוּ

הבניינים עשו הסורג שאז הוא פתח ולבסוף הוקף (עירובין כד.) ומותר לטלטל בו, (ולשיטה זאת שהביא הרא"ש, הסורג היה מקיף את העזרה מארבע רוחות). ובתוס' יו"ט (שם) הקשה על הרא"ש מפסחים (פ"ה מ"ו) שהכת הראשונה היתה יוצאת עם פסחיהם להר הבית, הרי שמותר לטלטל בכל הר הבית ולא רק לפני מהסורג, ותיריך שלשית הרא"ש לפני מהסורג אינו נקרא חיל אלא הר הבית, ולשם היתה יוצאת הכת הראשונה, והחיל לשיטתו הוא חומה קטנה כשיטת הרמב"ם (שם). עט. תוס' יו"ט (שם) [א]. פ. כך דעת רש"י (יומא טז. ד"ה לפנים), תוס' יו"ט (שם) ותפא"י (יבין אות כב). אך לדעת הרמב"ם (שם) פיה"מ לעיל פ"א ה"ה), המאירי (ד"ה לפנים), הערוך, ולדעת רש"י שבר"ש (ד"ה ושלחה) החיל היא חומה קטנה בגובה עשר אמות, שהיתה בין חומת העזרה לסורג. [ב] ולדעת ר"ש (ד"ה החיל) עשר אמות שכתוב במשנה זהו הרווח שבין הסורג לחיל (וגם הם נקראים חיל), ואחרי עשר אמות אלו היתה חומה סמוכה לחומת העזרה. פא. מלשון "משלחי רגל" (ישעיה לב, כ) רא"ש (ד"ה ושלחה). פב. יתבארו להלן (פ"ג מ"ו).

באר הלבנון

א. ולדעת הרא"ש שהסורג נעשה להיתר טלטול, צ"ל שפרצו הסורג מכיון שגורו שלא ישמרו שבת, כדאייתא במגילת תענית (אדר פ"ג). ב. נ"ל שכתב היא שיטת הרמב"ם, מהסורג ולפנים עד חומת העזרה כל שטח זה נקרא חיל, צמוד לחומת העזרה היתה חומה רחבה בגובה עשר אמות, לפני חומה זאת היו שתיים עשרה מדרגות, וגובה עשר אמות של חומת החיל התחיל מסוים מדרגות אלו, נמצא ראש חומת החיל גבוה שש עשרה אמה מקרקע הר הבית, והוא שוה לקרקע העזרה (מלומר עשר"ב ולפנים. דוכ ויחשב) וזהו שאמרו בפסחים (פ) עובי החומה היכי משכחת לה (דשיה לקרקע העזרה) משכחת לה בבר שורא (חובה קשה), דכתיב (חיל חומה קטנה) וחומה" (היא חומת העזרה) (איכה ב, ב), ובצד מזרח לפני עזרת נשים היו בחיל שתיים עשרה מדרגות ואחריהם היתה בנויה חומה בגובה עשר אמות (במסור לחומת עזרה), שקרקעיתה שוה לגובה עזרת נשים, ודרכה היו נכנסין לעזרת נשים וכו', ומסביב לעזרה (מדרום צפון ומערב) היו בחיל שתיים עשרה מדרגות, ואחריהם התחילה חומה בגובה עשר אמות, ומגד שערי העזרה היו עשרים מדרגות (מגובה חצי אמה) שבהם היו עולים כל גובה החיל עד לקרקע העזרה, וכך פירוש המשנה לפני ממונו (מסורה) החיל (מגובה) עשר אמות ושתיים עשרה מעלות היו שם (בתוך החיל) וכו' והטעם שלא נאמר במשנה החיל גבוה עשר אמות כמו שנאמר על הסורג גבוה עשרה, זהו מפני שפירוש המילה חיל הוא חומה, וכשמדובר על חומה אין צורך לכתוב שמדובר על גובהה, דבר פשוט הוא (משא"כ בסורג שהוא על שם שהיה מסורג ואין שם מוכיח עליו שהוא נדר), כך נראה לענ"ד ביאור דעת הרמב"ם (עין ביה"ב פ"ה ה"ג פ"ו ה"א [וראה שם ה"ב] קריבן פסח פ"א ה"ו פיה"מ פ"א פ"ב פ"ג). ובה מתורצים קושיות התוס' יו"ט (ד"ה נבחה). ויש להביא ראיה לשיטת הרמב"ם מהמשנה בקשלים (פ"ה מ"ד) "פרוכת שנטמאה שוחטין אותה בחיל" וא"ת שהחיל היה באורך עשר אמות בלבד לא היו יכולים לשטוח אותה בחיל, שהרי מדובר במשנה זו על הפרוכת שבין הקודש לקדש הקדשים, שאורכה ארבעים אמה ורוחבה עשרים, כדמוכח במשנה ה' שם, הרי שרוחב החיל היה לפחות עשרים אמה, וכדעת הרמב"ם שמדובר במשנתו על גובה החיל ועדיו צ"ע. ג. ברוב המשניות הגרסה הפתחים והשערים, אך במסכת מדות שבבבא, במסכת יומא (טו). בכת"ק, ובכ"מ, הגרסה ככפנים וכן

פתח האולם

פג. כמבואר להלן (פי"ג מ"ו). פד. מבואר בגמרא (כתובות קו). שבכל שער חוץ מהדלתות היתה גם פרוכת. פה. שם. פו. רמב"ם (פי"מ ד"ה ובי' אבנים), רא"ש (ד"ה היו), פז. יומא לח. ויש אומרים (שם) שבריה גדולה שהיתה בים בלעה את הדלת וכשהגיע נקנור לעכו הקיאה אותה לחוץ. פח. וכן הדין שתהא שחיטת ושריפת הפרה מול פתח ההיכל כמבואר בגמרא (זבחים ק"ג). פט. במדבר יט, ד. צ. ובבית המקדש הוא פתח ההיכל. צא. כיוון שמהכניסה להר הבית עד פתח ההיכל יש ארבעים ושנים מדרגות בגובה חצי אמה ומדרגה אחת בגובה אמה. ואלו הן המדרגות מהר הבית להיכל: שנים עשרה מדרגות היו מהחיל לעזרת הנשים, חמש עשרה מדרגות היו מעזרת הנשים לעזרת ישראל, שלוש מדרגות היו מעזרת ישראל לעזרת כהנים, שתיים עשרה מדרגות היו

שם בהר הבית, גְּבֵהֶן עֶשְׂרִים אַמָּה וַרְחֵבֶן עֶשְׂרִי אַמּוֹת, חוץ מפתחו של האולם שגבהו ארבעים אמה ורוחבו עשרים אמה^פ. כָּל הַפִּתְחִים שֶׁהָיוּ שָׁם בַּהַר הַבַּיִת הָיוּ לָהֶם דְּלָתוֹת^פ, חוץ מפתחו של האולם שהיתה בו פרוכת בלבד^פ, כָּל הַשְּׁעָרִים שֶׁהָיוּ שָׁם בַּהַר הַבַּיִת הָיוּ לָהֶן שְׁקוּפוֹת – משקופים, כלומר אבן גדולה המונחת על שתי המזוזות, חוץ מַשְׁעַר טְדֵי שֶׁהָיוּ שָׁם שְׁתֵּי אַבְנִים מְטוֹת בַּאֲלַכְסוֹן זו עַל גֵּב זו כזה^פ. כשעלו בני הגולה לבנות את בית המקדש היו עניים, על כן בנו את דלתות השערים מנחושת ולאחר זמן כשהעשירו והיה בידם זהב רב כָּל הַשְּׁעָרִים – הדלתות שֶׁהָיוּ שָׁם נִשְׁתַּנּוּ לְהִיּוֹת שֶׁל זָהָב, חוץ

מִהַדְּלָתוֹת שֶׁבַשְׁעַר נִיקְנֹר שֶׁלֹּא רָצוּ לִשְׁנוֹתָם וּלְצַפּוֹתָם זֶהב מִפְּנֵי שֶׁנִּצְעָשָׂה בָּהֶן נֶס, שֶׁהֵלַךְ נִקְנֹר לֹאֲלַכְסַנְדְּרִיא שֶׁבְּמִצְרַיִם לְהַבִּיא דְּלָתוֹת מִפּוֹאֲרוֹת לְשַׁעַר הַמְּזוֹרְחֵי שֶׁל הָעִזְרָה, וּבַחֲזָרְתוֹ בִּאֲנִיָּה הִיתָה סַעֲרָה גְּדוֹלָה בִּים, אֲנִשֵּׁי הָאֲנִיָּה הִשְׁלִיכוּ דָלֶת אַחַת לִים כְּדִי לְהַקְלֵ אֶת מִשְׁאֵ הָאֲנִיָּה שֶׁלֹּא תִטְבַּע, וְעֵדִיין לֹא נָח הֵים מִזַּעֲפּוֹ וְהָיוּ בִּסְכַנְתָּ טַבִּיעָה, הַחֲלִיטוֹ הִשְׁלִיךְ לִים גַּם אֶת הַדְּלָת הַשְּׁנִיָּה, עַמַּד נִקְנֹר תִּפֵּס אֶת הַדְּלָת וְאָמַר אִם רְצוֹנְכֶם לְהִשְׁלִיךְ גַּם אֶת הַדְּלָת הַזֹּאת הִשְׁלִיכוּנִי אִיתָהּ, וּמִיֵּד נָח הֵים מִזַּעֲפּוֹ, אֶךְ עֵדִיין הַצַּטַּעַר נִקְנֹר עַל הַדְּלָת הָרֵאשׁוֹנָה שֶׁהוֹשִׁלְכָה לִים, כִּשְׁהִגִּיעוּ לְנִמְלַ עֵכּוֹ יִרְדּוּ מֵהָאֲנִיָּה, פִּתְאוּם רָאוּ אֶת הַדְּלָת שֶׁהוֹשִׁלְכָה לִים יוֹצֵאת וּמִבְּצַבְצַת מִתַּחַת לֵאנִיָּה^פ, וַיֵּשׂ אֲזַמְרִים שֶׁלֹּא צִיפּוּ אֶת דְּלָתוֹת שַׁעַר נִקְנֹר בְּזֶהב מִפְּנֵי שֶׁנִּחַ שְׁתֵּן מִצְהִיב, שֶׁהָיוּ עֹשׂוֹיִים מִנְחוּשֶׁת מְשׁוּבַחַת, שֶׁנִּרְאִיתָ כִּמוֹ זֶהב.

ד. בכדי להבין את המשנה הבאה יש להקדים שתי הקדמות: א. פרה אדומה נעשית בהר המשחה אשר נמצא מול בית המקדש למזרח, כיון שהדין הוא שצריך להזות מדמה^פ כנגד פתח ההיכל, כמ"ש^פ "וזהו אל נכח פני אהל מועד^פ". ב. קרקע ההיכל היתה גבוהה מקרקע הר הבית בעשרים ושתיים אמה^פ, וגובה השער המזרחי של הר הבית היה עשרים אמה, על כן לא יכלו לראות דרכו

באר הלבנון

נראה עיקר, משום שחלל הפתח נקרא בשם פתח, והדלת שבו נקראת שער כמבואר בתשובות הרמב"ם (מלאו סו"ש ש"ה, פאה"ד סו"כ כ"ו וכן משמע ברמב"ם ביה"ב פ"ה ה"ח, ופתח שיש בו דלת גם כן נקרא שער כדכתיב שם הרמב"ם, ובה מודעת קושית המלכת שלמה על הרמב"ם, ושער הוא מלשון שיעור ומתה, כלומר ע"י השער [הדלת] יש שיעור ומתה לפתוח הפתח) אם כן לא שייך לומר שכל הפתחים והשערים שהיו שם גובהן וכו' חוץ משל אולם שהרי לאולם כלל לא היו דלתות, כדי שנאמר שהם היו במידה אחרת, ובה מבואר המשך המשנה

פתח האולם

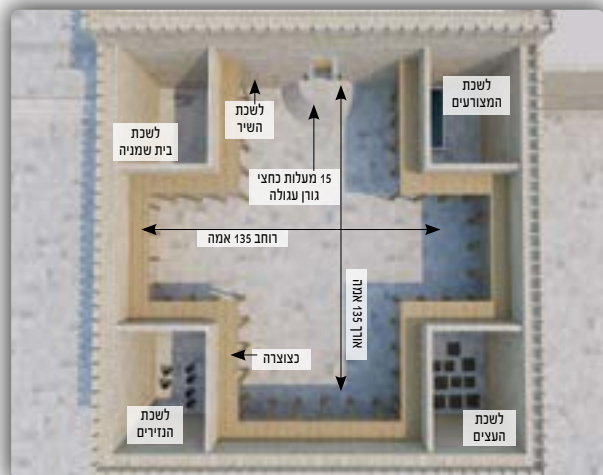
מהעזרה להיכל, הרי ארבעים ושתים מדרגות בגובה חצי אמה שגובהם עשרים ואחד אמה. ועוד מדרגה בגובה אמה היתה בין עזר"י לעז"כ (לראב"י), הרי עשרים ושתים אמה בין קרקע הר הבית לקרקע ההיכל. צב. עיין ברמב"ם (פיה"מ ד"ה הלכה) שמרחיב כביאור הדברים. צג. חומות הר הבית היו בגובה כשבעים אמה (כן מובא בכמה מהמפרשים, ומקור הדברים הוא באיגרת אריסטואס (פ' פד) אשר נכתבה ע"י שלוחי תלמי המלך). [ד] וחומת העזרה היתה כארבעים אמה, (תוס' ישנים יומא טו. ד"ה חוץ) ובמלחמות היהודים (ספר ה' ה' ב) כתב שגובה חומת העזרה מבחוץ היה ארבעים אמה (כולל

את פתח ההיכל שקרקעיתו היתה גבוהה בשתי אמות מראש השער המזרחי^{צב}. וזהו שאומרת המשנה **כָּל הַכְּתָלִים החומות שֶׁהָיוּ שָׁם** בהר הבית **הָיוּ גְבוּהִים הרבה יותר מגובה השערים שבהם** שהיו בגובה עשרים אמה^{צג}, **חוץ מִכְּתֵל הַמְּזֻרְחֵי** של הר הבית שהיה נמוך מכל הכתלים^{צד} כדי **שֶׁהַכֶּהֵן הַשּׁוֹרֵף אֶת הַפָּרָה האדומה**, יהיה **עוֹמֵד בְּרֹאשׁ הַר הַמְּשֻׁחָה^{צה}** ומִתְפַּוֵּן וְרוֹאֵה מעל גבי הכותל המזרחי, דרך שער עזרת נשים ושער נקנור^{צז}, **בְּפִתְחוֹ שֶׁל הַיֵּכָל בְּשַׁעַת הַזֵּית הַדָּם** של הפרה אדומה.

ה. עֶזְרַת הַנְּשִׁים (ראה איור ג) הִיְתָה בְּאַרְבָּעֵי מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים וְחֲמִשׁ אמה על רחב מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים וְחֲמִשׁ אמה, וְאַרְבַּע לְשָׁכוֹת הָיוּ בְּאַרְבַּע מְקַצְעוֹתֶיהָ - פינותיה^{צח}, וכל אחת מהם היתה באורך שֶׁל אַרְבָּעִים

גובה מדרגת החיל, ומדרגת עזר"י) וכעשרים וחמש אמה מתוך העזרה. צד. גובהו של כותל המזרחי היה פחות מעשרים ושש אמה, כדי שיוכלו לראות מעל גביו את שער עזר"י שראשו היה גבוה בשש אמות מראש שער המזרחי, תוס' ישנים (שם). צה. הוא הר הזיתים, רש"י (מלכים ב' כג, ד"ה להר). צו. שהרי שער המזרחי ושער עזרת נשים ושער נקנור היו מכוונים כנגד שער ההיכל. צא. מכיון שסדר המשנה הוא ממזרח למערב, ממזרח למערב קורא אורך, ומדרום לצפון קורא רוחב, אע"פ שעזרת נשים היתה באורך ורוחב שווה, רא"ש (ד"ה על). צב. לדעת הרמב"ם (ביה"ב

איור ג

באר הלבנון

כל הפתחים שהיו שם היו להם דלתות חוץ משל אולם, שאם המשנה היתה אומרת כל השערים וכו' לא היה שייך לומר חוץ משל אולם, שהרי הוא לא כלכל שער, כדי שנאמר חוץ וכו', וכן מבואר כל השערים שהיו שם היו להן שקופות, לפי שלשון משקוף הוא מלשון חבטה על שם שהדלת שוקף עליו (רש"י שםות זכ"ב, ד"ה הַמְּשֻׁקָה) וכן כל השערים שהיו שם נשתנו להיות של זהב, שהרי מדובר על הדלתות. ד. מסתבר שמידה זאת היא מהקרקע שתחת הר הבית מבחוץ, אך מתוך הר הבית החומות היו בגובה ארבעים אמה, ועל מידה זאת דיברו התוס'

פתח האולם

פ"ה ה"ז, תוס' יו"ט (ד"ה וארבע), ותפא"י (יכין אות ט) ארבעת הלשכות היו בתוך עזר"ג, אך לדעת הרא"ש (ד"ה ד' לשכות) הם היו בארבע פינותיה מבחוץ. צט. כן מפורש ביחזקאל (מזכב) לגבי בית שלישי, ופירש הרד"ק (שם ד"ה בארבעת) שגם בבית שני היה כך, ומשנתנו דברה על אורך הלשכות בלבד, אך רוחבם היה שלושים אמה כפי שיהיה בבית שלישי [ה]. ק. עזרת הנשים נקראת החצר החיצונה, מפני שהיא מחוץ לעזרה שנקראת (יחזקאל מזכב) החצר הפנימית. קא. רמב"ם (פ"ה ט"ו ד"ה וכו'). קב. כל קרבן שלמים נחלק לשלושה, הדם והאימורים למזבח, חזה ושוק (ובשלמי נזיר גם הרוגע) נאכל על ידי הכהנים, ושאר הבשר נאכל על ידי הבעלים (ויקרא רבה פ"טח), ובלשכה זאת היו מבשלים הבשר, בתוך דוד מים על גבי מדורה קטנה. קג. כדין הנזיר שצריך לגלח כל שערו בסיום ימי נזירותו (נעים פ"ד מ"ד, נזיר מזב.). קד. כמ"ש "ולקח את שער ראש נורו ונתן על האש אשר תחת זבח השלמים" (במדרב"ה). קה. שאינם כשרים לעבודות המקדש. קו. הם העצים שמבערים על גבי המזבח ועליהם שורפים הקרבנות. קז. מבואר בגמרא (מנחות פה.) שבמשנתנו מדובר

ארבעים אמה וברוחב שלושים אמה^ט, ולשכות אלו לא היו מקורות לא היה להם גג וכן הן עתידים להיות בבית שלישי שנאמר: (יחזקאל מו, כא-כב) "ויציאני אל החצר החיצונה היא עזרת הנשים ויעברני אל ארבעת מקצועי - פינות החצר, והנה חצר - לשכה במקצע החצר, חצר - לשכה במקצע החצר, בארבעת מקצעת - פינות החצר, חצרות קטרות" ואין נקראים חצרות "קטרות" אלא חצרות שאינן מקורות שאין להם תקרה, וקיטור העשן יכול לעלות דרכן כשמבערים בהם אש, שקטורות מלשון מעלות קיטור^{קא}. ומה היו משמשות ארבעה לשכות אלו. הלשכה הדרומית מזרחית היא היתה לשפת הנזירים, ששם היו הנזירים מבשלים את שלמיהם^{קב} את קרבן השלמים שהביאו במלאת ימי נזירותם, וכן היו מגלחין בלשכה זו את שערן^{קג}, ומשליחים אותו שירף תחת הדוד שמתבשל בו בשר השלמים^{קד}. הלשכה המזרחית צפונית היא היתה לשפת העצים [ו], ששם היו הכהנים בעלי מומין^{קה} מתלעין [ז] העצים בודקים אם עצי המערכה^{קו} נקיים מתולעים, וכל עץ שנמצא בו תולעת פסול^{קי} ואסור להעלותו מעל גבי המזבח, על כן היו הכהנים מסירים אותו משם. הלשכה הצפונית מערבית היא היתה לשפת המצרעים, ובה היה מקווה שבו טבלו המצורעים ביום

באר הלבנון

ישנים (ויפא טז ד"ה חג) ה. הטעם שמשנתנו לא כתבה רוחב הלשכות הוא מפני שאין צורך למשנה לפרש דבר המפורש בתנ"ך. ומ"ש במשנה של ארבעים ארבעים אמה, אין פירושו ארבעים אורך וארבעים רוחב, אלא ארבעים אמה אורך כל אחת מהלשכות, וכן דרך המשנה לדבר וראיה לזה, מי שהיו לו עשר שורות של עשר עשר כדי יין (רסא פ"ז פ"ח), היינו עשר שורות שבכל אחת עשר כדי יין, וכן חמש חבורות של חמשה חמשה (פסחים פ"ט פ"ח), היינו חמש חבורות שבכל אחת מהם חמש, וכן נמצא מניח בשתייהן שתיים שתיים מלמעלן ושתיים שתיים מלמטן (תמיד פ"ד פ"ט), היינו שתיים בכל אחת, וכן ששה סדרים של ארבע ארבע (הולין פ"ג פ"ח), היינו שש שורות שבכל אחת מהם ארבע טבעות. ז. בשקלים (פ"ז פ"א), עדיות (פ"ח פ"ה), זומא (פ"ג פ"ה), ובנחיים (ק"ר) לשכה זו נקראת דיר העצים, וכן הגרסא במשנתנו בכ"ק, וכן גרס הרמב"ם (פ"ה ב"פ פ"ה ח"ה), וכן גרסו הרד"ק ואברבנאל (יחזקאל פ"א) במשנתנו, אך הב"ח ביזמא (פ"ה) המשיט תניב דיר. ז. ברוב המשניות הגרסא מתלעין אך בכ"ק, ברמב"ם (ביה"ב פ"ה ה"ח), בפיה"מ לרמב"ם ד"ג, וברע"ב דפ"ר הגרסא היא מתלעין, וכן נכון משום שפירוש המילה מתלעין הוא ההפך מלהתלע כמו שאומרים להשריש על צמיחת השורש, ולשרש על עיקרת העץ עם השורשים, כך אומרים מתלעין

פתח האולם

כשהעץ התליע בעודו לח, אך אם העץ התליע אחר שהתייבש, מסיר את המקום המתולע ושאר העץ כשר. קח. נגעים פי"ד מ"ח, יומא ל: (ועיי רמב"ם [מחוסרי כפרה פי"ד ה"א-ב] המבאר כל סדר טהרת המצורע). קט. רמב"ם (פיה"מ ד"ה וממה שאמר). קי. נותנין פירושו נותנים לאיחסון, כמו אחד נתן בהר המשחה (פרה"פ"ג מ"א). קיא. כן פירשו רש"י (סוכה נא: ד"ה חלקה), ר"ש (ר"ה וחלקה), הרא"ש (שם), תוס' יו"ט (שם), ותפא"י (יבין אות מח), אך הרמב"ם (פיה"מ ד"ה חלקה) פירש שבתחילה היתה עזר"נ פרוצה ללא כותל מקיף לה, וכתב התוס' יו"ט (ר"ה וחלקה) שלדעת הרמב"ם צ"ל שבתחילה היתה מוקפת גדר, שהרי עזרת נשים היתה גבוהה שש אמות מהר הבית. קיב. מבואר בתוספתא (סוכה פי"ד) שבראשונה בזמן שמחת בית השואבה היו הנשים בתוך עזר"נ, והגברים בהר הבית, וראו חכמים שמגיעים לידי קלות ראש התקינו שיהיו הגברים בעזר"נ והנשים בהר הבית, וכשראו שעדיין באים לידי קלות ראש, התקינו שיהיו הגברים למטה והנשים למעלה, ע"ג הגוזזטרה. קיג. רש"י (שם ד"ה והקיפה). קיד. בערב חג הסוכות היו בונים את אותה מרפסת, ולאחר חג הסוכות היו מפרקים אותה, רמב"ם (לולב פי"ח ה"ב). קטו. אך שיר של יום היו הלויים אומרים על הדוכן שבעז"כ, ר"ש (ר"ה שעליה). וכן איתא בערכין (פי"ב מ"ו). קטז. רמב"ם (פיה"מ ד"ה שמעלות), ופירוש טרוטות משוכות לאורך (שם). קיו. מפני שבצורה זאת יוכלו כולם לראות טוב את הלויים העומדים עליהם, ועוד שבצורה זאת יכולים לעמוד שם יותר לויים מאשר אם היו מדרגות מלבניות, תפא"י (יבין אות ט). קיח. לפי שעזרת ישראל היתה גבוהה שבע וחצי אמות מעזרת נשים, עשו תחתיה לשכות שקרקעיתם בגובה עזרת נשים, ופתחיהם

השמיני לטהרתם^{ק"ח}, (לפני מתן דם ושמן על בהונותיהם). לשכה מערבית דרומית, אמר רבי אליעזר בן יעקב אשר הוא התנא השונה את מסכת מדות^{ק"ט} שכחתי מה היתה משמשת לשכה זו, אבא שאול אומר, שם היו נוהגין^{ק"י} שומרים ומאחסנים את הזין לצורך ניסוך היין, ואת השמן המשמש להדלקת המנורה ולמנחות, והיא היתה נקראת לשפת בית שמניה על שם השמן השמור בה.

וחלקה היתה עזרת הנשים בראשונה כלומר בהתחלה היו קירותיה חלקים ללא זיזים היוצאים מהכתלים^{ק"א}, ולאחר שראו חכמים שיש תקלה בדבר זה^{ק"ב} הקיפוה גזוזטרא - מרפסת, על ידי שנעצו זיזים בכתלים והניחו עליהם לוחות עץ^{ק"ג}, ומרפסת זו נעשתה כל שנה לפני שמחת בית השואבה^{ק"ד} כדי שיהיו הנשים רואות את שמחת בית השואבה מלמעלה והאנשים יעמדו מלמטן, כדי שלא יהו מעורבין. וחמש עשרה מעלות - מדרגות היו עולות מתוכה מעזרת הנשים לעזרת ישראל, כנגד חמש עשרה שיר המעלות שבתהלים, שעליהן היו הלויים עומדים בשמחת בית השואבה ואומרים שירה בפשיר למעלות^{ק"ט}, ומדרגות אלו לא היו טרוטות - בצורת מלבן כמו מדרגות רגילות^{ק"ט}, אלא מקפות [ח] פחצי גורן עגולה - בצורת חצי עיגול^{ק"י}:

1. ולשכות היו בנויות מתחת לעזרת ישראל, ופתוחות לעזרת הנשים^{ק"ח} (ראה אזור ג), שישם היו הלויים נותנים

מרפסת, ולאחר חג הסוכות היו מפרקים אותה, רמב"ם (לולב פי"ח ה"ב). קטו. אך שיר של יום היו הלויים אומרים על הדוכן שבעז"כ, ר"ש (ר"ה שעליה). וכן איתא בערכין (פי"ב מ"ו). קטז. רמב"ם (פיה"מ ד"ה שמעלות), ופירוש טרוטות משוכות לאורך (שם). קיו. מפני שבצורה זאת יוכלו כולם לראות טוב את הלויים העומדים עליהם, ועוד שבצורה זאת יכולים לעמוד שם יותר לויים מאשר אם היו מדרגות מלבניות, תפא"י (יבין אות ט). קיח. לפי שעזרת ישראל היתה גבוהה שבע וחצי אמות מעזרת נשים, עשו תחתיה לשכות שקרקעיתם בגובה עזרת נשים, ופתחיהם

באר הלבנון

על דברים שנהיה בהם תולעים, ומתלעין על הסרת התולעים. ח. מוקפות היינו שהמדרגות מוקפות אחת על ידי חברתה, שבצורה זאת כל מדרגה

פתח האולם

לעזרת נשים. קיט. פירוש שממש באה עזרתם של ישראל כמ"ש (תהלים כג.) "ישלח עורך מקודש", פסיקתא רבתי (מא,א), תוס' יו"ט (ד"ה עזרת). קכ. למקום זה היו ישראל רשאים ליכנס בבואם למקדש. קכא. שם היו רשאים הכהנים להיכנס בבואם למקדש, ואין ישראל נכנסים לשם אלא בשעת צרכיהם, לסמיכה, לשחיטה ולתנופה, (כלים פ"א מ"ח). קכב. קורות אלו נקראו ראשי פספסין מכיוון שהיו בעובי פס היד, תוס' יו"ט (ד"ה פספסין). קכג. כן פירש ר"ש (ד"ה וראשי), אך הרע"ב (שם) פירש שהיו קבועים כותלי העזרה בגבול שבין עזר"י לעזר"כ. קכד. ערכין פ"ב מ"ו, והרא"ש (ד"ה ג' מעלות) הביא הפסוק ביחזקאל (מכ"ב) "הגדרת הגינה" שתרגומו דוכן ליואי, ועל דוכן זה היו הכהנים מברכים ברכת כהנים, רמב"ם (ברכת כהנים פ"ד ה"ט וכן מוכח מחגיגה טו. וקידושין עא.). ומ"ש הרמב"ם (שם הי"ד, וכן איתא בתמיד פ"ז מ"ב) שברכת כהנים היתה על מעלות האולם, תירץ בתשובות הרדב"ז (ד"ה א' תנ"ו) שבדוכן עמדו הכהנים בעלי מומים שלא יכלו לעמוד על מדרגות האולם, מפני שאסורים להיכנס בין האולם ולמזבח (כלים פ"א מ"ט), שאע"פ שפסולים לעבודה חייבים הם בברכת כהנים. ותפא"י (יבן אות סד) תירץ ששם עמדו הכהנים כשלא היה מספיק מקום על מדרגות האולם. קכה. רמב"ם (פיה"מ ד"ה וכובר), וטעם זה הוא דעת התנא הסובר (לעיל פ"א מ"ד) שבעה שערים היו לעזרה. קכו. כמ"ש (תהלים ה, ח) "אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך".

לאיחסון פנורות, ונבלים, ומצלתיים, וכל כלי שיר. עזרת ישראל קיט היתה באורך מאה ושלושים וקמ"ש אמה מצפון לדרום, על רוחב אחת עשרה אמה קממזרח למערב. וכן עזרת כהנים היתה באורך מאה ושלושים וקמ"ש אמה מצפון לדרום, על רוחב אחת עשרה אמה קמ"א ממזרח למערב. וראשי פספסין - קורות קטנות קכב הקבועות ברצפה קכג, היו מבדילין בין עזרת ישראל לעזרת הכהנים, כדי שהעם הנמצא בעזרת ישראל לא יכנס בטעות לעזרת כהנים, רפי אליעזר בן יעקב אומר לא היו מבדילין הראשי פספסין, אלא מעלה - מדרגה היתה שם וגבוהה אמה כדי להבדיל בין עזרת ישראל לעזרת כהנים, והדיוכן נתון עליה על מדרגה זו, וכו' [ט] היו שלש מעלות - מדרגות בגובה של חצי חצי אמה, שעליהם עומדים הלויים כשואמרים שירה קכז, נמצאת עזרת הכהנים גבוהה מעזרת ישראל שתי אמות ומחצה.

כל העזרה היתה באורך מאה ושמונים ושבע אמה, על רחב מאה ושלושים וקמ"ש אמה. ושלוש עשרה השתחויות היו שם מסביב לעזרה, שכל העובר במקום הפרצות שפרצו מלכי יון משתחוה ומודה לה' על מפתל מלכות יו"קכ"ה (כמבואר לעיל מ"ג). אבא יוסי בן חנן חולק ואומר שהשתחויות אלו נתקנו פנגד שלשה עשר ה שערים שבעזרה, שכל העובר כנגד שערים אלו משתחוה לנגד היכל היקבי.

באר הלבנון

מוקפת על ידי המדרגה שתחתיה. ט. ברוב המשניות הגירסא היא ובה אך בכ"ק וברמב"ם (ביה"ב פ"ו ה"ג) הגירסא היא וכו.

פתח האולם

קכו. סמוכים למערב היינו שכל ארבעת השערים היו בחצי המערבי של העזרה, כך פירשו הרמב"ם (בה"ב פ"ה ה"ד), המאירי (שקלים פ"ו מ"ב), תפא"י (יבין אות סט), וכן הוא בצירור הרמב"ם שבפירוש המשניות. אך תוס' יו"ט (פ"ה מ"ג ד"ה לשכת המלח) פירש סמוכין למערב שהמשנה מונה השערים ממערב למזרח. קנח. הוא השער הסמוך ביותר למערב, ומכיון שהר הבית משופע ועולה לכיוון מערב נקרא

ואלו הם שלשה עשר השערים, (ראה איור ד-ז) שְׁעָרִים דְּרוֹמָיִים סְמוּכִים לַמְעָרְבִי קכ"י (א) שְׁעַר הָעֲלִיּוֹן קכ"ב, (ב) שְׁעַר הַדֶּלֶק קכ"ט, (ג) שְׁעַר הַבְּכוּרוֹת קל, (ד) שְׁעַר הַמַּיִם. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ שְׁעַר הַמַּיִם, שָׁבוּ מִכְּנִיסִין צְלוּחִית זֶהב קלא שֶׁל מַיִם קלב שֶׁל נִיסוּף הַמַּיִם, בְּחָג הַסּוּכוֹת. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אָמַר וְכוּ הַמַּיִם מְפָפִים וְעֵתִידִין לְהִיּוֹת יוֹצְאִין, מִתַּחַת מִפְתָּן הַבַּיִת כַּמ"ש בִּיחְזָק אֶלְקִלֵּג "וְהָיָה מַיִם יֵצְאִים מִתַּחַת מִפְתָּן הַבַּיִת... וְהָיָה מַיִם מְפָפִים קל"ד מִן הַכֶּתֶף (הַצַּד) הַיְמָנִית" וְהַצַּד הַיְמָנִי הוּא דְרוֹם שָׁבוּ שְׁעַר הַמַּיִם. וְלַעֲמֹתָן קל"ה מִמּוֹל הַשְּׁעָרִים שְׁבַדְרוֹם הִיוּ בְּצַפּוֹן שְׁעָרִים סְמוּכִים לַמְעָרְבִי (ה) שְׁעַר יְכַנְיָה קל"ו, (ו) שְׁעַר הַקְּרָבָן קל"ז, (ז) שְׁעַר הַנְּשִׁים קל"ח, (ח) שְׁעַר הַשִּׁיר הוּא

שער זה הסמוך ביותר למערב שער העליון, תפא"י (יבין אות ע). קכט. בו היו מכניסים עצים למערכה, רא"ש (ר"ה שער הדלק). קל. בו היו מכניסים את הבהמות הבכורות ששחיתתם גם בדרום, תפא"י (יבין אות עב). קלא. סוכה (פ"ה מ"ט). קלב. שנשאבו ממעין השילוח (שם). קלג. פ' מ"ז א-ב. קלד. מים מפכים היינו נחל מים דק, כרוחב פי פך קטן, ירושלמי (שקלים פ"ו ה"ב). קלה. לעומתן היינו שהשערים הצפוניים היו מכוונים למול השערים הדרומיים, שער מול שער. קלו. הוא השער הנקרא לעיל (פ"א מ"ד) שער הנצוץ. קלז. בו היו מכניסים קרבנות קודשי קדשים ששחיתתם בצפון, רע"ב (פ"א מ"ה ד"ה שער הקרבן) תפא"י (יבין אות עז). קלה. בו היו נכנסים הנשים לעמוד אצל קרבנם, ולדעת האומר

איור ד

השערים המוקפים
בסוגריים מאיור
ד - ז הם לדעת אבא
יוסי בן חנן

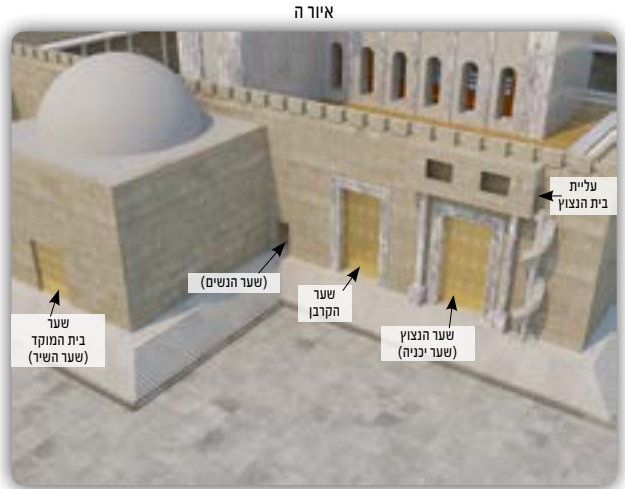
פתח האולם

שאף נשים סומכות (עירובין צו: ראש השנה לג. חולין פה). בשער זה היו נכנסים הנשים לסמוך על קורבנם, רא"ש (ד"ה שער הנשים). אך הרמב"ם (מעשה הקרבנות פ"ג ה"ה) פסק שנשים אינן סומכות. קלט. תחת עזר"י היו לשכות השיר, והיתה מהם מחילה אל בית המוקד, שדרכה היו מכניסין לעזרה את כלי השיר, דרך שער בית המוקד הוא שער השיר, ראב"ה (הובא בתוס' יו"ט ד"ה שער השיר), תפא"י (יכן את עז-עט). קמ. בסוף ימי בית ראשון עלה נבוכדנצר וצר על ירושלים, יכניה המלך ושיריו יצאו ונכנעו לנבוכדנצר, בחשבם

השער הנקרא לעיל (שם) שער בית המוקד קלט. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ שֶׁל הַשַּׁעַר הָרִאשׁוֹן בְּצַפּוֹן שְׁעַר יְכַנְיָהּ, לְפִי שָׁבוּ יֵצֵא יְכַנְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה, בְּגִלּוֹתָו מִירוּשָׁלַיִם לְבַבְלָמָּה. הַשַּׁעֲרִים שֶׁבְּמִזְרַח (ט) שְׁעַר נִקְנֹז, וְשְׁנֵי פְּשָׁפְשִׁים שַׁעֲרִים קִטְנִים הָיוּ לוֹ מִשְׁנֵי צַדָּיו (י) אֶחָד מֵיְמִינוֹ (יא) וְאֶחָד מִשְׁמָאלוֹ וְאֵף הֵם מִמִּנֵּן הַשַּׁעֲרִים קִמָּה. וְשְׁנַיִם קִמָּה (יב-יג) שַׁעֲרִים הָיוּ בְּמִצְרַב, מֵאחֻרֵי הַהֵיכָל, וְלֹא הָיָה לָהֶם שֵׁם, מִשּׁוּם שֶׁהָיוּ קִטְנִים בְּיוֹתֵר, וְכַמְעַט שֶׁלֹּא הָיָה בָהֶם שְׁמוֹשׁ קִמָּה:

שיראה אותם נכנעים לפניו ויעשה עימם שלום, אך נבוכדנצר לא הסכים לעשות עימם שלום והגלם לבלבל ולפני שיצא יכניה לגלות, נכנס למקדש להתפלל ולהשתחוות, ויצא דרך שער זה (ראה מלכים ב' כד, טו. וירמיה כט, ב. שם מביאר שיכניה גלה לבלבל, וזה שיצא דרך שער הנצוץ הוא מסורת ביד חז"ל). ובירושלמי (שקלים פ"ו ה"ב), ובמרדש (ויקרא רבה יטו), מביאר שנבוכדנצר אמר לסנהדרין שאם יסגירו את יכניה בידיו הוא לא יחריב את בית המקדש, באו הסנהדרין ליכניה ואמרו לו את דברי נבוכדנצר, אסף יכניה את כל מפתחות בית המקדש, עלה לגג ההיכל ואמר ריבוננו של עולם, לשעבר היינו נאמנים לך והיו מפתחותיך מסורין לנו, עכשיו שאין אנו נאמנים הרי מפתחותיך מסורין לך, נטל את מפתחות המקדש זרקן לשמים ולא ירדו, ויש אומרים שכמין יד של אש ירדה מהשמים ונטלתן מידו. קמא. מזה שפשפשים אלו נמנים במנין שלוש עשרה השערים (והגמרא בתמיד כו. לא למדה מכאן שיש מחלוקת במנין השערים) הוכיחו התוס' (כתובות קו. ד"ה שבעה) שהמחלוקת בין התנא הסובר שבעה שערים היו בעזרה לבין אבא יוסי בן חנו, היא לא מחלוקת כמה שערים היו במציאות, אלא מחלוקת מה נחשב שער, שלדעת אבא יוסי בן חנו גם שער קטן כפשפש נקרא

שער (ולכן לדעתו שייך שתקנו השתחוואה כגדו), אך לת"ק שער נקרא רק שער כזה שהיה גבוה עשרים אמה ורחב עשר אמות, ולכן הוא מונה רק שבעה שערים. קמב. כתב ראב"ה (הובא בתוס' יו"ט ד"ה ושנים) שער אחד היה לימין הכותל שאחורי קדש הקדשים, והשער השני לשמאלו, כדי שלא יפנו גבם לקדש הקדשים ביציאתם. קמג. מאירי, תו"ט (שקלים פ"ו מ"ג).

איור ה

איר ו

איר ז

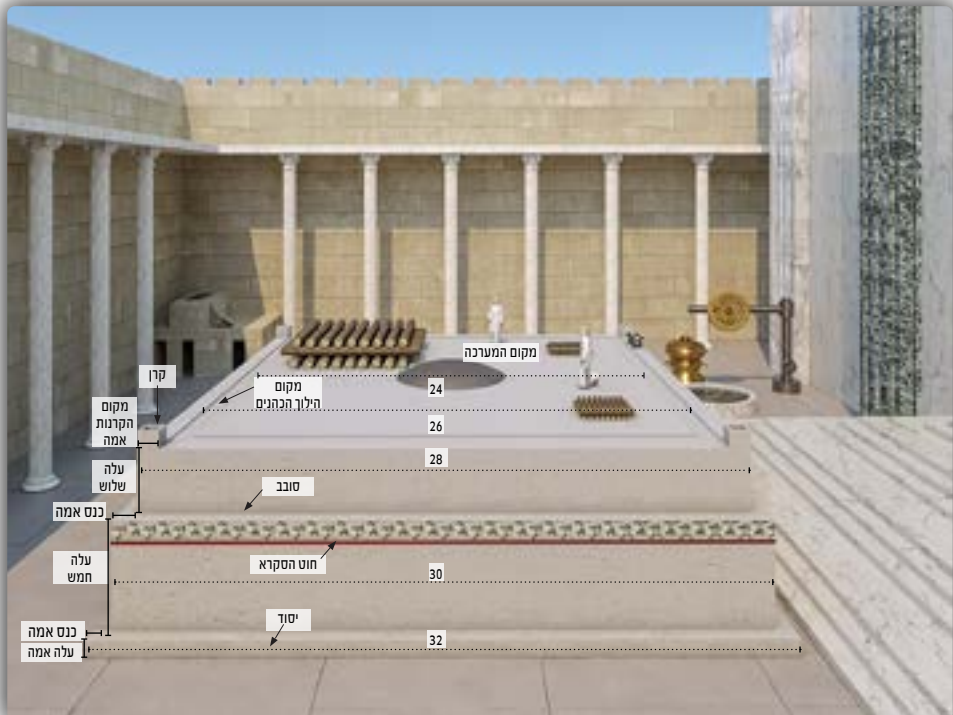
פרק ג

פתח האולם

קמז. כתב הרמב"ם (ביה"ב פ"ב ה"א-ב): "המזבח מקומו מכוון ביותר ואין משנין אותו ממקומו לעולם, שנאמר "וזה מזבח לעלה לישראל" (דבה"י א' כבא), ומסורת ביד הכל, שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח בגורן ארונה, הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק, והוא המקום שבנה בו נח כשיצא מן התיבה, והוא המזבח שעליו הקריב קין והבל, ובו הקריב

אדם הראשון כשנברא... ומשם נברא, אמרו חכמים אדם ממקום כפרתו נברא". קמה. חלק זה נקרא סובב מפני שהוא מקיף המזבח מכל צדדיו, בשונה מהיסוד - שהיה רק על פני הצפון והמערב ואמה בדרום ובמזרח, כמבואר בהמשך המשנה, רמב"ם (פיה"מ להלן מ"ב ד"ה הב' נקבים). קמו. ר"ש (ד"ה המזבח) כתב שהתנא מנה במשנה רק את המקום שבו התמעטה מדת המזבח, ומכיון ששם לא היתה כניסה חלק זה לא נמנה, וכתב הכסף משנה (ביה"ב פ"ב ה"ז

איור א

פתח האולם

ד"ה וכן) שמצא בסמ"ג (עשין קס"ג) שבנוסח המשנה שלו כתוב "עלה שלוש וכנס אמה זהו מקום הקרנות" [א]. קמו. על גג המזבח בארבעת פינותיו היו ארבע קרנות מרובעות, וכל קרן היתה בגודל אמה על אמה (כדמוכח ממשנתנו), ובגובה אמה (מנחות צו), וקרנות אלו היו חלולות (ובחים נד:). קמח. כדי שיוכלו לעמוד שם ולהדליק את אש המערכה, ולהפוך את האיברים שלא נתעכלו, רא"ש (ד"ה מקום). קמט. פירשו בגמרא (ובחים נד:) כיצד בונים את המזבח: מביא דפוס עץ מרובע בגודל ל"ב על ל"ב אמה ובגובה אמה (וסתם בעץ את המקום שבו לא היה יסוד למזבח (שם נד:)), וממלא הדפוס באבנים חלקות (וללא פגימה), בין גדולות בין קטנות, ואותן אבנים היו לחות (כדי שידבקו לשאר החומרים) ומביא סיד זופת ועופרת מותכים ומערבן יחד, ושופך על גבי האבנים, וזהו היסוד. ואח"כ מביא דפוס מרובע בגודל ל' על ל' אמה ובגובה חמש אמה, ומביא אבנים וכו' וזהו הסובב, ואח"כ מביא דפוס מרובע בגודל כ"ח על כ"ח אמה ובגובה שלוש אמה, ומביא

מקום הקרנות קמ"ו תפס בגג המזבח - אמה מצד זה ואמה מצד זה בארבעת פינות המזבח, נמצא גג המזבח לפניו מקרנותיו עשרים ויש על עשרים ויש אמה. לפניו הקרנות היה מקום הילוך רגלי הפהנים סביב המערכה קמ"ה, אמה מצד זה, ואמה מצד זה בארבע רוחות המזבח, נמצא עשרים וארבע על עשרים וארבע אמה מקום המערכה קמ"ט.

אמר רבי יוסי מתחלה בבית ראשון לא היה גודל המזבח בתחתיתו אלא שמונה ועשרים על שמונה ועשרים אמה, והיה כונס ועולה במדה זו, כמו המזבח בבית שני: אמה ליסוד, אמה לסובב, אמה לקרנות ואמה להילוך רגלי הכהנים, וכך התמעט גודל המזבח בארבע אמות מכל צד, עד שנמצא מקום המערכה עשרים על עשרים אמה, וכשעלו בני הגולה מבבל לארץ ישראל ובנו את המזבח בבית שני, הוסיפו עליו² ארבע אמות מן

אבנים וכו', וזהו מקום המערכה. ואח"כ שם בארבע פינות המזבח דפוס מרובע אמה על אמה בגובה אמה, ונועץ בתוכו דפוס עץ קטן כדי שיהיו הקרנות חלולות (שם) ומביא אבנים וכו', והם קרנות המזבח. קנ. מבואר בגמרא (ובחים סא.) שבבית ראשון דרשו את הפסוק "מזבח אדמה" (שמות כבא.) שיהא המזבח אטום כאדמה ולא יהא חלול, ומשום כך עשו את השיתין מחוץ למזבח באמה הסמוכה לו (היינו שהנסכים היו מונסים על המזבח, ונספכים ממנו לשיתין הסמוכים לו). אך בבית שני דרשו שתיה כאכילה, מה אכילת הקרנות היא במזבח אף שתית הנסכים היא במזבח, ולכן הוסיפו ארבע אמות בקרן דרומית מערבית, שע"י כך מקום השיתין יהיה תחת המזבח (היינו שהיו מונסים נקבים בהם הנסכים יורדים ישר לשיתין אשר תחת המזבח). ואת הפסוק "מזבח אדמה" דרשו שיהא המזבח מחובר לאדמה ולא יבנו המזבח ע"ג כיפין (קשתות) ומחילות [ב]. וכתבו התוס' (שם ד"ה ולא) שבור השיתין אינו נחשב מחילה מכיון שצורך מזבח

באר הלבנון

א. וכך היא הגירסא בגמרא (סוכה טז. ע"ג) וכן שם בתוס' ד"ה עלה, ובהשמטות הזהר (ספן כ"ה) הגירסא "עלה שלוש וכנס אמה, אלו הקרנות". ב. ואין לתמוה איך דרשו הפסוקים באופן אחר, שהרי מבואר ברמב"ם (פסחים פ"ב ה"א) שבית דין הגדול שדרשו באחת מן המדות שהדיון כך, ועמד אחריהם בית דין אחר ונראה לו טעם לסתור אותו הדיון, הרי זה סותר ודן כפי מה שיראה בעיניו, שנאמר "אל השופט אשר יהיה בימים הם" (דברים י"ט). משא"כ בנוגע לגזירות תקנות ומנהגים, שאינם יכולים לחלוק אלא אם כן גדולים מהם בחכמה ובמניין, (שם פ"ב ה"ט). וממובן גם מה שדרשו בזמן בית ראשון היה ברוח הקדש ואלו ואלו דא"ח, ולכאורה אין פריטים אלו לעיכובא.

פתח האולם

הוא, וזה שהוסיפו על מדת המזבח שבבית ראשון אע"פ שכל מדתו היתה ברוח הקדש, תירצו בגמרא (שם סב.) משום שדרשו הפסוק: "זה הוא בית ה' האלהים וזה מזבח לעולה" (דברים א' כבא) מה בית מדתו שישים אף המזבח מדתו עד שישים [ג]. עוד ביארו בגמרא (שם סא.) שבבית ראשון היתה יורדת אש מן השמים ומכלה במהירות את הקרבנות, ולכן היה די להם שמקום המערכה יהיה עשירים על עשירים אמה, אך בבית שני (שהיה נמוך במדרגתו מבית ראשון, יומא ט.) אף שגם אז ירדה אש מן השמים, אש זו לא היתה אוכלת את הקרבנות (יומא כא.) ולא הספיק להם גודל המזבח להקריב עליו ריבוי קרבנות, על כן הוסיפו על מדתו ארבע אמות בדרום וארבע אמות במערב. קנא. אף שנבואת יחזקאל היא על בית המקדש השלישי, בית שני נבנה בדברים

הדרום, וארבע אמות מן המערב, כמין צורת האות היוונית גמא [ד] כזה F, ועל ידי כך הגיע מקום המערכה לעשרים וארבע על עשרים וארבע אמה, שנאמר (יחזקאל מג, טז) בנבואת יחזקאל^{קנא} לגבי המזבח "והאריאל מקום המערכה^{קנא} שתים עשרה ארך בשתים עשרה רחב רבוע". הקורא את הפסוק עד כאן יכול לפרש שגודל מקום המערכה אינו אלא שתים עשרה על שתים עשרה אמה בלבד, אך מהמשך הפסוק פשהוא אומר שמידה זאת היתה "אל ארבעת רבועיו", כלומר לארבעת פינותיו, מלמד שמן האמצע של המערכה הוא מודד שתים עשרה אמה על שתים עשרה אמה לכל רוח - לכל פינה מארבעת פינות המערכה. נמצא שמקום המערכה הוא עשרים וארבע על עשרים וארבע אמה. וחוט של סיקרא - קו בצבע אדום חוגרו מקיף את המזבח באמצע, בכדי להבדיל בין הדמים העליונים לדמים התחתונים - בין דם הקרבנות הניתן בחציו העליון של המזבח^{קנא} לדם הקרבנות הניתן בחציו התחתון של המזבח^{קנא}. והיסוד של המזבח היה מהלך - נמשך על פני כל הצפון, ועל פני מסוימים בבית ראשון ובדברים מסוימים בבית שלישי (ראה רמב"ם בית הבחירה פ"א ה"ד). קנב. מקום המערכה במזבח שבבית שלישי נקרא בנבואת יחזקאל בשם אריאל, מכיוון שתהיה שם אש רבוצה כארי שתאכל הקרבנות כפי שהיה במזבח שבבית ראשון, כמבואר בגמרא (יומא כא.). ואותה האש היתה ברורה וזכה כשמש, ואוכלת לחין כיבשין וכו'. תפא"י (יכן אות טו) [ה]. קנג. והוא דם חטאת במהה ודם עולת העוף, רא"ש (ד"ה להבדיל). קנד. והוא דם

באר הלבנון

ג. וא"ת הלא המזבח הוא ל"ב אמה וממזבח עד היכל היה כ"ב אמה, וא"כ איך שייך להוסיף במזבח עד שישים הרי מהמזבח עד היכל יש רק נ"ד אמה, ולעד מורה אי אפשר להרחיב המזבח, שמהמזבח למורה אינו בחלק בנימין, ו"ל שהגמרא נקטה לשון קצרה ואפשר להרחיב המזבח עד גודל הבית שהיה שישים על עשרים, שהם אלף מאתים אמות מרובעות, ובריבוע שווה הם שלשים וארבע אמות על שלשים וארבע אמות (ועוד משהו) ולמידה זאת היה שם מספיק מקום. ויש לתרץ בעוד דרכים, וא"ה עוד נרחיב בזה ד. כתב הבית דוד (ד"ה סמוך) הטעם שהמשנה לא אמרה כמין כף פשוטה, מפני שאין להשתמש באותיות לשון הקודש אפילו בכדי לבאר ענין בתורה. ודבר זה צ"ע, שהרי הרמב"ם (שם פ"ט ה"ט) השתמש בצורת אות כ' כדי לבאר ענין בהלכה, הרי שלא ס"ל הכי. לכן נראה לומר שכשרבינו הקדוש סידר המשנה בחר להסביר את צורת המזבח דווקא באות יוונית, כי כשנכנסו היוונים למקדש שיקצו את המזבח בעבודה זרה (עבודה זרה ב'.) וגזרו שלא ילמדו את תורת ישראל (מגילת תענית אדר ט"ז), ואחר שנצחום לא די שבנו מחדש המזבח והמשיכו ללמוד תורה, אלא גם אות משפתם משמשת להסביר את צורת בנין המזבח והיא הנפכה לחלק מתורת ישראל (שהרי מי שעדיין לא ביקר בירת התורה, אינו רשאי ללמוד ענין זה במשנה). וזהו על דרך תשובת משה לאחר שפרעה אמר "לכו עבדו את ה' רק צאנכם ובקרכם יצג" (שמות יבד.) שענה לו משה, "גם אתה תתן בידנו זבחים ועולות ועשיתנו לה' אלהינו" (שם יכה.) היינו שלא די שהבהמות שלנו יעלו לקרבן לה', אלא גם הצאן שלנו יעלה לקרבן לפני ה', כך - לא די שבנו בחזרה את המזבח והמשיכו ללמוד תורה, אלא גם אות משפתם נהיתה חלק מלימוד בנין המזבח וחלק מהתורה. ה. (מבשר מוסדות קייסי התפארת יעקב)

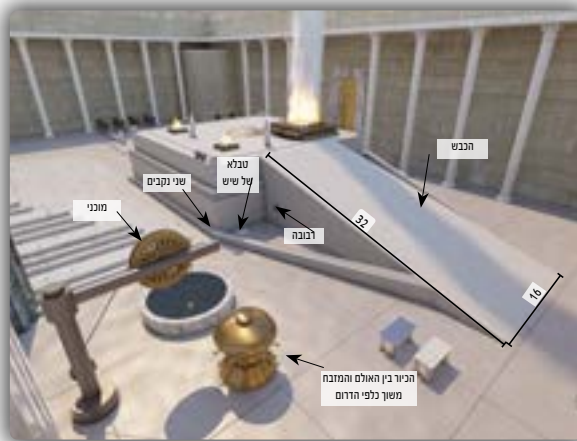
פתח האולם

כל שאר קרבנות בהמה (שדמם ניתן על מזבח החיצון) ודם חטאת העוף, רא"ש (ד"ה לדמים), קנה. רש"י (ובחים נד.) ד"ה אוכל. קנו. דין זה נלמד בגמרא (ובחים נג:) מהפסוק (בראשית מט, כז): "בנימין זאב יטרף בבקר יאכל עד", שתרגומו: באחסנתיא יתבני מדבחא (בנחלתו יבנה המזבח). היינו, שרק בחלקו ניתן לבנות את המזבח שאוכל את הקרבנות [ו]. קנו. היינו שיירי הדמים שלאחר הזאת הדם על קרנות המזבח כמצותו, היו שופכים את שיירי הדם אל יסוד המזבח. קנה. אלו שיירי דם הקרבנות שמזים מדמם בפנים (ויטא בט). קנט. אלו שיירי דם הקרבנות שמזים מדמם בחוץ (שם). קס. תעלת מים זו היתה ברוחב אמה ולכן היא נקראת אמת המים, ובקיצור אמה. ואותה אמת מים נעשתה בימי בית ראשון על ידי שלמה המלך שהמשיך אותה ממעין עין עיטם כדי לספק מים לשטיפת קרבי הקרבנות, לכיור, למקוואות, ולכל צורכי המקדש. קסא. ובעלי השדות היו

כל המערב, ואוכל - ותופסקנה היסוד בדרום אמה אחת בקרן דרומית מערבית, ובמזרח אמה אחת בקרן מזרחית צפונית, מכיון שאפשר לבנות את המזבח רק בחלקו של בנימין^{קנ}, ובדרום ובמזרח רק אמה אחת היתה בחלקו של בנימין, לכן לא יכלו לבנות את היסוד על פני כל הדרום ועל פני כל המזרח:

ב. ובקרן מערבית דרומית של היסוד היו שני נקבים, כמין שני חוטמין דקין - נקב אחד היה בחצי הקרן המערבית והנקב השני היה בחצי הקרן הדרומית (ראה איור ב). ונקבים אלו נעשו כדי שהדמים^{קני} הנתגנין על יסוד מערבי^{קני} ועל יסוד דרומי^{קני}, יהיו יורדין בהן לרצפת העזרה, ומתערבין באמה בתעלת המים העוברת בעזרה^{קס}, ומתעלת המים היו יוצאין הדמים לנחל קדרון^{קסא} אשר עובר בדרום הר הבית:

איור ב

באר הלבנון

ו. וא"ת הרי דרשה זאת היא לדעה שירושלים נתחלקה לשבטים (ויטא ב.), אך להלכה ירושלים לא נתחלקה לשבטים (רמב"ם בה"ב פ"ו ה"ד), "ל כביאור התוס' (שם ד"ה ירשלים) שכן קיבלו דרומית מזרחית תהיה ללא יסוד כמ"ש: "הכל בכתב מיד ה'" (דב"ח"א א' כ"ט). (ואין לומר שלמד ירושלים לא נתחלקה היה היסוד מכל הצדדים שהרי מתמסק

פתח האולם

קונים מהגזברים את הדם שגשפך לנחל כדי לזבל בו שדותיהם, והכסף הלך להקדש (יומא פ"ה מ"ו). קסב. על גבי המזבח היו שני נקבים אליהם היו נשפכים היין והמים שהיו מנסכים על המזבח, ונקבים אלו נקראו שיתין ולפי ששני נקבים אלו היו נשפכים לחור אחד, קראו לו שית, היינו שיתין בלשון יחיד, רמב"ם (פיה"מ ד"ה ששיתין), רא"ש (ד"ה ויורדין), רע"ב (ד"ה שבו). ומשנה זאת היא לדעת התנא האומר שהשיתין אינם עד התהום, רא"ש (שם). אך בתפא"י (יבין אות כהנח) פירש שלבור זה היו נשפכים הדמים, ומהבור היו נשפכים לאמה.

קסג. כמ"ש "ולא תעלה כמעלת (מדרגות) על מזבחי" (שמות כג). מכאן שאסור לעלות למזבח במדרגות. קסד. לדעת הרמב"ם (פיה"מ ד"ה וכבש) מדה זאת היא אורך שיפוע הכבש באלכסון ואורכו בארץ היה ל' אמה (היינו ל' ושלושת רבעי אמה, כך יוצא החשבון בדקדוק, והרמב"ם קיצר בזה). אך לדעת הגר"א (פ"ה מ"ב ד"ה שישים) מדה זאת

היא אורך הכבש על הארץ [ז]. קסה. גודל הרבובה מפורש בתוספתא (תמורה פ"ד ה"ד) שהייתה אמה על אמה. רמב"ם (בית הבחירה פ"ב ה"ה, וראה ראב"ד שם שחולק, פיה"מ פ"ג מ"ג ד"ה ורבובה). קסו. משום שחטאת העוף היתה נעשית בקרן דרומית מערבית קבעו שם מקום לפסולי חטאת העוף, רא"ש (ד"ה ורבובה). קסז. פירוש עד שתפסל בלינה ותהא נותר. קסח. רא"ש ד"ה מבקעת, ובמכילתא דרשב"י (כג), מבואר שהיו מביאים אבנים גם מהים הגדול ומקרקע הנחלים. קסט. רא"ש (ד"ה וחופרין). קע. דווקא ברזל פוסל את אבני המזבח, ולא שאר מיני מתכות (מסכת שמוות ח"ט).

באר הלבנון

"אל יסוד מנחת העולה" (ויקרא ד, ד) לומדים שיש טוקים במנחת שהוא ללא יסוד, כמבואר שם בתוס', ועפ"ז י"ל שגם בבית ראשון לא היה יסוד בקרן דרומית מורחית, ועיין מ"ש בזה תוס' יו"ט (ד"ה ארבע), ז. הגר"א פירש כך מכיוון שהמשנה לקמן (פ"ה ט"ז) אמרה "הכבש והמזבח שישים ושתים" ושאלו בגמרא (נחיים סב) הגי' שיתין וארבעה הוו, ותירצו נמצא פורח אמה על היסוד, ואמה על הסוכב, אם כן מוכח שמדת הכבש בארץ היתה ל"ב אמה, וקשה על פירוש הרמב"ם. ובקונטרס מדות המזבח (ס"ט כספי עזרת הבית) ישב את שיטת הרמב"ם על פי התוס' (נחיים פו: ד"ה אויר) שביארו הגמרא (נחיים סב) "מה דם אויר קרקע מפסיקו, אף בשאר אויר קרקע מפסיקו" כלומר שהאויר בין הכבש למזבח היה יותר מאמה (בת הששה טפחים) כדי שלא יאה האויר כנגד הסוכב אלא כנגד הקרקע, אם כן יוצא שבנוסף למדת הכבש על הארץ (שהיא ל' ושלושת רבעי אמה) דיה שם עוד חמשה טפחים כנגד הסוכב, (שפרדנו באמה בת הששה טפחים) ועוד רווח משהו, וכשנצרף ל' ושלושת רבעי אמה וחמשה טפחים ומשהו, לשאר מדת המזבח שהיא ל' אמה וב' טפחים, יוצא שהכבש והמזבח תפסו בקרקע ס"ב אמה. ואת הלא הרמב"ם (פיה"מ פ"ב ה"ה) כתב אויר מעט היה מפסיק בין הכבש למזבח, י"ל שכוונתו היא בין הכבש לסוכב שהוא חלק מהמזבח ושם אכן היה רווח רק חצוי טפח (על פי החשבון תייל). אך עדיין

ג. לְמִטָּה בְּרִצְפָּה בְּאוֹתָהּ הִקְרַן סִמוּךְ לַמִּזְבֵּחַ בְּקֶרֶן מְעֻרְבֵית דְּרוּמִית, מְקוֹם חֲלוּל כְּמִין בּוֹר הִיָּה שָׁם בְּגוּדֵל אִמָּה עַל אִמָּה, וְטַבְּלָא שֶׁל שֵׁשׁ הִיָּתָה מְכֹסָה אֶת אוֹתוֹ חֲלָל, וְטַבְּעַת הִיָּתָה קְבוּעָה בָּהּ שֶׁעַל יְדָה הִרִימוּ אֶת הַטַּבְּלָא (רָאָה אִיּוֹר ב.). וְעִשּׂוּ בּוֹר זֶה כְּדִי שֶׁבָּו יִהְיוּ הַכֹּהֲנִים יוֹרְדִין לְשֵׁית - הוּא הַמְּקוֹם שֶׁאֵלָיו נִשְׁפָּךְ הַיַּיִן שֶׁמִּנְסִיכִים עַל גְּבֵי הַמִּזְבֵּחַ^{קסב}, וּמִנְקִיִן אוֹתוֹ מֵהַיַּיִן שֶׁנִּקְרַשׁ שָׁם. וְכִבְשׁ הִיָּה בְנוֹי לְדְרוֹמוֹ שֶׁל הַמִּזְבֵּחַ כְּדִי לַעֲלוֹת לַמִּזְבֵּחַ בְּשִׁפּוּעַ לֹא מְדֻרְגוֹת^{קסג}, וְאוֹרְכוֹ הִיָּה שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם אִמָּה^{קסד} עַל רֹחַב שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אִמָּה. וְרַבּוּבָה - כְּמִין חֲלוּן אִטוּם^{קסה} הִיָּתָה לוֹ לְכַבֵּשׁ בְּמַעְרְבוֹ^{קסו} (רָאָה אִיּוֹר ב.), שֶׁשָּׁם הָיוּ נוֹתְנִים אֶת פְּסוּלֵי חֲטָאֵת הָעוֹף עַד שֶׁתַּעֲבוּר צוֹרֵתָה^{קסז} וְתֹצֵא לְשֵׂרְפָה :

ד. אֶחָד אֲבָנֵי הַכֶּבֶשׁ וְאֶחָד אֲבָנֵי הַמִּזְבֵּחַ - דִּין אֶחָד לָהֶם, שִׁיְהִיו אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת מִפְּגֵם וְשֵׁלָא נִגַּע בָּהֶם בְּרִזֵּל (כְּדִלְהֵלן), עַל כֵּן הָיוּ מְבִיאִים אוֹתָם מִבְּקַעַת בֵּית כְּרָם שֶׁשֶׁם הָיוּ אֲבָנִים חֲלֻקוֹת^{קסח}, וְחוֹפְרִיִן שֶׁם בְּקֻדְמוֹת שֶׁל עֶץ^{קסט}, עַד לְמִטָּה מִהַקְּרָקַע הַבְּתוּלָה שֶׁלָּא נִחְפְּרָה מֵעוֹלָם שֶׁשֶׁם וְדָאֵי לֹא נִגַּע בְּרִזֵּל, וּמְבִיאִים מִשָּׁם אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת מִפְּגֵם, וְשֵׁלָא הוֹנְף עֲלֵיהֶן בְּרִזֵּל, שֶׁהַבְּרִזְלִיק פּוֹסֵל אֶת אֲבָנֵי הַמִּזְבֵּחַ אִפִּילוּ

פתח האולם

תוספתא ב"ק זב. מילתא דרשב"י (שם). (ועוד שאחד החומרים מהם עשוי המזבח הוא קניא [ובחים נד.] שהוא מין מתכת [עבודה זרה עה:]). קעא. שנאמר "כי חרבך הנפת עליה ותחללה" (שמות ככה), ונאמר "לא תניף עליהם ברזל" (דברים כוה), ללמד שכל ברזל הוא כחרב - מה חרב פוסלת בנגיעה שנאמר: "הנפת עליה ותחללה", אף ברזל פוסל בנגיעה בלבד (ע"פ מילתא דרשב"י שם). קעב. שנאמר: "אבנים שלמות תבנה את מזבח ה'" (דברים כוה). ואף שפסוק זה נאמר על המזבח שבנו בהר עיבל כן הדין בכל מזבח (ובחים נד.). ושיעור פגימה הפוסלת את אבני המזבח הוא כדי שתחגור בה הציפורן (חולין יח.), ושיעור פגימה הפוסלת את המזבח עצמו הוא טפה, והוא שלא יהא בנשאר אבן פגומה (חולין יח. רמב"ם ביה"ב פ"ב ה"ח). קעג. רא"ש ד"ה היא. קעד. שנאמר (שמות

בנגיעה בלבד אף אם לא נפגמה האבן קעא, וְהַפְּגִימָה פוסלת את אבני המזבח בְּכָל דָּבָר [ח] אף אם נעשתה הפגימה שלא על ידי כלי ברזל קעב. ולאחר שבנו את המזבח, אִם נִפְגְּמָה אבן אַחַת מֵהֶן על ידי ברזל קעג או שבר, הִיא בלבד פְּסוּלָה, וְכֵלֶן כל שאר האבנים הקבועות במזבח כְּשֵׁרוֹת קעד. וּמִלְּבָנִים [ט] אוֹתָן מסיידים את הכבש והמזבח בסיד לבן פְּעָמִים בְּשָׁנָה, פעם אַחַת בַּחַג הַפֶּסַח, וְפעם אַחַת בַּחַג הַסּוּכוֹת קעה, וְאֵת הַהֵיכָל היו מלבנים פְּעַם אַחַת בְּשָׁנָה בַּחַג הַפֶּסַח קעו. רַבִּי אוֹמֵר, אִמְנָם היו מסיידים את הכבש והמזבח בפסח ובסוכות קעז, אך בנוסף לזה כָּל עָרֹב שֶׁבַת היו מְלַבְּנִים אוֹתָן בַּמִּפְּהָה קעח במטלית מְפָנִי הַדְּמִים שזרקו על המזבח במשך השבוע.

המשנה חוזרת לדברי ת"ק קעט שאמר שפעמיים בשנה

כ(ב): "הנפת עליה ותחללה" - היא מחוללת ואין כל המזבח מחולל (מילתא דרשב"י שם, רמב"ם בית הבחירה פ"א ה"ז). (ואם נפגמה האבן ע"י שבר אין צורך לפסוק לפרש ששאר אבני המזבח כשרות, שאין הוה אמינא שכולן יפסלו. שהרי לא תלה הכתוב אלא שיהיו "אבנים שלמות" [דברים שם] ושאר האבנים הרי הם שלמות). קעה. פירוש לפני חג הפסח ולפני סוכות, תפא"י (יבין אות מא). קעו. פירוש לפני חג הפסח. קעז. כן מבואר ברע"ב (ד"ה רבי), שרבי חולק ומוסיף על דברי ת"ק. קעה. הרא"ש (ד"ה רבי) ורע"ב (ד"ה רבי) פירשו שלדעת רבי כל ערב שבת היו מדיחין המזבח במפה ללא סיד, אך תפא"י (יבין אות מב) כתב שמשלשון המשנה שאמרה מלבנים ולא מדיחין משמע שהיו מלבנים את המזבח במפה טבולה בסיד, וכתב שכן משמע קצת בדעת הרמב"ם (ביה"ב פ"ב ג' וברוך להגיה שם פ"א ה"ז). קעט. כן פירש הראב"ד בהשגתו לרמב"ם (שם), וכן פירש הרא"ש (ד"ה ולא) [י].

באר הלבנון

קשה, שהרי אין תירוץ זה מיישב את דברי הגמרא (ובחים סב) אלא רק את המשנה לקמן (פ"ה ט"ב) שהכבש והמזבח יחד היו ס"ב אמה, ומדברי הגמרא מוכח שהכבש היה פורח אמה על היסוד ואמה על הסוכב. ונ"ל שהגמרא שם היא לדעה שאין צורך בהפסק אויר קרקע, ולשיטה זאת כדי שמשנתנו לא תסתור את המשנה לקמן (שם) חייבים לפרש שמדת ל"ב אמה במשנתנו היא אורך הכבש על הארץ, והכבש היה פורח אמה על היסוד, ואמה על הסוכב. אך לדעה שצריך שיפסיק אויר קרקע, מדת ל"ב אמה שבמשנתנו היא אורך שיפוע הכבש, ולדעה זאת קושיית הגמרא (שם) אינה מתחילה, וכתירוץ קונטרס מדות המזבח. ועצ"ע ולעזרת הרמב"ם (שם) פ"ו ה"ד) לא הוסיף שצריך אויר קרקע. ה. ברוב המשניות הגירסא היא וכפימה לכל דבר, אך בכ"ק, ובערוך, ובמאירי, וברא"ש, הגירסא ככפנים (ענין לקמן פ"ב ט). הברזל שורש מצד הדין לכן הוא משמש לעשיית חרבות וכלי מלחמה, וכן כאשר הברזל מחליד צבעו אדום המסמל דין (וזהו שעשוי נקרא אדום [בראשית כה], ונאמר לו "על חרבך תחיה" [שם כוה]) כי שורש הוא מצד הדין, ואילו המזבח היה צבעו לכן המסמל חסד, כי כל ענינו של המזבח הוא חסד גמור ללא דין כלל ולכן על ידו נמשך לאדם כפרה שהיא מצד מדת החסד (ואמרו בהר כהן שחקרבן נשף ע"ג המזבח עילה משט עשן לכן שם מורה שהשם והיה צבעם אדום המסמל דין נמשך על ידי החקירה לכן המסמל חסד ומסרה). ולכן נאסר לבנות את המזבח על ידי ברזל כדי שלא יהיה מעורב בו מדת הדין, ובוה יובן למה פני המזבח (הכבש) הם לדרום, ולהלכה המזבח משוך כלפי הדרום - שדרום הוא ימין וחסד. ובוה יובן למה ניתן לבנות את המזבח רק בחלקו של בנימין, כי שמו מלשון בן ימין המורה על אחיזתו בחסד. ובכפן מזה היא לשכת הגיית שנקראה כך על שם שבניה מאבני גזית המסותתות בברזל, ושם ישבו בית דין הגדול, אשר שופטים מצד הדין (כמש"ש בקרב אלהים ששט). ולכן לשכת הגיית היתה בצפון העזרה שהצפון הוא דין (ועל כן היתה בחלקו של יהודה שממנו תולדות שוש הב ריבוי דינים ודמו לזה דינא דמלכותא דיש), אך משפטי התורה מעורבים בחסד על כן ציוותה התורה שמקום הסנהדרין יהיה אצל המזבח, כדי לצרף ולחבר אליהם מדת החסד, ואז משפטים הוא משפט אמת היא מדת התפארת הממוצעת בין דין לחסד, והיא מדת הרחמים. י. אך לדעת הרמב"ם (בר"ב פ"א ה"ז, פיה"ט פ"ג ט"ד), גם לת"ק היו מלבנים

פתח האולם

קפ. ראב"ד על הרמב"ם (שם). קפא. כך ביאר הרמב"ם (פיה"מ ד"ה כפ"ס) שדברי המשנה הם נתינת טעם לזה שהברזל פוסל אפילו בנגיעה. קפב. צורת הטבעות היתה כחצי עיגול כצורת קשת, כמפורש בירושלמי (סוטה פ"ט ה"י, סוכה פ"ה ה"ח לגרסת ר"ח סוכה נה ד"ה ופ"יש), שהטבעות היו רחבות מלמטה וצרות מלמעלה. וכן פירש הרא"ש (ד"ה וטבעות), ומבואר בגמרא (סוטה מה) שאותן הטבעות נעשו על ידי יוחנן כהן גדול - שבתחילה היו שורטים את העגל בין קרניו כדי שירד דם על עיניו ולא יוכל לראות, ומתוך כך יהיה נח להפילו לארץ ולשוחטו, ומשראה זאת יוחנן כה"ג אמר שנראה כאילו מקריבים בעלי מומין, ומשום כך התקין הטבעות. קפג. לפי שקדשי קדשים שחיתתן רק בצפון על כן קבעו הטבעות בצפון, רמב"ם (פיה"מ ד"ה ושלוחות). קפד. שש שורות מצפון לדרום, שבכל אחת יש ארבע טבעות ממזרח למערב, המפרש לתמיד (ל: ד"ה תמיד), וכן דעת תוס' רי"ד (יומא סב: ד"ה על), ותפארת ישראל (יבין פ"ה אות יג). אך לדעת הרא"ש (ד"ה ו סדרים) היו ששה סדרים ממזרח למערב ובכל סדר ארבע טבעות מצפון לדרום. קפה. תוספתא סוכה פ"ד י"ב. סוכה נו. קפו. כן הוא לדעת רש"י (יומא טו: ד"ה מן), המפרש לתמיד (ל: ד"ה תמיד), ר"ש (ד"ה שעליהן) והרא"ש (שם) שהיו מרימים את הטבעות וסוגרים אותה על צוואר הבהמה שלא תוכל להוציא ראשה. אך לדעת רבינו חננאל (סוכה נו: ד"ה לעולם) היו קושרים את רגלי השור בחבל, ואת החבל היו מכניסים לטבעת, והיו מושכים בחבל מעט מעט עד שהשור היה נופל (ומצוא רגלי השור בטבעת כך שאינו יכול לזוז ממקומו בשעת השחיטה כן נראה כוונת ר"ח) וכן דעת הרמב"ם (פיה"מ ד"ה כבר) והמאירי (ד"ה וטבעות) שבטבעות היו מכניסים את רגלי הבהמה. קפז. הוא המקום שבו שוחטים את

היו מסיידים את הכבש והמזבח. ומבארת המשנה שלא היו סדין אותן בכפ"ס של ברזל, היא הכף שמחליקים בה הבנאים את הסיד, אלא היו מסיידים בכף של עץ^ק, שְמָא יַגַע הברזל באבני המזבח ללא חציצת הסיד ויפסול אותו. ומפני מה החמירה התורה^{קפא} שהברזל יפסול את אבני המזבח אפילו בנגיעה בלבד, מפני ש**הַבְרִזָל נִבְרָא לְקַצֵר יָמָיו שֶׁל אָדָם** שממנו עושים חרבות וכל כלי מלחמה, ו**הַמְזֻבַּח נִבְרָא לְהַאֲרִיךְ יָמָיו שֶׁל אָדָם** שאדם מקריב קרבן וחטאו מתכפר, לכן **אֵינּוּ בְדִין שְׂיוֹנָף בְּרִזָל הַמְקַצֵר חַיִּים עַל הַמְזֻבַּח הַמְאֲרִיךְ** [יא] חיים:

ה. וטבעות^{קפב} היו קבועות ברצפה לצפוננו של המזבֵּחַ^{קפג}, ששה סדרים שש שורות של ארבע ארבע טבעות^{קפד}, שהם עשרים וארבע טבעות כנגד עשרים וארבע משמרות כהונה^{קפה} (ראה אזור ג), ויש אומרים, ארבעה שורות של שש טבעות, שְעָלִיהֶן היו שוחטין את הקדשים - שהיו מכניסים את צוואר הבהמה בטבעת כדי שלא תזוז בשעת השחיטה^{קפי}. בֵּית הַמְטַבְּחִים^{קפז}

באר הלבנון

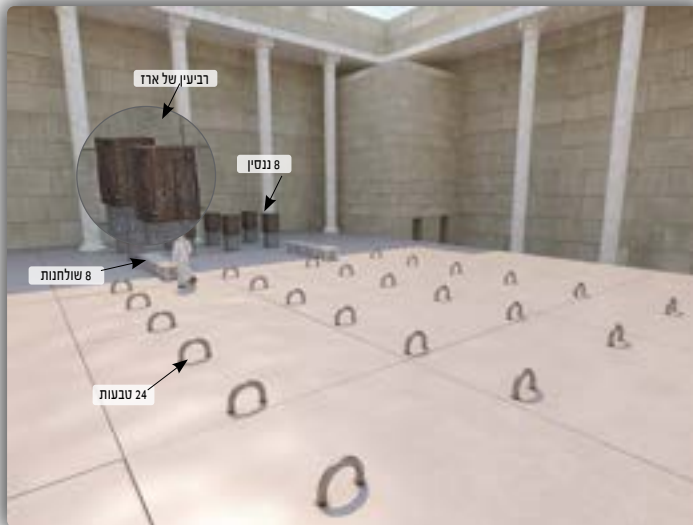
את המזבח במפה טבולה בסיד, ונראה שכך פירש הרמב"ם את משנתנו - ומלבנין אותם פעמים בשנה וכו' ולא פירש ת"ק באיזה כלי מלבנים המזבח, רבי אומר כל ערב שבת מלבנים אותם במפה מפני הדמים, ומבאר רבי מפני מה לא היו סדין אותם בכפ"ס של ברזל כדרך הבנאים - שמא יגע הברזל באבני המזבח ויפסולם. וגם לדעת ת"ק שלא פירש באיזה כלי היו מלבנים המזבח, היו מלבנים אותו במפה כדעת רבי. עוד י"ל שהרמב"ם פירש המשנה כפי שפירש המאירי - רבי אומר כל ערב שבת. ולאחר מכן המשנה מבארת כיצד היו מלבנים המזבח (פ"ה) - מלבנים אותו במפה מפני הדמים וכו'. יא. כעין זה מציינו גם לגבי בנין בית המקדש, כשודר המלך ע"ה רצה לבנותו אמר לו הקב"ה: "דַם לִרְבִּי שִׁפְכָה וּמִלַחְמוֹת גְּדוּלוֹת עָשִׂיתָ לֹא תִבְנֶה בֵּית לִשְׁמִי" (דברים א' כג), "וְהָנָה בֵּן נוֹלָד לְךָ... כִּי שִׁלְמָה יִהְיֶה שְׁמוֹ וּשְׁקֵט אֶתֵּן עַל יִשְׂרָאֵל בְּיָמָיו: הוּא יִבְנֶה בֵּית לִשְׁמִי" (שם טו: - טז). וז"ל משום שבית המקדש מכפר עונותיהן של ישראל - כמ"ש "ההר הטוב הוא והלבנון" (דברים כג) ואמרו חז"ל "הלבנון" זה בית המקדש (פ"ט) שמלבנין עונותיהן של ישראל (יומא סב: - על

פתח האולם

היה לצפונקפח של המזבח, ועליו ובו היו שמונה עמודים נמוכים כאנשים קפט ננסין, ורביעין חתיכות מרובעות ק של ארז היו על גביהן על העמודים, ואונקליות קצא כמין וויס של פרזל היו קבועין בהם בריבועי הארז קצב, ושלאשה סדרים שלוש שורות של

הקרבת, מפשיטים את עורם, מנתחים את אבריהם, ושוטפים את קרביהם רא"ש (ד"ה בית). ומבואר במשנה (אבות פ"ה מ"ה) [שאע"פ שהיה שם הרבה בשר ודם, היה נס] שמעולם לא נראה זבוב בבית המטבחים. ואע"פ שנקרא בית המטבחים, מקום זה לא היה מגודר ומקורה, שאם תאמר כן לא היתה שחיטת הקרבנות על ירך המזבח, שהרי הכותל הפסיק. אלא כל מקום שקבוע למשהו נקרא בית, כמו בית הפרס, בית סאה, ובית רובע (וכן בית השחיטה, בית הבליעה). ופירוש בית המטבחים - מקום המטבחים, תפא"י (יבין אות נב). קפח. לפי שקדשי קדשים שחיטתן רק בצפון על כן קבעו בית המטבחים בצפון, רמב"ם (פיה"מ ד"ה ושולחנות). קפט. רא"ש (תמיד פ"ג מ"ה ד"ה ננסים). קצ. הרע"ב (ד"ה ורביעין) ותפא"י (יבין אות נה) פירשו שעל כל עמוד היה מונח ריבוע ארז שבו קבועים אונקליות. אך רבינו גרשום (תמיד פ"ג מ"ה ד"ה על), ר"ש (ד"ה ורביעין), הראב"ד (תמיד שם ד"ה ורביעין), המאירי (ד"ה ורביעין) ומלכ"ש (ד"ה ורביעין) פירשו שעל כל שני עמודים היה מונח רביע ארז מעמוד לעמוד, ופירש הראב"ד (שם) שנקראו קורות ארז אלו רביעין מפני שהיו רבועים מעמוד לעמוד, ד"רובץ תחת משאו" (שמות כגה) מתרגמינן "רביע תחות טועניה". קצא. מפורש ביחזקאל (מאמג) שאונקליות אלו היו באורך טפח. קצב. ומבואר במשנה (פסחים פ"ה מ"ט), שגם בכותל העזרה הסמוך לבית המטבחים היו קבועים אונקליות [יב].

איור 1

באר הלבנון

כן הוא מזבח שצריך לבנותו ללא שייכות לצד הדין, כמשנ"ל אות ט'. יב. מכאן מוכח שאין איסור נגיעת ברזל בכותלי העזרה וההיכל, כדעת הכ"מ (מיה"כ פ"א ה"ז). וקשה על מ"ש תפא"י (יבין אות לה. טעין אות ה) ואם היו לפניו גרסאות הכ"ק, הערוך, המאירי, והרא"ש, לעיל משנה ד', היה מסכים לדברי הכ"מ כדמוכח מדבריו (ביש שם).

פתח האולם

קצו. ר"ש (ד"ה ג' סדרים) פירש שכל סדר היה גבוה מחבירו כדי לתלות בהם בהמות בכל הגדלים: בסדר הנמוך תלו כבשים, בסדר שמעליו אילים, ובסדר העליון פרים. אך הרמב"ם (מעשה הקרבנות פ"ו ה"ה) כתב שור מפשיטו בלי תליה. וראב"ה (הובא בתוס' יו"ט ד"ה ושלושה) פירש שג' הסדרים היו בשלושת צידי הרביעין, למזרח לצפון ולדרום, ובצד מערב לא היו אונקליות כדי שהמפשיט לא יפנה גבו להיכל (ומזבח מדבריו שפירש

רביעין כרע"ב ותפא"י שהיו ריבועי עין). קצו. סדר ההפשטה מבואר בתמיד (לא). קצה. אע"פ שאין עניות במקום עשירות, עשו שולחנות אלו משיש ולא מכסף או זהב מפני שהשיש מקרר את הבשר, והמתכת מחממת את הבשר וע"י כך הוא ממחר להתקלקל (תמיד לא). וברושלמי (שקלים פ"ו ה"ה) הקשו, הרי

שנינו (אבות פ"ה מ"ה) שאחד מעשרה ניסים שהיו בבית המקדש הוא שלא הסריח בשר הקדש מעולם, ותיירצו שאעפ"כ עשו השולחנות משיש משום שאין סומכים על הנס. קצו. עיין לקמן (פ"ה מ"ב) שם נתבאר עוד פרטים ודעות השייכים למשנה זאת. קצו. מבואר בגמרא (ובחים נח) שמשנה זאת היא לשיטת ר"י הגלילי הסובר שכל המזבח היה בצפון העזרה, ולשיטתו ממה שנאמר "ונתת את הכיר בין אהל מועד (שנגנזו במקדש הוא ההיכל) ובין המזבח" (שמות מ, י) לומדים שהכיר צריך להיות מונח בין ההיכל למזבח, וממה שנאמר "ואת מזבח העלה שם פתח משכן אהל מועד" (שם מ, כט) לומדים שאסור שיהא דבר מפסיק בין פתח ההיכל למזבח. אך אם אסור שיהא דבר מפסיק בין פתח ההיכל למזבח מה בא ללמדנו הפסוק "ונתת את הכיר בין אהל מועד ובין המזבח", שיהא הכיר כמה שיותר סמוך למזבח רק שלא יפסיק בין המזבח לפתח ההיכל, על כן היה הכיר משוך מעט מכנגד המזבח כלפי הדרום (ולשים את הכיר בין ההיכל למזבח בצפון, שלא כנגד פתח ההיכל גם אסור, משום שנאמר "יך המזבח צפונה" [ויקרא א'יא] מלמד שיהא צפון פניו מכלים). (ועיין בלחם משנה [תמידין ומוספין פ"ב ה"ח] שלחמים היתה סיבה אחרת למשוך את הכיר לדרום).

באר הלבנון

יג. כן הגרסה ברמב"ם כת", הובא במעשה רוקח ד"ה ועולה, וכתב שכן הוא גם בסמ"ג (עשין קס"ג), וכן הגרסה ברמב"ם מהדורת פרנקל (ועיין שם בשינוי ניסוחות). גם מצד הסברה דחוק ביותר לומר שהרמב"ם גרס במשנתנו ושלה חצי אמה, ובמשנה לעיל (פ"ב ס"ג) לא גרס חוץ משל אולם, כי כל המשך המשנה שם (ולאחריה) הוא בדרך אגב למה שנאמר שכל המדרגות שהיו שם וכו' חוץ משל אולם, ואם לא גורסים חוץ משל אולם אין טעם לפרש שם שאר דברים שהיו שווים חוץ ממקום אחד. יד. עיין הערה הבאה, שם נתבאר מפני מה המשנה עברה מביאור מדרגות האולם לביאור הרובדים שבקיר ההיכל.

והים קצו היה לכל - על כל - אָחַד וְאָחַד מריבועי הארז, שָׁבָהּם היו תּוֹלֵין הקרבנות, וּמִפְּשֵׁיטֵינָקְצוּ את עורם, וכשהיו תולים את הבהמה על האונקליות, הניחו את שולי הבהמה על שְׁלֻחָנוֹת שֶׁל שֵׁשִׁיטָה שְׁבִין הַעֲמוּדִים, כדי שלא תגרר הבהמה בארץ קצו.

ו. הַפְּיּוֹר הָיָה מוֹנֵחַ בֵּין הָאוֹלָם וְלִמְזַבְחָהּ, וּמִשׁוֹךְ מַעַט מִכִּנְגַד הַמְּזַבֵּחַ כְּלָפֵי הַדְּרוֹם כְּלוֹמַר הִנִּיחוּ אֶת הַכִּיּוֹר בְּשֵׁטַח שְׁבִין הָאוֹלָם וְהַמְּזַבֵּחַ, אֲךָ לֹא מִמֶּשׁ כִּנְגַד הַמְּזַבֵּחַ אֲלֵא מִשְׁכּוֹ מַעַט אֶת הַכִּיּוֹר לְצַד דְּרוֹם וְהִנִּיחוּ אוֹתוֹ סְמוּךְ לְמִזְבֵּחַ, כְּדִי שֶׁלֹּא יִפְסִיק בֵּין הַמְּזַבֵּחַ לְפֶתַח הַהֵיכָל קצו (ראה אזור ב).

בֵּין הָאוֹלָם וְלִמְזַבְחָהּ הִיָּה רוּחוֹ שֶׁל שְׁתֵּימָה וְעֶשְׂרִים אָמָה, וְשְׁתֵּימָה עֶשְׂרֵה מַעֲלֹת - מִדְּרֹגוֹת הָיוּ שָׁם, שְׁבַהֶם עוֹלִים מִהַעֲזָרָה לְאוֹלָם, רוֹם כֹּל מַעֲלָה חֲצִי אָמָה, וְשְׁלֻחָהּ - מְקוֹם דְּרִיסַת הַרְגֵל אָמָה, [יג] נִמְצָא מִדַּת הַמִּדְּרֹגוֹת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אָמָה, וּבֵין הַמְּזַבֵּחַ לְמִדְּרֹגוֹת הִיָּה רוּחוֹ שֶׁל עֶשֶׂר אָמָה וּמִפְּרֹשֶׁת הַמִּשְׁנָה כִּיֶּצֵד הִיָּה בְּנוֹי כּוֹתֵל הַהֵיכָל: [יד] אָמָה

פתח האולם

קצת. ביה"ב פ"ו ה"ד, ושם פ"ד ה"ט, ובפיה"מ (ד"ה י"ב מעלות) וראה באר הלבנון אות י"ג. וכן דעת הסמ"ג (עשו קס"ג) והמאירי ד"ה אמה. קצת. ד"ה ושלחה, וכן פירש תפא"י (יבין אות סב-ג) [טז]. וראה ברא"ש (ד"ה ה"ג אמה) עוד שני דרכים בפירוש המשנה, והרע"ב (ד"ה רום) פירש בעוד אופן, וראה בעזרת כהנים (בני יוסף ד"ה והא) עוד פירוש בזה.

אָמָה וְרוּבֵד שָׁלֵשׁ, כלומר בנו אמה אחת קיר רגיל, ואחריה רובד שלוש - היינו שורת אבנים בולטת מעט מהקיר כלפי חוץ, ואותה שורת אבנים היתה בגובה שלוש אמות, וְאָמָה אָמָה וְרוּבֵד שָׁלֵשׁ, אמה קיר רגיל, ורובד - שורת אבנים בולטת מעט מהקיר בגובה שלוש אמות, ושוב אמה קיר רגיל ורובד שלוש אמות, כך לכל גובה כותל ההיכל. [טו] וְבַשּׁוּרָה הָעֲלִיּוֹנָה אָמָה אָמָה אמה קיר רגיל וְרוּבֵד - שורת אבנים בולטת מעט מהקיר בגובה אַרְבַּע אמות. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, השורה הָעֲלִיּוֹנָה היתה אָמָה אָמָה קיר רגיל וְרוּבֵד בגובה חֲמִשׁ אמות. זהו פירוש המשנה לדעת הרמב"ם קצ"ח:

אך לדעת הגר"א קצ"ט כך הוא פירוש המשנה (ראה איר ד): בֵּין

איר ד

באר הלבנון

טו. לכאורה אם היה אמה ורובד שלוש לכל גובה ההיכל ולרובד העליון ד' אמות, אין המדה מתאימה לגובה ההיכל, שכן כ"ד פעמים אמה ורובד שלוש הם צ"א אמה, ועוד השורה העליונה שהיתה אמה ורובד ארבע, אם כן מדה זאת מגיעה למאה ואחד אמה (ולפי"ל למאה ותשעים אמה) והרי ההיכל היה בגובה מאה אמה. אלא על כרחך צ"ל שהאמה ורובד שלוש התחילו אחר גובה האוטם שהיה גבוה שש אמות (היינו שהתחילו במקום שהסמינימו מדרגות האולם), וכך המדה מכוונת לגובה ההיכל. היינו שאחר שש אמות מגובה ההיכל היו כ"ב פעמים אמה ורובד שלוש שהם פ"ח אמה, ועוד השורה העליונה שהיתה אמה ורובד ארבע, הרי סך הכל צ"ט אמה, ועוד אמה היה הכליאי עורב שהיה מעל כותלי ההיכל, הרי מאה אמה. ובהו יובן מפני מה ר' יהודה חולק ואומר שהעליונה היתה אמה ורובד חמש, שכן ר' יהודה סובר (לקמן פ"ד ס"ד) שההיכל היה מאה אמה ללא הכלה עורב, על כן לשיטתו השורה העליונה היתה אמה ורובד חמש, כיון שכן ההיכל מגיע למאה אמה ללא הכלה עורב. וע"פ זה יובן למה המשנה עברה מביאור מדרגות האולם מייד לרובדים שעל כותלי ההיכל, מכיון שהמדרגות והרובדים יחד מילאו את כל מאה אמה של גובה ההיכל. טז. צ"ע שהרי לפירושם לשיטת ר' יהודה לא היה רווח בין המדרגות למזבח, ואמרו בגמרא (יבמא טז.) של"ר יהודה המזבח היה ממש באמצע העזרה, אם כן לשיטתו המזבח חסם את כל הגישה למדרגות האולם שהגיעו ממש עד אליו, ומאיהו סיבה יעשו דבר כזה. וגם ל"ק ת"ק דוחק לומר שהיה רווח רק של אמה בין המדרגות למזבח, שהרי בכל מקום בעזרה השאירו רווח למעבר בנחת (בין המזבח

פתח האולם

ר. כן דרך המשנה לפרש ב' פעמים לדוגמא, ואח"כ מפרשת כיצד היה הסדר האחרון, כפי שמצינו לקמן (מ"ו) לגבי המלתראות, שפירשה המשנה מדת הראשונה והשניה, ואח"כ מדת האחרונה, תפא"י (ביעו אות 1). רא. רמב"ם (פיה"מ ד"ה וימלה) רא"ש (ד"ה וחמש). וכתב הרא"ש שהוא אחד ממיני הארזים כמבואר בגמרא (ראש השנה כג.) שיש עשרה מיני ארזים [יז]. וכן אמרו בגמרא (עירובין ג.) מאי אמלתרא פסקי דארזא. עוד פירש שם הרמב"ם שאפשר שמילא הוא שם לאומנות הכיור והפיתוח שמפתחים בעץ. וכתב התוס' יו"ט (ד"ה מלתראות) שלא עברו בזה על איסור בניית עץ במקדש (תמיד כח.) משום שהיו המלתראות משוקעות בקיר, ונאסר לבנות במקדש רק עץ בולט. אך הרמב"ם (שם) כתב שהיו המלתראות עודפות אחת על חברתה לא רק באורכן אלא גם לרוחבן, היינו שכל מלתרא היתה בולטת יותר מהמלתרא שתחתיה [יח].

האולם ולמזבח היה רווח של שתיים ועשרים אמה, ושתיים עשרה מעלות - מדרגות היו שם שבהם עולים מהעזרה לאולם, רום כל מעלה היה חצי אמה, ושלחה - מקום זריסת הרגל אמה, וכך היה סדר המדרגות: מדרגה ברוחב אמה ומדרגה ברוחב אמה, ואחריהם רובד היא מדרגה גדולה, ברוחב שלש אמות, ומדרגה ברוחב אמה ומדרגה ברוחב אמה, ורובד ברוחב שלש אמות, ושוב מדרגה ברוחב אמה ומדרגה ברוחב אמה, ורובד ברוחב שלוש אמות, ושורת המדרגות העליונה היתה מדרגה ברוחב אמה ומדרגה ברוחב אמה, ורובד ברוחב ארבע אמות. סך הכל היו ארבע סדרות של שלוש מדרגות מידת כל סדרה (אמה אמה ורובד שלוש) חמש אמה, כפול ארבע סדרות - עשרים אמה, והרובד העליון היה יתר באמה אחת, יוצא שכל המדרגות תפסו עשרים ואחד אמה, ואמה אחת נשאר רווח בין המזבח לתחילת המדרגות. רבי יהודה אומר הסדרה העליונה היתה מדרגה ברוחב אמה ומדרגה ברוחב אמה, ורובד ברוחב חמש אמות, ולדעת ר' יהודה שהרובד העליון היה יתר בשתי אמות, לא היה רווח בין המזבח למדרגות כי אם משהו.

ז. פתחו של אולם גבהו ארבעים אמה, ורחבו עשרים אמה. וחמש מלתראות קורות של עץ מסוג מילאריה היו על גבי מעל פתח האולם. המלתרא התחתונה עודפת על הפתח שהיה רחב עשרים אמה, אמה מצד זה, ואמה מצד

באר הלבנון

למבנות זו אמות חי הכסף ולקרי הדרומי י"ב חצי זכר. וגם לתפא"י (כיון אתא סא) שהמדרגות היו לכל רוחב העזרה קשה, שהרי אמרו במשנה (ויסא פיג' מ"ח) פרו של כה"ג נשחט בין האולם ולמזבח, (היינו בעצמו העזרה ברוח שבין האולם לזמנים שהרי ק"ס שחשתון בנפון) ולשיטתו יוצא שהפר נשחט על המדרגות, והוא דוחק. (וכן מ"ש שם הכהן היה עומד באמצע המדרגות וכן שאזנים נספר בנבואה כי אהא מתוך התאים שבמדנו. אף שכתוב היה פסוק. ע"פ) עוד קשה ממה שאמרו בגמרא (נפחים נט.) לגבי הכיור, נוקמיה מכותל היכל ולדרום, ולפירושו גם לת"ק לא היה שם מקום לכיור אם לא באמצע המדרגות. יז. דבר זה נלמד שם ממה שנאמר "אתן במדבר ארז שטה והדס ועץ שמן, אשים בערבה ברוש תדהר ותאשור" והגמרא מתרגמת את שמות העצים, "והדס" מתורגם בגמרא אסא. ונראה שזהו העץ הנקרא מילה, שכן עץ המילה נקרא בלועזית "ash" והוא עץ חזק מאוד ודחוס, אך בנוסף לתכונות אלו הוא גם גמיש ואינו נשבר במהרה, והוא עץ טוב לליטוש והרית צורות ועיטורים. יח. ו"ל שלא עברו בזה על "לא תטע" מכיון שהאיסור לבנות עץ בולט במקדש הוא הרחקה מדרבנן שלא יגיעו לטעימה ממש (רמב"ן וידי' מ"א. סנהד' המלך על ריב"ם ע"פ פ"ו ה"י ד"ה אסור). וי"ל שאסרו רק עץ בולט (ריב"ם ב"ב פ"א ה"ט) שנעשה לבנון משא"כ בליטות עץ שנעשתה ליופי, כדמוכח מלשון הרמב"ם (שם ה"ט): "הנטע אילן אע"פ שעשאו לפני למקדש ויופי לו (היינו שלא נעשה לסיכוד ויחבצו תחתיו בדרך ע"פ) לוקה", ובאיסור בניית עץ כתב (שם ה"ז): "ואסור לעשות אכסדריות של עץ במקדש... אע"פ שהוא בנין ואינו עץ נטוע, הרחקה יתרה" וכי ולא הזכיר איסור בניית עץ ליופי כמו שהזכיר בנטיעה, שזהו כמו גזרה לגזרה, וכן נראה מהמפרש לתמיד (שם ד"ה

פתח האולם

רב. רמב"ם ביה"ב פ"א ה"ה. רג. וחלל האולם מבפנים היה שמונים וחמש אמה (שהרי שש אמות היה האולם, אמה כוור, ב' אמות בית דלפה, אמה תקרה, אמה מעויבה, שלוש אמות גדר, ואמה כלה עורם). רד. כן פירש הרא"ש ד"ה כדו"רה. הרא"ש (ד"ה היו) פירש שהיו עולים לשם לראות אם הן צריכות תיקון, שהרי אע"פ שקול מראה וריח אין בהם מעילה, מכל מקום מדרבנן אסורים בהנאה (פסחים כו.), ולכן היה אסור להסתכל בעטרות כדי להנות מיופיים. אך ר"ש (ד"ה ועלין) ותפא"י (יכן אות עה) פירשו שהיו עולין לראות ביופיים. רו. נאמר בזכריה (יג.) "ולקחת כסף וזהב ועשית עטרות ושמת בראש יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול" ובפסוק י"ד (שם) נאמר "והעטרת תהיה לחלם ולטוביה ולידעיה ולחן בן צפניה לזכרון בהיכל ה'", "הרד"ק (שם ד"ה ועשית) פירש שהן אותן עטרות (כמין כתר), שאחת מהם ציוה ה' לשים בראש יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול. אך תוס' (גיטין ז. ד"ה עטרות), הרא"ש (ד"ה שאמר, וכן בתוספות הרא"ש גיטין ז. ד"ה על) וסמ"ג (עשה דרבנן תשעה באב) פירשו שהעטרות ששמו בהיכל אינם עטרות שדרכן לשים על הראש, אלא שני דברים ציווה ה': א. "ולקחת כסף וזהב ועשית עטרות" והן עטרות כמין כיפות מזהבות שרגילים לעשות בחלונות, [יט] ועל עטרות אלו נאמר שיהיו לזכרון בהיכל ה'. ב. "ושמת

זה, נמצא אורכה כ"ב אמה, המלתרא שְלִמְעֵלָה מְמֹנָה עוֹדֶפֶת עֲלֶיהָ על המלתרא התחונה, אִמָּה מֵצַד זֶה, וְאִמָּה מֵצַד זֶה, נמצא אורכה כ"ד אמה. כך כל חמשת המלתראות היו עודפות אמה מכל צד על המלתרא שתחיתהן, נִמְצָאת המלתרא הָעֲלִיּוֹנָה באורך שְלֹשִׁים אִמָּה. וְנִדְבָךְ שוּרָה שֶׁל אֲבָנִים הָיָה בֵּין כָּל אַחַת וְאַחַת מֵהַמְלַתְרָאוֹת :

הקדמה למשנה ח' :

בית המקדש מורכב משלושה חלקים: א. קודש הקדשים (הנקרא גם דביר, ובית הכפורת). ב. הקודש (הנקרא גם בשם היכל). ג. האולם. ושלושה חלקים אלו יחד נקראים היכלי"ב,

משום כך כשכתוב במשנה היכל לפעמים הכוונה לקודש בלבד, ולפעמים הכוונה לשלושת חלקי בית המקדש (האולם, הקודש, וקודש הקדשים) יחד.

בכדי שיוכל הלומד להבחין בין המקומות בהם המשנה מתכוונת לקודש בלבד, למקומות בהם הכוונה לכל (שלושת חלקי) בית המקדש, כשמדובר על הקודש בלבד נציין אחר המילה היכל - (הקודש), וכשמדובר על כל בית המקדש, נציין אחר המילה היכל - (בית המקדש).

ח. וְכִלּוֹנְסוֹת קוֹרוֹת גְּדוּלוֹת שֶׁל אֲרָז הָיוּ קְבוּעִין מִכְתָּלוּ שֶׁל הַהֵיכָל (הקודש) לְכַתְּלוֹ שֶׁל הָאוֹלָם, כְּדִי שֶׁלֹּא יִבְעַט - שלא יטה הקיר ויפול, שכן האולם היה גבוה מאה אמה"ל ללא תמיכה של תקרה באמצע [משא"כ קירות ההיכל שנתמכו על ידי העליה], על כן היה צריך לחזק ולתמוך את קירותיו שלא יפלו"י. וְשִׁרְשְׁרוֹת שֶׁל זָהָב הָיוּ קְבוּעוֹת בְּתִקְרַת הָאוֹלָם, והיו מגיעות עד סמוך לרצפה, שֶׁבֵּהֶן פָּרְחֵי כְהֻנָּה הַצַּעִירִים הָיוּ עוֹלִין, וְרוֹאִין" אֶת הָעֵטְרוֹת שֶׁהֵם כִּמְיֵן פְּפוֹת עֵגוּלוֹת מִזֶּהב וְכִסְפִּי" שהיו

באר הלבנון

והיה) שכתב דזה אינו בנין, שכוונתו לכאורה מפני שנעשה רק ליופי, ועצ"ע. (ועיין לקמן פה הפתח האולם את רס"ח). יט. היינו קשתות מעוגלות שבראש החלונות שהם כעין צורת כיפות מעוגלות, והגילים לעטרם ולצפותם בכסף וזהב. (ראה רא"ש [תמיד ל: ד"ה אחר] שכתב: הפשפש היה כמין כיפת אבנים בעובי וזמת היכל. מומח שקורא לקשת שהיתה בפשפש כיפה.

פתח האולם

בראש יהושע בן יהוצדק" שימנו את יהושע בראש, היינו שימנוהו להיות כהן גדול. רז. מצודת דוד ורד"ק (זכריה גיד. ד"ה והעטרות). רח. כמו שנאמר על תרומת הכסף לאדני המשכן "לזכרון לפני ה'" (שמות לטז) ורד"ק (ד"ה והעטרות). אך המצודת דוד (שם) והרד"ק (בביאור הב' שם) פירשו שהבאים לאולם יראו העטרות, ויזכירו את שם תורמיהם לטובה. רט. עשו שם צורת גפן כדי להתברך כגפן, לפי שכנסת ישראל נמשלה לגפן, רמב"ם (פיה"מ ד"ה גפן). וכל אשכול

בגפן הזהב היה כקומת איש (מלחמות היהודים ספר ה' ה'ד). רי. המפרש לתמיד (כט. ד"ה ומודלה). וכתב שאף על פי שהיו שם קורות עץ לא עברו בזה על איסור "לא תטע לך אשרה כל עץ" (דברים טז, כב) מכיוון שזה לא בנין. ריא. כמ"ש הרמב"ם (ביה"ב פ"א י"א): "ומפארין אותו ומפיין כפי כחן, אם יכולין לטוח אותו ובוהב ולהגדיל במעשיו, הרי זו מצוה" [כא]. ריב. כך פירשו הרמב"ם, (פיה"מ ד"ה וכל) המאירי (שם), הרע"ב (ד"ה כל) ותוס' יו"ט, (שם) אך לדעת תפארת ישראל (יבין פא-כפ) תרומת הזהב היתה הולכת לבדק הבית, והמותר על צורכי בדיק הבית, היה מתחלק לכהנים העניים. ריג. מבואר בגמרא (תמיד כט.) שכוננת המשנה היא שהיה שם כל כך הרבה זהב, עד שנצרכו להרבה כהנים כדי לפנותה, אך לאו דווקא שלוש מאות כהנים, והמספר שלוש מאות הוא בלשון גוזמא. וזהו אחד משלושה מקומות שנקטה המשנה לשון גוזמא [שהרי לא יתכן לומר שהיה בגפן כל כך הרבה זהב, עד שהיו צריכים שלוש מאות כהנים לפנותה, שאם היה שם כזה הרבה זהב הגפן היתה נשברת, תוס' יו"ט (ד"ה ומנו)].

קבועים בחלונות ההיכל הפונים לאולם, שְׁנַאָמֵר (זכריה ו, יד): "יָכַל אַחַת"י מִהָעֵטֶרֶת תִּהְיֶה לְתוֹרְמֵי הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב, לְחֻלְמֵם וְלְטוֹבֵיָהּ וְלִידְעֶיהָ וְלַחֲן בֶּן צִפְנִיָה לְזַכְרוֹן בְּהֵיכַל ה'". שיעלה זכרונם לפני ה' לטובה" שנדבו הכסף והזהב לעטרות.

גִּפְנֵי שֶׁל זְהָבִיט הֵיְתָה עוֹמְדָת עַל פְּתָחוֹ שֶׁל הֵיכַל (הקודש), וּמְדֻלָּה [כ] מוגבהת ותלויה על גְּבֵי פְּלוֹנְסוֹת קורות של ארז". פֶּל מִי שֶׁהוּא מִתְנַדֵּב זָהָב, בְּכַדִּי הַגְּדִיל"י" אֵת יוֹפֵי וְתַפְאֵרַת הַהֵיכָל"י, הִיָּה עוֹשֶׂה עֲלֶיהָ אוֹ גְּרָגִיר אוֹ אֶשְׁכּוֹל שֶׁל זָהָב, וּמִבֵּיא וְתוֹלָה בָּהּ בְּאוֹתָהּ הַגֶּפֶן. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צְדוֹק, מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה בְּגֶפֶן כָּל כֶּךָ הִרְבֵּה זָהָב, וְנִמְנָנוּ עֲלֶיהָ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת"י כְּהֵנִים לְפָנֹתָהּ [כב] מֵהָאֱלֹהִים, וְלִמּוֹסְרָה לִידֵי עוֹשֵׂי הַמְּלָאכָה :

באר הלבנון

וכן אחת ברש"י [בבא מציעא לג. ד"ה אחד] שקורא לקשת שבכפושט סיפה. כ. מודלה היינו מוגבהת, כמו (תהלים לב.) "ארומומך ה' כי דיליתני" ופירש רש"י (שם) דילתני - רוממתני, וכן המדלה את הגפן (כאמ"ס פ"ז מ"ג), ופירש המעדני יו"ט (מקואות ד"ה מילין) שהוא לשון הגבהה. כא. עיין לעיל אות י"ה. כב. ברוב המשניות לא כתוב לפנותה, אבל בכ"ק, בגמרא (חולין צ: תמיד כט), במסכת מדות שבגמרא, ובילק"ש על התורה (שעה) ועל נ"ך (קסח) הגירסא ככפונים.

פתח האולם

פרק ד

ריד. ר"ש (רי"ה להיכל). **א. פתחו של ההיכל** (הקודש) **גבהו עשרים אמה, ורחבו עשר אמות** ועובי חלל הפתח (כעובי קיר ההיכל) שש אמות. **וארבע דלתות היו לו להיכל, שתיים בפנים, שתי דלתות היו בצד הפנימי של עובי הפתח, ושתי בחוץ ושתי דלתות היו בצד החיצוני של עובי הפתח, שנאמר** (יחזקאל מא, כג) **"ושתיים דלתות להיכל כלפי חוץ, ולקדש"** כלפי פנים"י, רוחב כל דלת מארבע דלתות אלו היה חמש אמה, וכשהדלתות היו סגורות אחת כנגד השניה הם מילאו את פתח ההיכל, שהיה רחב עשר אמה, הדלתות **החיצונות היו נפתחות לתוך חלל הפתח, לכסות את עוביו של כותל ההיכל, שהרי עובי קיר ההיכל היה שש אמה, ובאמה החיצונית מעובי חלל הפתח, היו קבועות הדלתות, נמצא כשהדלתות נפתחות הם מכסות את חמש האמות הנותרות מעובי הפתח, והדלתות הפנימיות היו נפתחות לתוך הבית לתוך ההיכל, לכסות את הקיר שאחר הדלתות, שהרי רוחב ההיכל היה עשרים אמה, ורוחב פתח ההיכל היה עשר אמה, וקיר ההיכל אשר בצידי פתח ההיכל, היה חמש אמה מצד זה וחמש אמה מצד זה, נמצא כשהדלתות הפנימיות פתוחות הם מכסות את כל קיר ההיכל, שכל הבית להיכל, היה טוח בזהב מצופה בזהב, חוץ מהקירות שאחר הדלתות שלא נצרכו לצפותם זהב, מכיון שהיו מוסתרות על ידי הדלתות שהיו מזהב (ראה איור א).**

איור א

פתח האולם

ר"טו. רש"י (יחזקאל מא,בד. ד"ה ושתיים). רמזו. תפא"י
 יכין אות יא-יג. ר"י. אע"פ שגודל שער זה
 היה ככל השערים ברוחב עשר אמה ובגובה
 עשרים אמה (כמבואר במשנה הקודמת ופ"ב מ"ג), קראו
 שמו שער הגדול, מפני גודל קדושת ההיכל,
 כפי שמבואר בגמרא (שבועות מז:). שנהר פרת
 נקרא "הנהר הגדול" (בראשית טו,ח), אע"פ שאינו
 הנהר הגדול מכל ארבעת הנהרות, רק מפני
 שהוא סמוך לארץ ישראל נקרא גדול, מפני
 חשיבותו, ראב"ה (הובא בתוס' יו"ט ד"ה לשער). ר"ח.
 ופשפשים אלו לא היו ממש צמודים לשער

רבי יהודה אומר גם כאשר הדלתות היו פתוחות,
 בתוך עובי הפתח היו ארבעת הדלתות עומדות,
 מכיון שגם הדלתות החיצוניות וגם הדלתות
 הפנימיות היו נפתחות לתוך חלל הפתח, וכמין
 אצטרמיטה כמין פנקסי עץ"טו [המחוברים על ידי
 צירים ומתקפלים], היו הדלתות נפתחות, ונקפלות
 לאחוריהן, אלו שני אמות ומחצה, ואלו שני
 אמות ומחצה, שכל דלת היתה ברוחב חמש אמות,
 ובאמצע הדלת היה ציר, וכשהדלת נפתחת היא
 מתקפלת לשנים, נמצא מדת כל דלת שתיים וחצי
 אמה, וכשנפתחו הדלתות החיצוניות והפנימיות, כיסו
 הדלתות חמש אמה מעובי חלל הפתח, חצי אמה

מזוזה מכאן לדלתות החיצוניות, וחצי אמה מזוזה מכאן לדלתות הפנימיות, נמצאו שש
 אמות של עובי הפתח מכוסות זהב, ומביא ר' יהודה ראייה לשיטתו, שנקרא [א] (שם מא, כד)
 "ושתיים דלתות לדלתות שתי דלתות היו בכל דלת מארבעת הדלתות, שתיים מוסבות דלתות
 שתי דלתות המסתובבות ונקפלות לשנים, כך היו שתיים דלתות, לדלת אחת, ושתי דלתות
 לדלת האחרת שכנגדה"ר"טו:

ב. ושני פשפשין שערים קטנים, היו לו לשער הגדול" של ההיכל (הקודש) משני צדדיו"ה,
 פשפש אחד בצפון, ופשפש אחד בדרום. הפשפש שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם,
 ועליו הוא מפורש על ידי יחזקאל, שנקרא "ויאמר אלי ה', השער הזה סגור יהיה, לא
 יפתח, ואיש לא יבא בו, פי ה' אלהי ישראל בא בו, והיה סגור" ועשו פשפש זה שהיה

באר הלבונו

א. מחלוקת ר' יהודה ות"ק דורשת ביאור, שהרי ת"ק מביא ראייה לשיטתו מנבואת יחזקאל, היינו שש"ל שהדלתות בבית שני נעשו כמו הדלתות שהיו
 בבית שלישי המפורש ביחזקאל, אך גם ר' יהודה מביא ראייה מנבואת יחזקאל, מהפסוק הבא אחרי הפסוק שממנו מביא ת"ק ראייה לשיטתו, אם כן
 צריך להבין איך ת"ק יפרש את הפסוק שממנו לומר ר' יהודה את שיטתו, וכן מה הראיה לשיטת ת"ק מהפסוק "ושתיים דלתות להיכל ולקדש" שהיו
 דווקא ארבע דלתות, ולמה לא נפרש פסוק זה כר' יהודה שהיו ארבע דלתות שכל דלת מהם נחלקה לשתיים באמצעה. ונראה לבאר מחלוקתם על פי מה
 דאיתא בירושלמי (תענה פ"א"הא) "ר' יוחנן בעי, חרש באזנו אחת מהו (האם יחייב כפנות הקיול), אמר ר' יוסי בי רבי בון, מחלוקת ר' יוסי ורבנן, דתניא ולבני אהרן תעשה
 כתנות רבנן אמרו שתי כתנות לכל אחד ואחד ר' יוסי אומר, אפילו כתנות אחת לכל אחד ואחד, מה טעמון דרבנן, "ולבני אהרן תעשה כתנות", מה טעמא
 דרבי יוסי, ולמה בני אהרן תעשה כתנות, והכא (ולבני פנות הקיול נאמר) "תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם" רבנן אמרי שתי אוננים לכל אחד ואחד,
 רבי יוסה אומר, אפילו און אחת לכל אחד ואחד, הנה מציעו שיש מחלוקת בין רבנן לרבי יוסי בכל הש"ס אם נאמר לשון רבים על רבים כגון "ולבני אהרן
 תעשה כתנות" האם המילה כותנות היא מדברת על כל אחד מבני אהרן, ואז צריך שלכל אחד מבני אהרן יהיו שתי כותנות, או שהמילה כותנות מדברת
 על כלל בני אהרן ואז מספיק שלכל אחד יהיה אפילו כתנות אחת שהרי לכולם יחד יהיו כותנות, ועיין במלבי"ם (ספחים כג) שבמחלוקת זאת מביא את
 הגמרא (סו) "לכם - לרבות את הנוטע לרבים, רבי יהודה אומר, להוציא את הנוטע לרבים, מאי טעמא דת"ק, דכתיב "ונטעתם" ליחיד משמע לרבים לא
 משמע, כתב רחמנא "לכם" להביא את הנוטע לרבים, ורבי יהודה "ונטעתם" משמע בין לרבים בין ליחיד ול"לכם" בין יחיד בין רבים משמע, הוי רבני אחר

פתח האולם

אלא רחוקים מעט, שהרי הם היו כנגד התאים שבצידי ההיכל, כמבואר במשנה הבאה, תוס' ו"ט (ד"ה לשער). ריט. תפא"י יכין אות יז. רב. כמבואר בהרחבה במסכת תמיד (פ"ג מ"ז). רבא. תמיד (שם). רבב. שכן לדעת רבי יהודה, הדלתות החיצוניות והפנימיות היו נפתחות לתוך חלל הפתח (כמבואר במשנה הקודמת). רבג. לדעת רש"י (יחזקאל מא. ו. ד"ה שלוש), ר"ש (ד"ה חמשה), הרא"ש (ד"ה שלשים), ותפא"י (יכין אות כד) התאים היו ברווח שבין קיר ההיכל לכותל התא, היינו שאותו רווח היה מחולק לאורכו לחמשה תאים. אך לדעת הרמב"ם (ביה"ב פ"ד ה"י פה"ט למשנתנו), המאירי, ורע"ב

סגור, בשביל להראות שאין צורך לה' בשערים כדי להיכנס ולהשרות שכירתו^ט.

הפשפש שבצפון בו היו נכנסים בכל בוקר ופותחים את שער ההיכל^י, כיצד, נטל את המפתח של דלת הפשפש, ופתח את הפשפש, ונכנס להתא ללשכה שכנגד הפשפש (התאים יתבארו להלן משנה ג), ומהתא נכנס להיכל (לקודש) הילך בהיכל - עד שהגיע לדלתות ההיכל שהיו נעולות על ידי קורת עץ גדולה המונחת לרוחב השער ומונעת את פתיחת הדלתות, הסיר את הקורה ופתח את הדלתות^{יא}, רבי יהודה אומר, בתוך עוביו של הכותל שבין האולם להיכל, היה מהלך, ומשם יצא בדלת קטנה לתוך חלל הפתח, עד שנמצא עומד בין שני השערים, בין דלתות ההיכל החיצוניות לדלתות הפנימיות, ופתח את הדלתות החיצונות מבפנים, ואת הדלתות הפנימיות מבחוץ^{יב}:

ג. ושלישים ושמונה תאים - לשכות היו שם מסביב לכותלי ההיכל וקדש הקדשים (ראה איור ב). חמשה עשר תאים בצפון, חמשה עשר תאים בדרום, ושמונה תאים במערב. התאים שבצפון ושבדרום היו חמשה יב על גבי חמשה, וחמשה על גביהם, כלומר שלוש קומות שבכל אחת מהם יש חמישה תאים, והתאים שבמערב היו שלשה על גבי שלשה, ושנים על גביהם

באר הלבנון

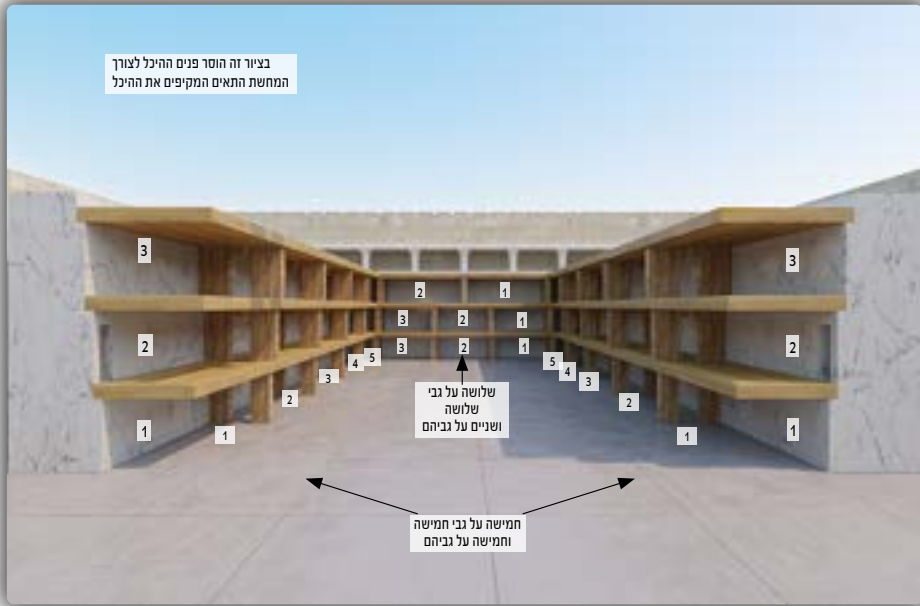
רבי, ואין רבוי אחר רבוי אלא למעט, היינו שת"ק סובר כר' יוסי ש"ונטעתם" משמע כל אחד ואחד אלא גם רבים הנוטעים יחד, והיינו נטיעה לצורך רבים ומכיון שנאמר אח"כ "לכם" שהוא ריבוי נוסף "לכם" בא למעט כי ריבוי אחר ריבוי הוא מיעוט (עין במל"ס שם שפסוקי כלל זה מנוה פעם), משא"כ לת"ק ש"ונטעתם" מדבר רק על נטיעה ליחיד "לכם" בא לרבות נטיעה לרבים, ועד"ז מבאר המלבי"ם גם את מחלוקת ר' יהודה ור' שמעון (ע"פ 108). "על הבתים אשר יאכלו אותו בהם" (שמות יב) מלמד שהפסח נאכל בשתי חבורות, יכול יהא האוכל אוכל בשתי מקומות, ת"ל "בבית אחד יאכל" (ע"פ 108) דברי ר"י, ר"ש אומר "על הבתים אשר יאכלו אותו בהם" מלמד שהאוכל אוכל בשתי מקומות, יכול יהא נאכל בשתי חבורות, ת"ל "בבית אחד יאכל" וביאר רש"י שלר"י כן מתפרש הפסוק "על הבתים אשר יאכלו אותו" "בתים" שנים "אכלו" שנים מלמד ששני בני אדם אוכלים פסח אחד בשני בתים, אך ר"ש מפרש "אכלו" כל אחד ואחד מהאוכלים יאכל בשני בתים, ולכן ר"ש לומד שהאדם האוכל אוכל בשתי מקומות. נמצא שר' יהודה סובר כרבנן בדירושלמי הנ"ל, שלשון רבים המדבר על רבים, פירושו שתים לכל אחד מהרבים, ויש לומר שבהו נחלקו ת"ק ור' יהודה במשנתנו, שלת"ק מהפסוק "ושתיים דלתות להיכל ולקדש" (יחזקאל מא.ב) לומדים שהיתה דלת אחת להיכל (היינו כלפי חוץ), ודלת אחת לקדש (היינו כלפי פנים), וממה שנאמר אח"כ "ושתיים דלתות לדלתות" לומדים שבכל דלת מהדלתות שהזכירו היו שתי דלתות, וכך היו הדלתות "שתיים מוסבות דלתות" היינו שתי דלתות המסתובבות ונסגרות אחת כנגד השניה, כך היו "שתיים לדלת אחת" כלפי חוץ "ושתי דלתות לאחרת" לדלת שכלפי פנים. אך לר' יהודה מהפסוק "ושתיים דלתות להיכל ולקדש" לומדים שהיו שתי דלתות להיכל (היינו כלפי חוץ), ושתי דלתות לקדש (היינו כלפי פנים), שהרי לשיטתו "שתיים דלתות" הולך גם על "להיכל" וגם על "לקדש" וממה שנאמר אח"כ "ושתיים דלתות לדלתות", לומדים שכל דלת מארבעת הדלתות שהזכירו היתה עשויה משתי דלתות, והדלתות היו "שתיים מוסבות דלתות" היינו שתי דלתות המסתובבות ומתקפלות לאחוריהן, כך היו "שתיים לדלת אחת" בצד ימין ו"שתי דלתות לאחרת" לדלת שכנגדה, כך היו הדלתות שכלפי פנים והדלתות שכלפי חוץ. (עין עוד ביסוד זה בשיטת אבן עזר י"ד סי' ר"ב, ובפירו' לרש"י סי' תרצ"ד).

פתח האולם

(ר"ה ט"ו בצפון) כל כותל מכותלי ההיכל היה חלול, ואותו רווח נקרא תא, ואלו הם חמשת הכתלים שהיו בהם התאים א. כותל ההיכל ב. התא ג. כותל התא ד. המסכה ה. כותל המסכה, וביאר הרמב"ם שאע"פ שלכותל אחד קוראת המושנה תא ולשני כותל התא וכו' זהו השם שכינו אותם, אך כל אלו היו חלולים והחלל שבתוכם נקרא תא (ומכיון ששיטת רש"י וכו' יותר מתיישבת בדברי המשנה נבאר להלן התאים על פי שיטתו). **רכד. תפא"י יכין אות כו [ב].**

כלומר בקומה הראשונה והשניה היו שלושה תאים, ובקומה השלישית היו שני תאים, ושלשה פתחים היו לכל אחד ואחד מהתאים, פתח אחד לתא מן הימין היינו לתא שמיימינו, כשעומדים בתא עם הפנים להיכל¹, ופתח אחד לתא מן השמאל לתא שמשמאלו, ופתח אחד לתא שעל גביו, [ג] ולתא שבקרן מזרחית צפונית היו חמשה פתחים, א. אחד לתא מן הימין, ב. ואחד לתא שעל גביו, ג. ואחד למסכה, כמין כבש שממנו היו עולים לגגות התאים, (יבואר להלן משנה ה') ד.

איור 1

באר הלבנון

ב. כן מוכח ממה שנאמר בהמשך המשנה שבתא שבקרן מזרחית צפונית היו חמשה פתחים, אחד לתא מן הימין ואחד לפשפש. ג. ולתאים בקומה השלישית היו רק שני פתחים, שהרי לא היו מעליהם תאים, ולא היה צורך לעשות להם פתח בגג, שהרי היו עולים לגגם מהמסכה, וא"ת הרי לתאים שבקומה הראשונה היו פתחים לתא שעל גבם, וגם לתאים שבקומה השניה היו פתחים לקומה שעל גביהם, אם כן יוצא שרק לתאים בקומה הראשונה היו שלושה פתחים כי לתאים שבקומה השניה היו ארבע פתחים ולתאים בקומה השלישית היו רק שתי פתחים, ועוד קשה למה אומרת המשנה להלן שלתא שבקרן מזרחית צפונית היו חמשה פתחים הרי אותו תא היה בקומה השניה והיה לו פתח גם לקומה שתחתיו, ונ"ל שכיון שאותו פתח שברצפת התא כבר נמנה במנין הפתחים שבתא שתחתיו, לא שייך למנות אותו שוב כשמונים את מספר הפתחים בתא שעל גביו, ולכן המשנה מונה שלוש פתחים לתאים שבקומה האמצעית, וחמש פתחים לתא שבקרן מזרחית צפונית.

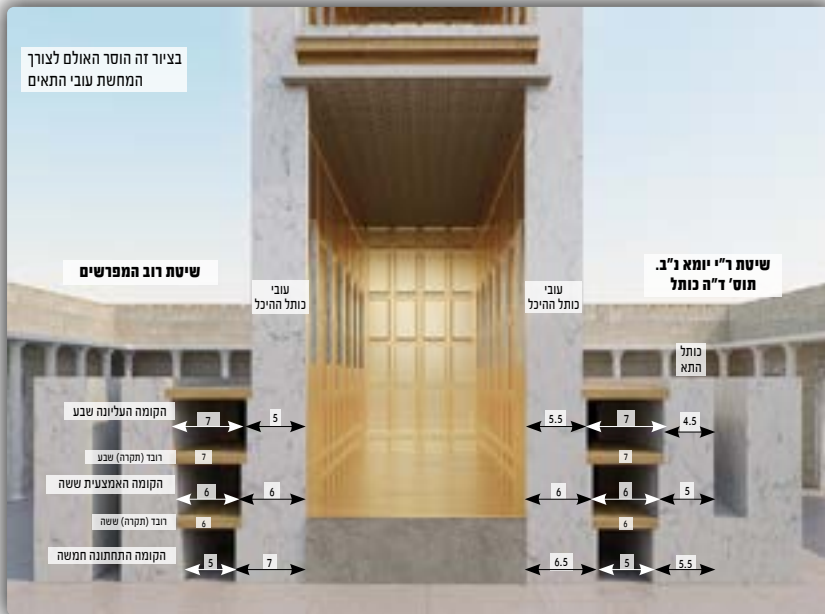
פתח האולם

וְאָחָד לַפְּשָׁפֶשׂ, (ה) וְאָחָד לְהִיכָל (לקדש):

ד. קומת התאים הַתְּחִתּוֹנָה היתה ברוחב חָמֵשׁ אמה (ראה איור ג), וְרִבְד - ותקרת התאים היתה ברוחב - שָׁשׁ אמה, מכיון שעובי קיר ההיכל התמעט באמה^{כ"ב} כנגד תקרת התא, ובאותה אמה היו מונחים קורות התקרה^{כ"ג}, נמצאת התקרה רחבה באמה מרוחב התא, וְקוֹמַת הַתְּאִים הָאֲמֻצְעִית היתה ברוחב שָׁשׁ אמה, שהרי תקרת הקומה הראשונה היא ברוחב שש אמה, והיא רצפת הקומה האמצעית, וְרִבְד והתקרה שמעליה היתה ברוחב שָׁבַע אמה, מכיון שעובי קיר ההיכל התמעט כנגד תקרת התא באמה נוספת ושם היו מונחים קורות התקרה, וְהַקוֹמָה הַעֲלִיוֹנָה היתה ברוחב שָׁבַע אמה, שְׁנָאֵמֶר (מלכים א' ו, ו) "הִיצִיעַ הַקוֹמָה הַתְּחִתּוֹנָה חָמֵשׁ בָּאֲמָה רְחֹבָה, וְהַתִּיכְנָה הַקוֹמָה הָאֲמֻצְעִית שָׁשׁ בָּאֲמָה רְחֹבָה, וְהַשְּׁלִישִׁית שָׁבַע בָּאֲמָה רְחֹבָה":

רבה. ולדעת ר"י (יומא נב: ד"ה כותל) עובי קיר ההיכל התמעט בחצי אמה, וכנגדו התמעט עובי קיר התא בחצי אמה, והתקרה [שהיתה רחבה מהתא אמה] היתה מונחת על חצי האמה שהתמעטו עובי הקירות (ראה איור ג). רבו. ומפורש במלכים (א' ו, ו) שעשו כך את קירות ההיכל כדי שלא יהיה צורך לחצוב בקירות ההיכל מקום להנחת הקורות, רש"י (שם ד"ה היציע) פירש שדבר זה קלוקל החומה הוא ואינו דרך נוי. ולדעת אברבנאל (שם ו, ו) עשו כך מפני שאין לסתת את אבני ההיכל בתוך הר הבית (אף לא על ידי שמיר) וזהו שנאמר בפסוק (שם ו, ו) "והבית בהבנתו אבן שלמה מסע נבנה ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנתו".

איור ג

פתח האולם

רכז. לדעת הרא"ש (ד"ה ומסבה) במסבה זאת היו מדרגות, אך לדעת תפא"י (יכין אות לח) מסבה זאת היתה עולה בשפוע כמין כבש [ד]. ומפני שבאותה מסבה היו עולים לעליית ההיכל על ידי היקף שמקיפים אותו מצפון ממערב ומדרום, קראו שמה מסבה, אע"פ שהמסבה עצמה היתה רק בצד צפון ושאר ההיקף היה על גבי גגות התאים, תפא"י (יכין אות לח), וכן נראה ברמב"ם (פיה"מ ד"ה הקפה). רכח. רא"ש (ד"ה ומסבה), הגר"א (ד"ה הלך), ותפא"י (יכין אות לט). רכט. נחלקו המפרשים כיצד הגיעו עד גובה פתחה של העליה [שהיה גבוה מ"ה אמה מקרקע ההיכל], לדעת הראב"ד (בהשגתו לרמב"ם ביה"ב פ"ד ה"ג), והרא"ש (ד"ה הגיע) גגות התאים הגיעו עד גובה העליה, ומגגות התאים הגיעו ישר לפתחה של העליה (וכעין זה נראה דעת הרמב"ם פיה"מ ד"ה הקפה, וכן נראה מסתימת דבריו ביה"ב פ"ד ה"ד וע"ע). ולדעת הגר"א (ד"ה שבהו), ותפא"י (יכין אות מכ כד) גגות התאים היו נמוכין בהרבה מגובה העליה [ה]. לדעת הגר"א היו עולים מגגות התאים בכלונסות הארוז לפתחה של העליה, ומהעליה היו עולים בהם לגגה של העליה, והמשנה קיצרה בזה (עיי"ש בדבריו שמוכיח שכן דרך המשנה). ולדעת תפא"י מהמסבה היו עולים לגגות התאים המערביים, וכמין כבש היה בנוי על גגות התאים הדרומיים, שבו היו עולים לפתח העליה. ובמלחמות היהודים (ספר ה' ה, ה) כתב שהתאים היו רק כנגד ההיכל ולא כנגד העליה, וזהו כדעת הראשונים הנ"ל. רל. ר"ש (ד"ה ה"ו), ולדעת הרא"ש (ד"ה ה"ו) לא היו שם שליכות אלא היו בכלונסות שקעים להכניס בהם הרגל. רלא. אע"פ שקול מראה וריח אין בהם משום

ה. ומסבה"כ"י היתה עולה מקרן מזרחית צפונית של ההיכל, לקרן צפונית מערבית, שבה היו עולים לגגות התאים ואל המסבה היו נכנסים מהתא שבקרן מזרחית צפונית, היתה עולה במסבה בקרן מזרחית צפונית ופניו למערב, הלך על כל פני הצפון עד שהוא מגיע למערב לקרן צפונית מערבית, ושם כבר הגיעה המסבה לגובה גגות התאים"כ"י. הגיע למערב, והפך פניו לדרום, יצא מן המסבה ועלה על גבי גגות התאים הלך על כל פני צד מערב עד שהוא מגיע לדרום לקרן מערבית דרומית. הגיע לדרום והפך פניו למזרח, היתה מהלך בדרום עד שהוא מגיע לפתחה של עליה"כ"י לפתח הקומה השניה של בית המקדש, שפתחה של העליה היה פתוח לדרום. ובפתחה של העליה היו שתי כלונסות - קורות של עץ ארז שעליהם קבועות שליכות"ל [מדרגות של סולם], שבהן היו עולין לגגה של העליה לגג בית המקדש, וראשי פספסין ראשי

קורות בעובי פס היד, היו מבדילים בעליה בין המקום המכוון כנגד הקדש - ההיכל לבין המקום המכוון כנגד קדש הקדשים, ולולין פתחים כמין ארובות, היו פתוחין ברצפת העליה, לבית קדש הקדשים, שבהן היו משלשלין - מורידים את האומנים הבאים לתקן ולשפץ את קדש הקדשים, והורידום לשם בתוך תיבות עץ הסגורות משלוש רוחות, כדי שלא יזונו עיניהן שלא יסתכלו ויהנו"ל"א מהיופי של בית קדשי הקדשים בשעה שעושים שם מלאכתם :

באר הלבנון

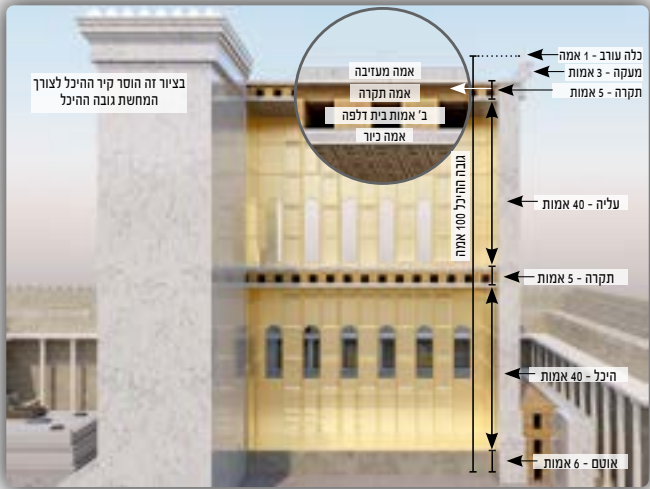
ד. נראה שתפא"י פירש שמסבה היא כמין כבש מפני שלשיטתו מסבה היא כבש ללא מדרגות, שכן פירש גם לקמן (פ"ה יכין אות כב) מסבה כמין כבש בלי מעלות, אך רש"י (ויסא"י ד"ה מסבה) פירש שהמסבה לקמן (פ"ה פ"ט) היא כמין מעלות העולות בעיגול, על כן יש לומר שלדעת רש"י גם כאן באותה מסבה היו מדרגות. ה. לכאורה לשיטתם כל קומות התאים היו כמדת הקומה הראשונה, שהיתה בגובה חמש אמה והתקרה שעליה בגובה אמה, (שהרי היא סתימת

פתח האולם

1. וְהֵיכָל (בית המקדש) אורכו מֵאָה אמה, על רוחב מֵאָה אמה, על רום בגובה מֵאָה אמה, ומבארת המשנה כיצד הגיע גובה ההיכל למאה אמה (ראה איור ד), הָאוֹטָם כמין בנין אבנים סתום בגובה שֵשׁ אַמּוֹת, והוא שימש כיסוד לבית־לֵב, וְגָבְהוּ של ההיכל (הקודש) מבפנים היה אַרְבָּעִים אַמָּה, אַמָּה פְּיֹר אבנים בעובי אמה היו בתקרת ההיכל־לֵב ובהם פיתחו עיטורים וציורים־לֵב, וְאַמְתִּים בֵּית דְּלָפָה קוֹרוֹת־לֵב עץ בעובי שתי אמות־לֵב היו קבועות לרוחב ההיכל כדי להניח עליהם קורות התקרה, קוֹרוֹת עץ בעובי אמה־לֵב היו קבועים זה לצד זה־לֵב לאורך ההיכל,

מעילה, מעלה עשו [מדרבנן לאוסרם] בקדש הקדשים (פסחים כו.). רלב. רמב"ם (ביה"ב פ"ד ה"ג, פיה"מ ד"ה ואוטם), אך הרא"ש (ד"ה האוטם) כתב שהאוטם הוא רצפת הבית, והיסוד כולו היה תחת האוטם ואינו נמנה בגובה הבית מפני שאינו נראה מבחוץ [ו]. רלג. רמב"ם (ביה"ב פ"ד ה"ג), הגר"א (ד"ה בית). אך לדעת הראב"ד (בהשגתו לרמב"ם שם), והרא"ש (ד"ה אמה) הכיור היה בגובה כותלי ההיכל מסביב. רלד. רמב"ם (פיה"מ ד"ה וכיור). רלה. הרע"ב (ד"ה ואמתיים) פירש שקורות אלו נקראו בית דלפה מלשון חיבור מפני שהם היו קורות גדולות המחזיקות ומחברות את קורות התקרה, שכן "במחברת" (שמות כו.ד) תרגומו בית לופי. ולדעת הרמב"ם (ביה"ב שם, פיה"מ ד"ה ודף, וד"ה בית), ור"ש (ד"ה ואמתיים) בית דלפה היה מקום חלול בין התקרה העליונה לתקרה התחתונה, שכן היה דרכם לעשות שתי תקרות וביניהם מקום חלול, שאם ידלפו מים מהתקרה העליונה יעמדו בתקרה התחתונה וישפכו לחוץ, ואותו מקום חלול נקרא בית דלפה על שם דליפת המים. רלו. מפני שקורות אלו היו קבועים לרוחב ההיכל עשרים אמה ללא תמיכה בינתיים, היה עוביים שתי אמות. רלז. מפני שקורות אלו היו קבועים לאורך ההיכל על גבי קורות בית דלפה שלא היו רחוקות הרבה, היה די להם עובי אמה אחת. רלח. כלומר קורות התקרה היו זה לצד זה ללא רווח ביניהם, בשונה מקורות בית דלפה שהיה ביניהם רווח

איור ד

באר הלבנון

נגד סיום גובה האוטם) כפי שהיו ג' קומות התאים בבית ראשון שווים בגובהם. ז. מוכח מהרא"ש דלא ס"ל כהתפא"י (פ"ג יבין אות סא).

פתח האולם

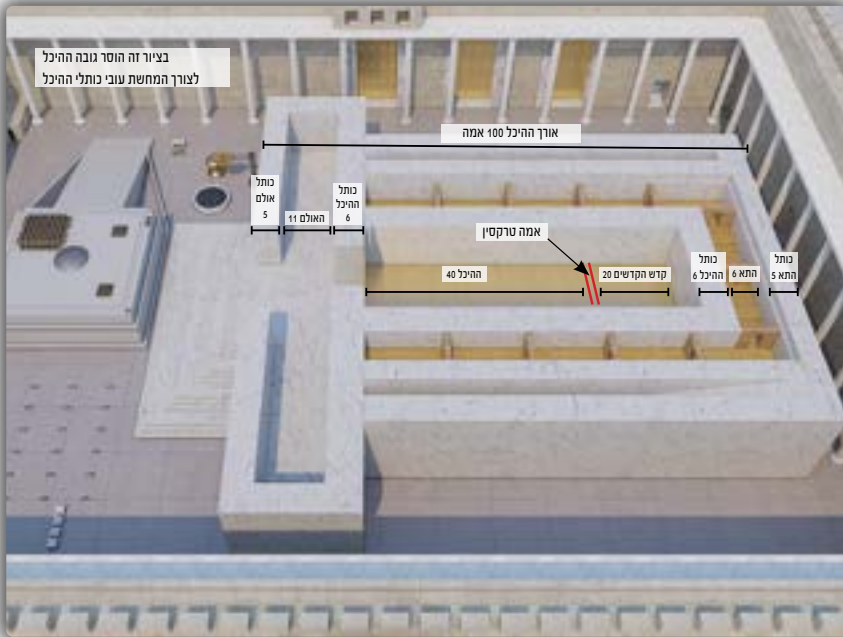
מפני שנעשו רק בכדי להניח עליהם את קורות התקרה. רלט. שכבת הטיח שימשה לאישום התקרה מפני נזילת מים להיכל, שכן קורות העץ שבתקרה אינם מונעים חדירת מים, והאבנים שימשו לריצוף העליה. רמ. רמב"ם (ד"ה וכלה), וביאר שברזל זה נקרא כלה עורב מפני שמכלה משם את העורבים. ולדעת הרא"ש (ד"ה ואמה) על כל גג ההיכל היו טבלאות עם שיפודים חדים. רמא. רא"ש (שם), ור"ש (ד"ה ואמה) פירש כדי

ואמה מעזיבה שכבת טיח ואבנים רלט עובי אמה שהיתה על גבי התקרה, וגבהה של העליה של הקומה השניה של ההיכל היה ארבעים אמה, וגם בתקרת העליה היה אמה פניו, ואמתים בית דלפה, ואמה תקרה, ואמה מעזיבה, ושלוש אמות היה גובה המעקה אשר הקיף את גג ההיכל,

ואמה פלה עורב, ברזל חד כחרב בגובה אמה, היה קבוע על גבי המעקה, כדי שלא ינחו שם עורבים ועופות, שמה יביאו דבר טמא בפיהם לעזרה רמא, הרי גובה ההיכל מאה אמה, רבי יהודה אומר, לא היה הפלה עורב עולה מן המדה כלומר הכלה עורב לא היה בכלל מדת מאה אמה של גובה ההיכל אלא ללא הכלה עורב הגיע ההיכל למאה אמה מכיוון שארבע אמות היה גובה המעקה (ולא שלוש אמות כת"ק):

ז. מדת ההיכל (בית המקדש) מהמזרח למערב היתה מאה אמה (ראה איור ה), עובי כותל האולם חמש אמה, ורוחב האולם היה אחת עשרה אמה, כותל ההיכל (הקודש) עוביו שש

איור ה

פתח האולם

שהעופות לא יטנפו ההיכל. רמב. גובה ההיכל בבית ראשון היה שלשים אמה, ובין הקדש לקדש הקדשים היה קיר בעובי אמה, אך בבית שני גובה ההיכל היה ארבעים אמה ולא יכלו לבנות שם קיר גבוה כל כך בעובי אמה, על כן במקום הקיר שהיה שם בבית ראשון עשו פרוכת (כ"ב ג), אך כיון שהסתפקו אם האמה שבה עמד הקיר בבי"ד קדושה כלפנים (קדש הקדשים) או כלחוץ (ההיכל), על כן עשו שם שתי פרוכות, אחת לצד פנים ואחת לצד חוץ (יומא ג) (ולחוסף על עובי הקיר לא יכלו כיון דכתיב "הכל בכתב מיד ה'", רש"י שם ד"ה אמה). רמג. מפני שהסתפקו אם אותה אמה קדושה כלפנים (קדש הקדשים) או כלחוץ (ההיכל), על כן קראו לה אמה טרקסין שפירושו פנים וחוץ, ירושלמי (יומא פ"ה ה"א וכן פירשו בתוס' כ"ב ג. ד"ה טרקסין). ור"ת (בתוס' שם) פירש שטרק פירושו

אמה, וההיכל (הקודש) מתוכו היה באורך ארבעים אמה, אמה טרקסין, שתי פרוכות הבדילו בין הקודש לקדש הקדשים רמב, פרוכת אחת היתה לצד הקודש והשניה לצד קודש הקדשים, וביניהם היה רווח אמה, ופרוכות אלו נקראו טרקסין רמג, ועשרים אמה בית קדש הקדשים, עובי כותל ההיכל (הקודש) שש אמה, ורוחב התא - התאים שבמערב ההיכל - שש רמג אמה, ועובי כותל התא חמש אמה, הרי ההיכל מאה אמה ממזרח למערב. מן הצפון לדרום כנגד הקודש וקדש הקדשים, היה ההיכל ברוחב שבעים אמה (ראה איר ג), עובי כותל המסבה חמש אמה, ורוחב המסבה שלש אמה, עובי כותל התא חמש אמה, ורוחב התא שש אמה, עובי כותל ההיכל (הקודש) שש אמה, ורוחב ההיכל (הקודש) מתוכו עשרים אמה, עובי כותל ההיכל (הקודש) שש אמה, ורוחב התא שש אמה, עובי כותל התא חמש אמה, ורוחב התא חמש אמה, ובית הורדת המים - מקום שאליו היו נשפכים מי הגשמים שבגג ההיכל וגגות התאים רמג ורוחב שלש אמות, והכותל החיצוני של ההיכל עוביו חמש אמות, הרי שבעים אמה. האולם עודף עליו על רוחב ההיכל שכנגד הקדש וקדש הקדשים, חמש עשרה אמה מן הצפון, וחמש עשרה אמה מן הדרום, נמצא רוחב ההיכל כנגד האולם מאה אמה רמג, ואותו מקום שהאולם עודף על ההיכל, הוא היה נקרא בית החליפות, כלומר מקום הסכינים הנקראים חלפים רמג,

סוגר (ראה ברכות בת. טרוקו גל) וסין זה סיני, כלומר סוגר על הלוחות שניתנו בסיני [t]. [ביאר תפא"י (יבין אות ס"ב) אף שבבית שני לא היו הארון והלוחות בקדש הקדשים שהרי יאשיהו המלך גנום (יומא כ"ב) וכן אמרו בגמרא (יומא טא): שבבית שני לא היה טרקסין, בכל זאת קראו את אותה אמה טרקסין, על שם הקיר שהיה באותו מקום בבית ראשון. והוסף (שם) כיוון שהארון נגנו תחת קודש הקדשים כמבואר בגמרא (יומא ג) שייך לקרות הפרוכות בשם טרקסין]. רמד. במשנתנו מדובר על קומת התאים השניה אשר היתה מקבילה לגובה קרקע ההיכל, והיא היתה ברוחב שש אמה, אך קומת התאים הראשונה היתה מקבילה לגובה האוטם (יסוד הבית) והיא היתה ברוחב חמש אמה כמבואר לעיל משנה ד' (ראה לעיל פ"ד איר ג), ראב"ד (בה"ב פ"ד ה"ט), רמב"ם (שם הלכה יא), תוס' (יומא ג: ד"ה

באר הלבנון

ז. ג"ל שר"ת בא לבאר מפני מה קראו את אותו קיר בבי"ד אמה טרקסין (בדפוס מימא טא: "מקדש שני כיון דלא הוא אמה טרקסין", הרי שם בביר נקרא קר), שהרי ביאור הירושלמי (שהוא שפני שהסתפקו רמג) מסביר למה קראו כך לפרוכות בבית שני, והסבר זה אינו שייך לבית ראשון, עפ"ז יוצא שעיקר השם טרקסין הוא כביאור ר"ת והירושלמי בא לבאר למה נקרא כך גם בבית שני.

פתח האולם

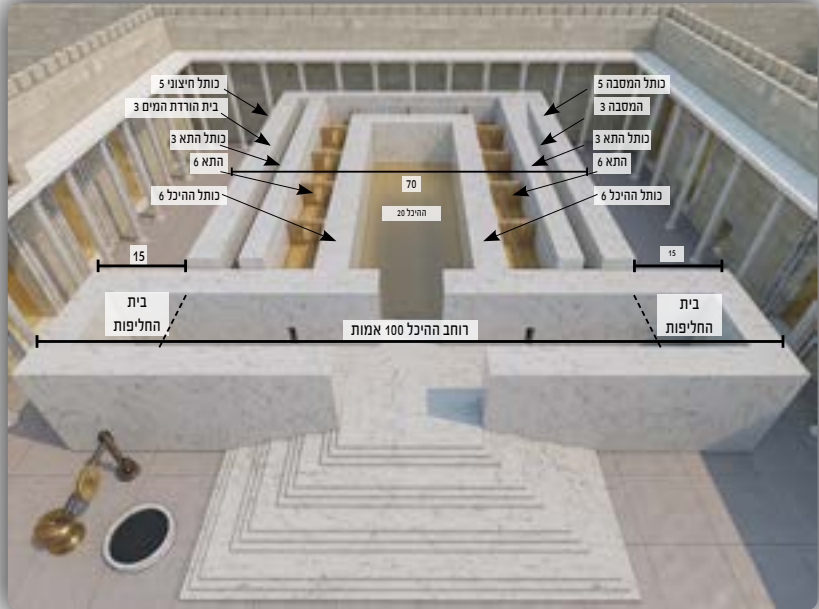
כותל, ותוס' יו"ט (ד"ה כותל). רמה. תוס' רי"ד (עירובין קד. ד"ה ומלאוין). רמו. כפי ששינונו לעיל (משנה ו'), שמדת ההיכל היא מאה מאה, על מאה מאה. רמו. מלשון הפסוק (עורא אט) "מַחֲלָפִים תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים" ומפורש בירושלמי (פ"ג ה"ח) שמחלפים אלו סכינים, וכן איתא בתוספתא (כלים בתרא זב.) ד' בן חולף חמשה, ושל חולף עשרה, ופירש ר"ש משאנץ (כלים כגה.) חולף סכין ששוחטין בו, ומצודת ציון פירש (עורא שם) שמחלפים נקראים סכינים מלשון כליל יחלוף (ישעיה ב"ח) על שם שבהם שוחטים ומחליפים בין חיים למיתה [ח], ורבינו שמעיה (ד"ה סכינים) כתב שבלשון ערבי סכין נקרא חלפא וכעין זה כתב בקרבן העדה לירושלמי (פ"ג ה"ו ד"ה בית החליפות) שבלשון ערבי סכין נקרא חילף, ורע"ב כתב (ד"ה בית החליפות) שבלשון רומי נקראים הסכינים הגדולים חלפים. רמה. מפורש בירושלמי (פ"ה ה"ח) שהיו שם עשרים וארבע חלונות (תאים), חלון אחד עבור כל משמר ומשמר, וכתב רש"י (בזחים כ. ד"ה אבל) שחלונות אלו היו מאחורי

לפי ששם היו גונזים שומרים רמה את הספינים שבהם היו שוחטים הקרבנות. וְהֵיכָל (בית המקדש) היה צר מאַחֲזָרָיו כנגד הקודש וקדש הקדשים, וְרָחֵב מִלְּפָנָיו כנגד האולם, וּבִפְרֵט זה היה דוֹמָה ההיכל לְאָרִי, שְׁנַאָמַר לגבי ההיכל "הוֹי אֲרִיאֵל אֲרִיאֵל קָרִית הַנְּהָ דְיָד", ומזה שנקרא ההיכל בשם אריאל שהוא אריה, לומדים שְׁמֵה הָאָרִי צַר מֵאַחֲזָרָיו וְרָחֵב מִלְּפָנָיו, אָף הֵהֵיכָל צָרִיךְ לְהִיּוֹת כָּאֲרִי, צַר מֵאַחֲזָרָיו וְרָחֵב מִלְּפָנָיו :

האולם במערב, ובהם היו שומרים את הסכינים, וכן כתב הרא"ש (ד"ה בית החלפות). אך לדעת הרמב"ם (כלי המקדש, פ"א ה"ו) מאחורי האולם בצד דרום היו גונזים את הסכינים שנפגמו (כמבאר בזה"ש [פח]. שסכין שנפגם גנו), ובספר תבנית היכל (ס"ב פכ"א סי' קע"ז הובא בעורת כהנים) כתב בשם מלחמות יוספון (י' ו') שבבית החליפות היו המשמרות שומרים את סכיני השחיטה, ושם גם היו גונזים את הסכינים הפגומים, וביאר התבנית היכל שבעד דרום היו גונזים הסכינים הפגומים, ובצד צפון היו המשמרות שומרים סכיניהם (וכן נראה ברש"י סוכה ט. ד"ה וחלונה. שכתב שבעפון היו שומרים הסכינים), ואלו ואלו דא"ח.

איור 1

בציור זה חוסר גובה ההיכל לצורך המחשת עובי כותלי ההיכל

פרק ה

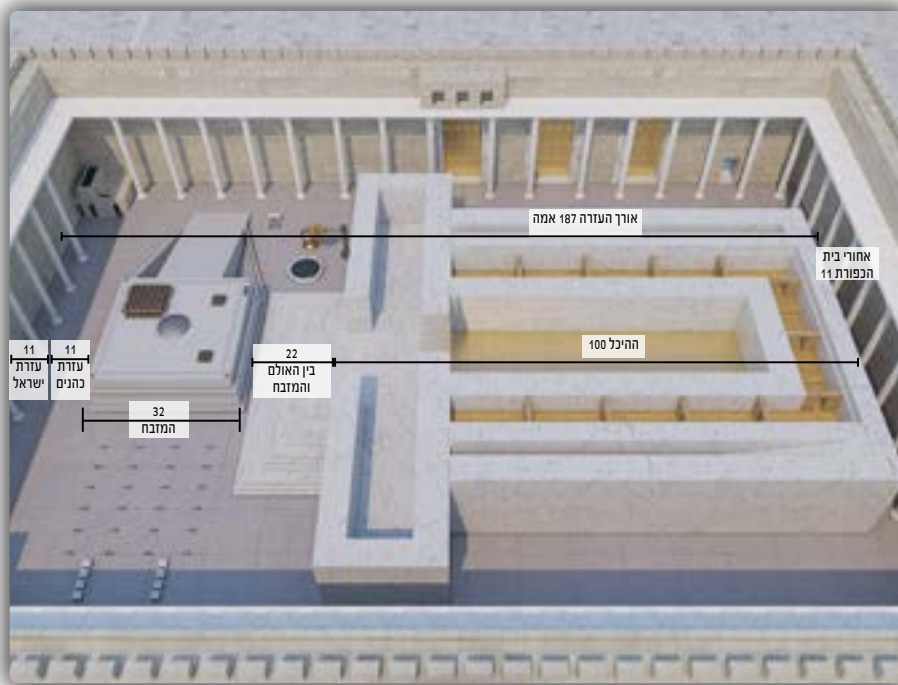
א. כָּל הָעֶזְרָה הֵיטָה בְּאוֹרֵךְ מֵאָה וּשְׁמוֹנִים וְשִׁבְעֵי אַמָּה
 עַל רוֹחַב מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ אַמָּה, מִן הַמְּזֻרָח לַמַּעֲרָב
 הִיא אוֹרֵךְ הָעֶזְרָה מֵאָה וּשְׁמוֹנִים וְשִׁבְעֵי אַמָּה (ראה איור א).
 מְקוֹם דְּרִיסַת רַגְלֵי מִשְׁטֵי יִשְׂרָאֵל אַחַת עֲשָׂרָה אַמָּה וְהוּא
 הַנִּקְרָא עֶזְרַת יִשְׂרָאֵל, מְקוֹם דְּרִיסַת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים אַחַת
 עֲשָׂרָה אַמָּה וְהוּא הַנִּקְרָא עֶזְרַת כַּהֲנִים, הַמְּזֻבָּח שְׁלֹשִׁים וְשִׁתַּיִם אַמָּה, בֵּין הָאוֹלָם וְלַמְּזֻבָּח
 הִיא רוּוח שֶׁל עֲשָׂרִים וְשִׁתַּיִם אַמָּה, אוֹרֵךְ הַהֵיכָל (בֵּית הַמִּקְדָּשׁ) מֵאָה אַמָּה, וְאַחַת עֲשָׂרָה
 אַמָּה הֵיוּ בֵּין חוֹמַת הָעֶזְרָה לְאַחֲזוּרֵי בֵּית הַכְּפוֹרֶת לְאַחֲזוּרֵי קֹדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים הַנִּקְרָא בֵּית הַכְּפוּרָה,
 עַל שֵׁם הַכְּפוּרָה שֶׁעַל הָאֲרוֹן, הֵרִי אוֹרֵךְ הָעֶזְרָה מֵאָה שְׁמוֹנִים וְשִׁבְעֵי אַמָּה :

פתח האולם

רמט. כך הגרסא במסכת מדות
 שבגמרא, ובגמרא יומא (סו: לו), וכן
 גרס הרע"ב (ד"ה מקום).

בציור זה הוסר גובה ההיכל לצורך
 המחשת כל אורך העזרה

איור א

פתח האולם

רנ. ומה ששנינו לעיל (פ"ג מ"א) שהמזבח היה שלשים ושתים אמה ואורך הכבש היה שלשים ושתים אמה (שם מ"ג), ולפי זה יוצא שהכבש והמזבח יחד היו צריכים להיות שישים וארבע אמה, תירצו ע"כ בגמרא (נבחים סב:) ששתי אמות מאורך הכבש היו נבלעות במדת המזבח מכיוון

ב. רוחב העזרה מן הצפון לדרום מאה ושלשים וקמש אמות (ראה איור ב). הפכש והמזבח שלשים ושתים אמות²¹, מן המזבח לטבעות היה רווח של שמונה אמות, מקום הטבעות עשרים וארבע אמות, מן הטבעות לאמצעי²² המקום בו עמדו השלחנות ארבע אמות, מן אמצע מקום

שהכבש היה עולה אמה על גבי היסוד, (היינו על גבי המקום שכנגד היסוד, שהרי שנינו לעיל (שם) שבצד דרום אורך היסוד היה רק אמה אחת בקרן דרומית מערבית, ונבחים נג) ואמה על גבי הסובב, ולכן מדת הכבש והמזבח יחד היתה רק שישים ושתים אמות [א]. רנא. כתב הרמב"ם (בה"ב פ"ה ה"ד) "מקום השולחנות שמונה אמות" וביאר הכסף משנה (שם ד"ה ורחב) שכך פירש הרמב"ם את משנתנו, מן הטבעות למחצית מקום השולחנות ארבע, וממחצית מקום השולחנות לננסין ארבע [ב]. אך רש"י פירש (יומא ט"ז: ד"ה והמותר) שמקום השולחנות עצמם לא נמנה במשנה מפני שמפורש ביחזקאל (מ"ב) שהשולחנות היו אמה וחצי על אמה וחצי, ולדעת רש"י (שם ד"ה רובא) עמדו השולחנות ארבע לצד ארבע ממזרח למערב וביניהם היה רווח אמה, (ראה בכנפה שבסוף המסכת) על כן תפסו השולחנות (והרווח שביניהם) מדרום לצפון ארבע אמות, ולדעתו (שם) בפירוש הא' המידה שנותרה בין הכבש לכותל ולמקום הננסים היא כ"א אמה, עשר וחצי אמה לבין הכותל והכבש, וכן למקום הננסין, ולפירוש הב' שכתב אותם ארבע אמות של מקום השולחנות נכלל במקום הננסין, והנותר למקום הכבש וכו' הוא כ"ה אמה י"ב וחצי אמה בין הכבש לכותל, וי"ב וחצי אמה למקום הננסין

באר הלבנון

א. עיין לעיל פ"ג אות ז'. ב. לפי פירוש הרמב"ם צריך להבין מפני מה לא אמרה המשנה שמקום השולחנות הוא שמונה אמות, ונ"ל שלדעת הרמב"ם השולחנות עמדו בשורה אחת ממזרח למערב והמשנה היתה צריכה לומר מן הטבעות לשולחנות שלוש רבע אמה [ואת מדת השולחנות אין צורך

איור 1

פתח האולם

והשולחנות. רנב. שנינו לעיל (פ"ג ב"ה) "ואונקליות של ברזל שבהם תולין ומפשיטין על שולחנות של שיש שבין העמודים" ומובן מכך א. שהשולחנות עמדו בין העמודים. ב. בזמן שהבהמה תלויה על האונקליות חלקה התחתון מונח על השולחן. ולפי הנאמר במשנתנו שהיה מרחק ארבע אמות בין השולחנות לננסים, יוצא שהשולחנות לא עמדו בין הננסים וגם לא שייך שגוף הבהמה היה מונח עליהם. קושייה א' תירץ הרא"ש (ד"ה טו) שאמנם השולחנות עמדו במרחק ד' אמות מן הננסים, אך היו מכוונים כנגד בין הננסים. ומכח קושייה ב' כתב

השְׁלֵחָנוֹת וְלִנְסֵין אַרְבַּע אַמוֹת^{רנב}. כאן המשנה מדלגת על מדת מקום הננסין. מן הננסין לכוֹתֵל הָעֶזְרָה היה רווח של שְׁמֹנֶה אַמוֹת. עד כאן נמנו במשנה מאה ועשר אמות, מתוך המאה שלשים וחמש אמות של רוחב העזרה, וְהַמֹּתֵר [ה] - אותם עשרים וחמש אמות^{רנב} שנותרו מרוחב העזרה, - התחלקו לשנים: שתים עשרה וחצי אמה היה הרווח שֶׁבֵין הַכֶּבֶשׂ לַפּוֹתֵל העזרה הדרומי, וְשֵׁתִים עשרה וחצי אמה היה מְקוֹם הַנְּנָסִין - הרי רוחב העזרה מאה שלשים וחמש אמות:

ג. שְׁשֵׁינִי לְשִׁכּוֹת הָיוּ בְּעֶזְרָה^{רנב}, שְׁלֹשׁ בְּצִפּוֹן וְשֹׁלֵשׁ בְּדָרוֹם. ואלו הם הלשכות (שבצפון^{רנב}) שְׁבַדְרוֹם, לְשֵׁכֶת הַמְּלַח, לְשֵׁכֶת הַפְּרוּה, לְשֵׁכֶת הַמְּדִיחִים^{רנב}

הרא"ש (שם) שצריך לומר שמשנתנו מדברת על שולחנות אחרים, והם לא השלחנות ששננו לעיל (פ"ג ב"ה) [ג]. ובתוס' (יומא טז: ד"ה טו) תירצו שהבהמות היו גדולות מאד ומשום כך גופם הגיע לשולחנות, כפי המבואר במדרש (בר"ר פס"ה יז) שכאשר הרכיבו את כבשי התמיד על גמלים היו רגליהם נגררים ברצפה, ותפא"י (יבין את ד) תירץ שכשרצו להפשיט עור הבהמות היו מניחים השולחנות ליד הננסים, ותוס' יו"ט (ד"ה טו) כתב שלפירוש הב' ברש"י (יומא טז: ד"ה והמות, הובא בעזרה הקרומת) אין קושיה כלל שהרי מקום השולחנות כלול עם מקום הננסים וחלקם היו צמודים לננסים [ד]. רנב. זהו לדעת הרמב"ם (ביה"ב פ"ה ה"ג וט"ו), ר"ש (ד"ה טו) ולפירוש הב' ברש"י (שם). רנב. זה שלא נמנו כאן גם לשכת פנחס המלביש, ועושי חביתין, בית אבטינס, והלשכות שהיו בבית המוקד בחצי הקודש, תירץ בתפא"י (בועז אות ב) לשכת פנחס המלביש ועושי חביתין, לא נמנו מכיון שלא היו בתוך העזרה, אלא היו בנויות בתוך עובי חומת העזרה, וכן לשכת בית אבטינס לא היתה בקרקע העזרה אלא בעליה מעל גבי שער המים, והלשכות שבבית המוקד בחצי הקודש לא נמנו מכיון שפתחיהם לא היו פתוחים לעזרה, אלא לתוך חצי הקודש שבבית המוקד. רנב. לדעת הרמב"ם (ביה"ב פ"ה ה"ה) כל לשכות אלו היו בעזרת ישראל. רנב. הגרסא הנכונה שבדרום, וכן היא גרסת הגמרא (יומא יט:), וכן מוכח ממשמעות הסוגיא שם, וכן גרס הרמב"ם (ביה"ב פ"ה ה"ה), וכן הוא בש"ט"מ. רנב. סדר שלוש לשכות אלו המוניים במשנה הוא ממזרח למערב, הלשכה המזרחית ביותר היא

באר הלבנון

לפרש כי מפורש ביהזקאל (מ"ט, ס"ט) שהיו אמה וחצי, כדכתב רש"י (יומא טז: ד"ה והמות), מן השולחנות לננסים שלוש ורבע אמה, ומפני שלא רצתה המשנה לרדת לפירוט של רבע אמה (כדאיתא בגמרא (מנחות יג) כיון דלא היו אמה לא חשיב ליה) אמרה מן הטבעות לשולחנות ארבע וכו' שמוה מובן שבתוך מדה זאת היה גם הרווח שבין הטבעות לשולחנות וגם חצי מקום השולחן שמידתו כבר נתפרשה ביהזקאל. ג. צ"ע שהרי שנינו בשקלים (פ"ו מ"ד) "שלשה עשר שולחנות היו במקדש שמונה של שיש בבית המטבחים, ושנים במערב הכבש, ושנים באולם, ואחד של זהב מבפנים" ועיין בפירוש הר"מ קוים מה שתיריך בזה. ד. גם לשיטת הרמב"ם קושייה זו אינה מתחילה, מכיון שלדעתו לא היו משמשים השולחנות להניח עליהם הבהמות התלויות באונקליות, שהרי כתב שבשולחנות היו מניחים הנתחים ומדיחים הבשר והקרבנים (ביה"ב פ"ה ה"ה. פתח"ק פ"ו ה"ז). ה. צריך להבין מפני מה לא פירשה המשנה את הרווח שבין הכבש לכותל ואת מקום הננסים על סדר המשנה וידיעה על מדתם שהיו שתים עשרה וחצי אמה ואח"כ אמרה והמות וכו', וי"ל מפני שלא היו מדות אלו אמות, שלמות, העדיפה המשנה לכתוב מדתם בצורה כזאת כדי לא לרדת ולפרש שהיו שתים עשרה וחצי אמה, (כדאיתא בגמרא (מנחות יג) כיון דלא היו אמה לא חשיב ליה).

פתח האולם

לשכת המלח, אחריה למערב לשכת הפרוה ואחריה לשכת המדיחין, תוס' יו"ט (ד"ה לשכת) תפא"י (יבין אות יט), וכן הוא בציור הרמב"ם. רנח. אין הפירוש שבלשכה זו היו מולחים את הקרבנות, אלא שבלשכה זו היו מאחסנים את המלח עבור מליחת הקרבנות, והלשון ששם נותנים מלח פירושו ששם נותנים את המלח לאיחסון, כמו אחד נתן בהר המשחה, (פריה פ"ג מ"א) וכן לעיל (פ"ב מ"ה) שם

היו נותנים יין ושמן. רנט. מבואר בגמרא (יומא לה.) שלשכה זו נקראה על שם מכשף ששמו פרוה, רש"י פירש (שם ד"ה פרוה) שאותו מכשף בנה לשכה זאת, וכתב הרא"ש (ד"ה לשכת) שאותו מכשף יהודי היה, שהרי גויים אינם רשאים לבנות בהר הבית (ערכין ה:), ורבינו חננאל פירש (שם ד"ה פרוה) שאותו מכשף חפר מחילה תחת הקרקע עד לשכת הפרוה בכדי לראות משם את עבודת כה"ג ביו"כ, והרגישו הכהנים בדבר והרגוהו. אך רבינו שמעיה פירש (ד"ה שם היו) שלשכת הפרוה נקראה על שם עורות הפרים שמולחים בה, כלשון הפסוק (ד"ה ב"ג.) "זהב פרוים" שפירושו זהב שצבעו כדם הפרים, ודברי הגמרא (שנקראה על שם מכשף בשם פרוה) מוסבים על בית הטבילה שע"ג לשכת הפרוה, שאותו בית טבילה נקרא על שם פרוה המכשף שבנאה. וברע"ב כתב (ד"ה לשכת) שאותו מכשף בנה הלשכה ע"י כישוף, ובתוס' יו"ט (ד"ה לשכת) דחה דבריו שאי אפשר שיקיימו במקדש דבר שנעשה על ידי כישוף, וכתב הרמ"א (תורת העולה ח"ג ס') לכאורה יפלא איך קראו לשכה על שם מכשף, והרי שם רשעים ירקב, וביאר שחמש הטבילות שטבל הכה"ג ביו"כ מכוונים כנגד חמשה חומשי תורה, ושם היה טובל טבילה שנייה (ושאר טבילות) שהיא כנגד החומש השני שבו הוזכר יציאת מצרים ופרעה מלך מצרים, ולכן קראו לשכה זאת על שם מכשף, זכר ליציאת

(ראה איור ג). ומה לשכות אלו היו משמשות לשפת המלח, שם היו נותנים - שומרים, את המלח לקרבן עבור מליחת הקרבנות"ג". לשפת הפרוה"ט, שם היו מולחים את עורות הקרבנים - הקרבנות ועל גגה של לשכת הפרוה היה בית הטבילה - מקוה לכהן גדול שבו היה טובל ביום הכיפורים,

איור ג

פתח האולם

מצרים שנגאלו מפרעה שהיה המכשף הגדול בעולם. רס. כמ"ש "וּפְשַׁט אֶת בְּגְדֵי הַבַּד וַרְחֵץ אֶת בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ וְלָבַשׁ אֶת בְּגָדָיו" (ויקרא טו, כג-כד), ומבואר בגמרא (יומא לא.) שחמש טבילות היה הכה"ג טובל ביום הכיפורים, טבילה ראשונה היה טובל בחול, במקוה שע"ג שער המים, וארבע טבילות היה טובל בקדש במקוה שע"ג לשכת בית הפרוה. רסא. קרבי הקדשים זהו הכרס, ומה שכתוב בשקלים (פ"ו מ"ד) שהיו מדיחים את הקרביים על

מפני שבכל פעם שהחליף את בגדי הבד לבגדי קודש ולהיפך, היה טעון טבילה^{רס}. לְשֵׁכֶת הַמְּדִיחִים שְׁשָׁם הָיוּ מְדִיחֵין שוטפים במים את קַרְבֵי^{רסא} הַקְּדָשִׁים מפני הרפש והלכלוך שבהם, וּמְשָׁם היתה מְסַכָּה עוֹלָה, מתוך לשכת המדיחין, היו מדרגות מעוגלות^{רסב} העולות לְמִקוּה לְבֵית הַפְּרוּה.

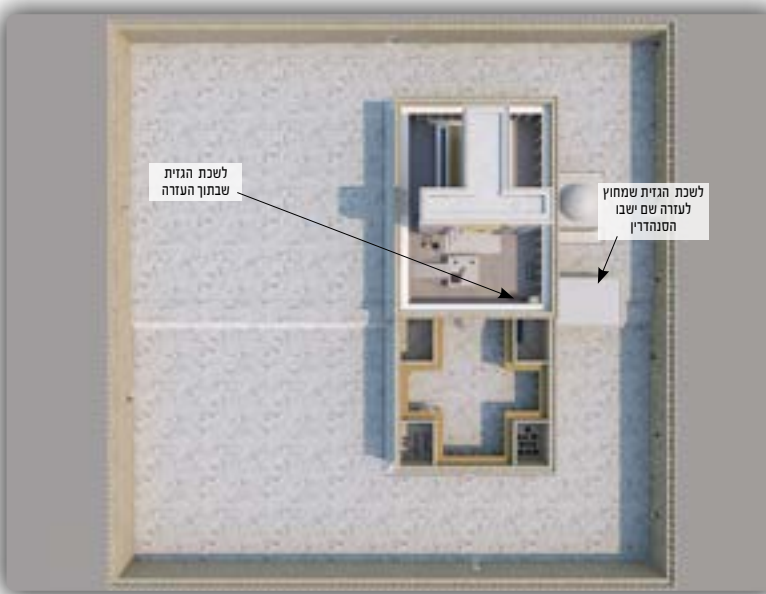
ד. אלו הן הלשכות (שבדרום^{רסג}) שְׁבַצְפוֹן: לְשֵׁכֶת הָעֵץ, לְשֵׁכֶת הַגּוֹלָה, לְשֵׁכֶת הַגְּזִית (ראה איור ד-ה) ומה לשכות אלו היו משמשות: לְשֵׁכֶת הָעֵץ^{רסד} – אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אשר הוא התנא ששנה את מסכת מדות^{רסה}, שְׁכַחְתִּי מָה הֵיְתָה מְשֻׁמֶשֶׁת. אָבָא שְׂאוּל אוֹמֵר, לשכת העץ היתה לְשֵׁכֶת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל^{רסו}, וְהִיא הֵיְתָה אַחֲרֵי שְׁתֵּיהֶן

השולחנות שבבית המטבחים, הקרביים שם הם שאר בני המעים כמ"ש בתמיד (פ"ד מ"ב) והכרס מדיחין אותה בבית מדיחין, והקרביים מדיחין אותן על שולחנות של שיש שבין העמודים (המפרש לתמיד לא. ד"ה במיעוט, הרא"ש שם ד"ה מדיחין, תוס' יו"ט ד"ה לשכת). עוד תירץ הרא"ש (שם) שמשנתנו מדברת על שאר קודשים, ומפני שהיה מספרם רב היו מדיחין את קרביהם בלשכת המדיחים, אך המשנה בתמיד ובשקלים מדברת על קרבן התמיד שהיה רק כבש אחד, ניקו את קרבו על השולחנות שבבית המטבחים, ורק את כריסו שמאוס יותר משאר הקרביים ניקו בבית המדיחין. כתב המפרש לתמיד (שם ד"ה וידחה) מפני שהכרס מלא רפש ולכלוך לכן אין זה מכבוד המקדש לנקותו בעזרה במקום גלוי, על כן קבעו לשכה מיוחדת לנקותו שם. רסב. רש"י (יומא יט. ד"ה מסיבה). רסג. הגרסא הנכונה שבצפון כפי שנתבאר לעיל באות רנ"ו. רסד. לשכה זו היא לשכת פרהדרין המוזכרת ביומא (פ"א מ"א), ופירוש פרהדרין – פקידי המלך, לפי שבבית שני היו קונים את הכהונה גדולה בכסף אע"פ שלא היו ראויים לה, ומפני זה לא היו הכה"ג מוציאים את שנתם, והיו כפקידי המלך המתחלפים בכל שנה, (יומא ח: ט.). לדעת הראב"ד (ביה"ב פ"א ה"ט) היתה לשכה זו בנויה מעץ, אך לדעת תוס' יו"ט (ד"ה אבא שאול) היא היתה בנויה מאבנים כיוון שאסור לבנות עץ במקדש כמבואר בגמרא (תמיד כח), וביאר מפני שבלשכה זו היו מפרישים את הכה"ג שבעה ימים קודם יו"כ קראו שמה לשכת העץ – לומר שמעשיה גם בכלי עץ, בשונה מלשכת האבן אליה היו מפרישים את הכה"ג לפני שריפת הפרה האדומה שמעשיה רק בכלי אבן לפי שאינם מקבלים טומאה. אך בלקו"ש (חלק כ"ח פ' מסעי הערה 51) מביא שהרדב"ז (ח"ב ללשונות הרמב"ם סי' א' תסו), החכם צבי (תוס' חרשים סי' צד), צפע"ג (מהר"ת כד, ד), מעשה רקח והר המוריה (ביה"ב פ"א ה"ט) ועוד, דייקו ברמב"ם (שם) שהאיסור לבנות עץ במקדש הוא דווקא עץ בולט, אך עץ שאינו בולט מותר לבנות במקדש, ועפ"ז מבאר שלשכת העץ אכן היתה בנויה מעץ כדעת הראב"ד אלא שעץ זה לא היה בולט והיה מסייד בסיד, ובתורת לוי"צ (ע"רפ) ביאר שבתחילה כשהיו הכה"ג צדיקים קראו לשכה זו בשם לשכת העץ, כי הצדיקים נמשלו לעץ שמאריך ימים ביותר כמ"ש (ישעיה סה, כב וראה ב"ב טו). "כימי העץ ימי עמי" ואח"כ כשלא היו הגונים קראו את לשכתם לשכת פרהדרין, לפי שהיו מתחלפים בכל שנה וכו'. רסח. יומא טז. רסו. כתב הרמב"ם (כלי המקדש פ"ה ה"ז): "וכבודו ותפארתו שיהיה יושב במקדש (בלשכתו) כל היום, ולא יצא אלא לביתו בלבד בלילה, או שעה אחת או שנים ביום... ואינו זו משם" עכ"ד, ואע"פ שלשכתו היתה בעזרה (ואין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד) היה

איר ד

איר ה

פתח האולם

מותר לו לשבת שם מכיון שהיתה פתוחה לחול, והדין הוא שלשכה הבנויה בקדש ופתוחה לחול תוכה חול (פסחים פו.), תוס' יו"ט (ד"ה אבא שאול). ותפא"י (יבין אות כח) כתב שחציה היה בחול ובחצי זה היה יושב הכה"ג. רסו. כלומר לשכת הגזית היתה בצפון מזרח העזרה, [ו] ולשכת הגולה ולשכת העץ היו במערב לשכת הגזית.

לשכת העץ היתה מאחורי לשכת הגזית ולשכת הגולה רס"ו, והגג של שלשפתן היה שְׁוּהָ באותו גובה. לְשַׁכַּת הַגּוּלָּה רס"ח - שָׁם הָיָה בּוֹר מִים קְבוּעַ ברצפה, וְהַגְלָל נָתוּן עָלָיו מעל בור המים היה גלגל שקשור בו חבל, ואל החבל חיברו ספל גדול (הנקרא גולה), וכשמסובבים את הגלגל הספל מעלה מים ממעמקי הבור ומשם מלשכת הגולה היו מְסַפְּקִים מִים לְכָל הָעֶזְרָה רס"ט. לְשַׁכַּת הַגְּזִית י"ע - שָׁם הָיְתָה סְנֵה־דְרִין גְּדוּלָּה י"ג שֶׁל

אורך לשכת הגזית מצפון לדרום שווה לאורך לשכת הגולה ולשכת העץ יחד, לשכת הגולה היתה כנגד החצי הדרומי של אורך לשכת הגזית, ולשכת העץ היתה כנגד החצי הצפוני של אורך לשכת הגזית (כדי שתהיה לשכת העץ פתוחה לחול ויוכל הכה"ג לשבת בתוכה), נמצאת לשכת העץ מאחורי לשכת הגזית, שהרי היא למערבה. ומאחורי לשכת הגולה, שהרי היא עומדת לצפונה כלפי חוץ. רמב"ם (בה"ב פ"ה ה"י), ע"פ פירוש השלטי גבורים (פכ"ג) ותוס' יו"ט (ד"ה והיא היתה וד"ה לשכת העץ), וכן פירש תפארת ישראל (יבין אות כז) [ז]. רסח. פירש רש"י (יומא יט. ד"ה לשכת): "לפי שעולי הגולה כרו שם את הבור נקראה לשכת הגולה" והרמב"ם (בה"ב פ"ה ה"י) פירש שנקראה לשכת הגולה, על שם הספל הנקרא גולה בו היו ממלאים מים מהבור, וכתב התוס' יו"ט (ד"ה לשכת הגולה) שהוא מלשון הפסוק "וְגָלָה עַל רֵאשָׁה" (זכריה ד, ב), והוא בור הגולה המוזכר בעירובין (פ"י מ"ד). רסט. כלומר מים מתוקים לשתיה ולכשול, אך אמת המים סיפקה מים עבור הדחת הקרבנות ולמקוה שבלשכת הפרוה וע"ג שער המים, ר"ש (ד"ה בור) תפא"י (יבין אות לא). רע. על שם שנעשתה מאבני גזית לכבודם של הסנהדרין, תוס' יו"ט (ד"ה לשכת הגזית) [ח]. רעא. המשנה אמרה סנהדרין גדולה מכיוון שבשאר ערי ישראל היו סנהדרין קטנה, שבה היו עשרים ושלושה דיינים, אך בסנהדרין גדולה יש

באר הלבנון

1. אלו הדברים שנאמרו לגבי מקום לשכת הגזית: א. חציה בקדש וחציה בחול ושני פתחים היו לה אחד פתוח לקדש ואחד פתוח לחול (יומא כה). ב. פיים במזרח (חצי שבקדש) ו[קן] (הסנהדרין) יושב במערבה (חצי שבחול) (יומא שם). ג. לשכת הגזית היתה בחלקו של יהודה (שם יב) אמת דר"ג פה. וזכריה פד: קת: גמילה כו). ד. לשכת העץ היתה מאחורי לשכת הגזית ומאחורי לשכת הגולה. והו פירושם: א. חציה שבחול לא היה שווה בגודלו לחציה שבקדש, כיון שבחצי החול היו יושבים הסנהדרין, ומקום מושב שבעים ואחד הסנהדרין היה בצורת חצי עיגול וכל אדם רוחבו אמה, אם כן חצי עיגול של שבעים ואחד אמה רוחבו עשרים ושלוש חצי אמה ואורכו ארבעים ושבע אמה (לפי הכלל "כל שיש בחקופו ר"ט יש בו רחב ספח" עירובין דל). ועוד היו לפני הסנהדרין שלוש שורות של כ"ג תלמידים. נמצא שבחצי לשכת"ג שבחול היה לפחות שלשים אמה על חמישים אמה. ואי אפשר שכך היה גם החצי שבקדש שהרי מידה זאת נכנסת למקום הטבעות (וכשב לשיטה שכל המונח היה בצפון ומזרח) שוואר לא היה שם ספסוק מקום). על כן מוכרח שחציה שבחול היה גדול בהרבה מהחצי שבקדש. ב. החלק המזרחי של לשכת הגזית היה בקדש והחלק המערבי היה בחול, ולפי שיטת השלטי גבורים שלשכת הגזית היתה במזרח העזרה צריך להבין אך חלקה המערבי נמצא בחול, הרי מערב לשכת הגזית הוא לכאורה בתוך העזרה ואיך יתכן לומר שהוא חול, אך על פי מה שנתבאר שחציה שבחול היה גדול בהרבה מחציה שבקדש הדבר מובן - מכיון שאותה מידה שהיתה לשכת הגזית שבחול יתרה על חציה שבקדש היתה מחוץ לעזרה לצד מערב (ראה אה"ח) והו הפירוש זקן יושב במערבה. ג. מושב הסנהדרין היה בחלקו של יהודה, ומבואר בגמרא (יומא זב) שנחלת יהודה היתה מכיוון מזרח הר הבית עד כנגד המזבח (מסקים המזבח הוא כבר נחלת בנימין), וזה אפשרי רק ע"פ המבואר לעיל שלשכת הגזית היתה במזרח העזרה ואינן שלהלכה ירושלים לא התחלקו לשבעים ניתן ללמוד מדינה זאת מקום לשכת"ג - מכיון שבמקום לשכת הגזית אין חלק עליה). ד. נתבאר בפתח האולם (אות רס"ז). והו הנראה לעניות דעתי כיאור הדברים, בהתבסס על שיטת השלטי גבורים (פ"כ"ג), תוס' יו"ט (ד"ה והיא היתה, ד"ה לשכת העץ) ותפא"י (יבין כז). אם כי זאת לא תכלית מסקנת שיטתם, ושגם עיר ריבוי שיטות בנושא זו. ה. לכאורה צ"ע מאיזה טעם שיתנה המשנה את הסדר למנות את הלשכות ממערב למזרח, להיפך מהמשנה הקודמת שם הסדר הוא ממוזרח למערב ו"ל שהתנא רצה לסיים בלשכת הגזית בשבח שהיו אומרים ברוך המקום וכו'. ויש להוסיף, לפי שסדר מסכת מדות הוא מבחוץ כלפי פנים - כפי דרך הכניסה להר הבית, שמתחיל בשומרים ואח"כ בהר הבית ואח"כ בסוגר ובחיל וכו' (מסבאר לעיל פ"א אות א'), ואחר שסיים למנות את מדות המקדש ביאר את מבנה הלשכות, שהן צורך המקדש, וע"י שסיים בלשכת הגזית "ברוך המקום... ולשרת בבית קדשי הקדשים", סיים במקום הפנימי והקדוש ביותר במקדש. ח. עיין לעיל פ"ג אות ט'.

פתח האולם

שבעים ואחד דינים כמבואר בסנהדרין (ב.טז.א). רעב. כתב המהרש"א (ד"ה סנהדרין) שהמשה אמרה סנהדרין של ישראל כי כשהיו דנין את הכהונה, היו שם רק מישראל ולא צירפו עמהם כהנים, מפני שאפשר שהם נוגעים בדבר [ט]. רעג. אף שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד (יומא כה.), לשכת הגזית היתה חציה בקדש וחציה בחול ומקום הסנהדרין היה בחול, והיו מותרין לשבת (שם). רעד. עיקר מעשיהם בכל יום היה לדון את הכהונה (רמב"ם ביאת מקדש פ"ו ה"א), ותוס' יו"ט כתב (ד"ה דנה) שהיו דנים גם את כשרות הלויים (כמפורש בקידושין עז.), אך כמוכן דנו גם שאר עניינים לפי צורך אותה השעה כדאיתא בסנהדרין (פי"א מ"ב): "בית

דין הגדול שבלשכת הגזית שממנו יוצאת תורה לכל ישראל" תוס' יו"ט (ד"ה דנה). רעה. רמב"ם (שם). רעז. "לובש שחורים... והולך לו" מדבר על כהן שנמצא פסול ביחוסו, אך כהן שנמצא בו מום היה יושב בלשכת העצים ובודק עצים למערכה כפי ששינוי לעיל (פ"ב מ"ה), כך עולה מדברי הרמב"ם (ביאת מקדש פ"ו ה"א-יב). רעז. מרוב שמחה שנמצא ראוי לעבודתו של מקום, רא"ש (ד"ה לובש לבנים). רעה. כן פירש תפא"י [יב] (יבין אות לו). אך תוס' יו"ט (ד"ה ויום) ותפא"י (שם) בפירוש הב' פירשו שאותם הכהנים שהכשירום לעבודה היו עושים משהו ושמהו. רעט. ע"ד לשון הפסוק (שמות כג, ל): "והכהן המשיח תחתיו מבניו", מהרש"א (שם). רפ. התוס' יו"ט (ד"ה וכן) ביאר מפני מה שיבחו את ה' בשבחים אלו, משום שלשכת הגזית נקראת מקום שעל לשכה זו נאמר בפסוק "אל המקום אשר יבחר ה'" (דברים יח, י), ולפיכך כינו את הש"י בשם מקום, לומר שהוא המקום האמיתי, והוא מקומו של העולם. אמנם הוא עצמו אינו מוגבל במקום - שהוא מקומו של העולם ואין העולם מקומו - לכך חזרו ואמרו ברוך הוא,

באר הלבנון

ט. עיין במד"ר (מסכת פי"א ד) "כך סנהדרין של ישראל וכו'" הנה שם לא מדובר על זמן שהסנהדרין היו דנים את הכהונה ובכל זאת נקראו סנהדרין של ישראל, על כרחך צריך לפרש שם "סנהדרין של ישראל" בית הדין הגדול של עם ישראל. וי"ל שגם במשנתנו אפשר לפרש כך. ונראה שכן דעת הרמב"ם שכתב (ביאת מקדש פ"ו ה"א): "בית דין הגדול היו יושבין ודנין את הכהונה" ולא הזכיר שצריכים הדינים להיות ישראל. עכ"פ נ"ל שגם לדעת המהרש"א לא היו הכהנים שבסנהדרין פסולים לדון את הכהונה, אלא רק עשו השתדלות שלא ידונו הכהנים את הכהונה שמא יהיו הדינים הכהנים נוגעים בדבר. י. כדי להראות שהוא מצטער ועצב על כך שאינו ראוי לעבוד עבודתו של מקום. (זהו המטאפור על עשו (ביאשת כהן"ח) "זיבו בעיני את המזבח, ופירש רש"י (שם ד"ה וכן) העיד עליו המזבח שבה עבודתו של מקום). יא. לשון עטיפה הוא כנגד עליון - כדוגמת טלית או גלימה, כמו שמצינו בביכורים (פ"ד פ"ג) ובברכות (פ"ג): "אבל לא היה מתעטף" ופירש רש"י (שם ד"ה אבל) "אם נפלה טליתו לא היה נוטלה ומתעטף", וכן בשבת (ל): "כי איכא צערא בעלמא שדי גלימיה... כי איכא שלמא בעלמא לביש ומתכסי ומתעטף", וכן (שם ט"ז): "ומתעטף ויושב בסדינין המצויצין ודומה כמלאך ה' צבאות", וכן (שם קל"ט): "מתעטף אדם בבילה" ופירש רש"י (שם ד"ה מתעטף) "שהוא כסדין ומתעטף בה דרך מלבוש". ומ"ש בתפא"י (יבין אות לו) שמתעטף היינו המצנפת שבראשו, לע"ע לא מצאתי לשון עיטוף על חבישת מצנפת ונדחק לפרש כן מפני שפירש (שם) לובש לבנים היינו הכתונת, ונראה קצת ברמב"ם (ביאת מקדש פ"ו ה"א) שלא גרס ומתעטף לבנים אלא רק לובש לבנים, ועפ"י שייך לפרש שלובש לבנים היינו בגדי כהונה ועצ"ע. יב. וזהו יובן מדוע השמיט הרמב"ם (שם ה"ה) שהיו עושים יו"ט ואומרים ברוך המקום וכו', מכיון שעוסק בהלכות אלו בכהנים ולא בהלכות סנהדרין. יג. אהרן הכהן היה שלם ברמ"ח איברים ונתרבה בשמונה בגדים, הרי רמ"ח ועוד ח' גימטריא רנ"ו וכן אהרן בגימטריא רנ"ו, נמצא שמו מסמל שלמותו בגוף ושלמותו בלבבו.

פתח האולם

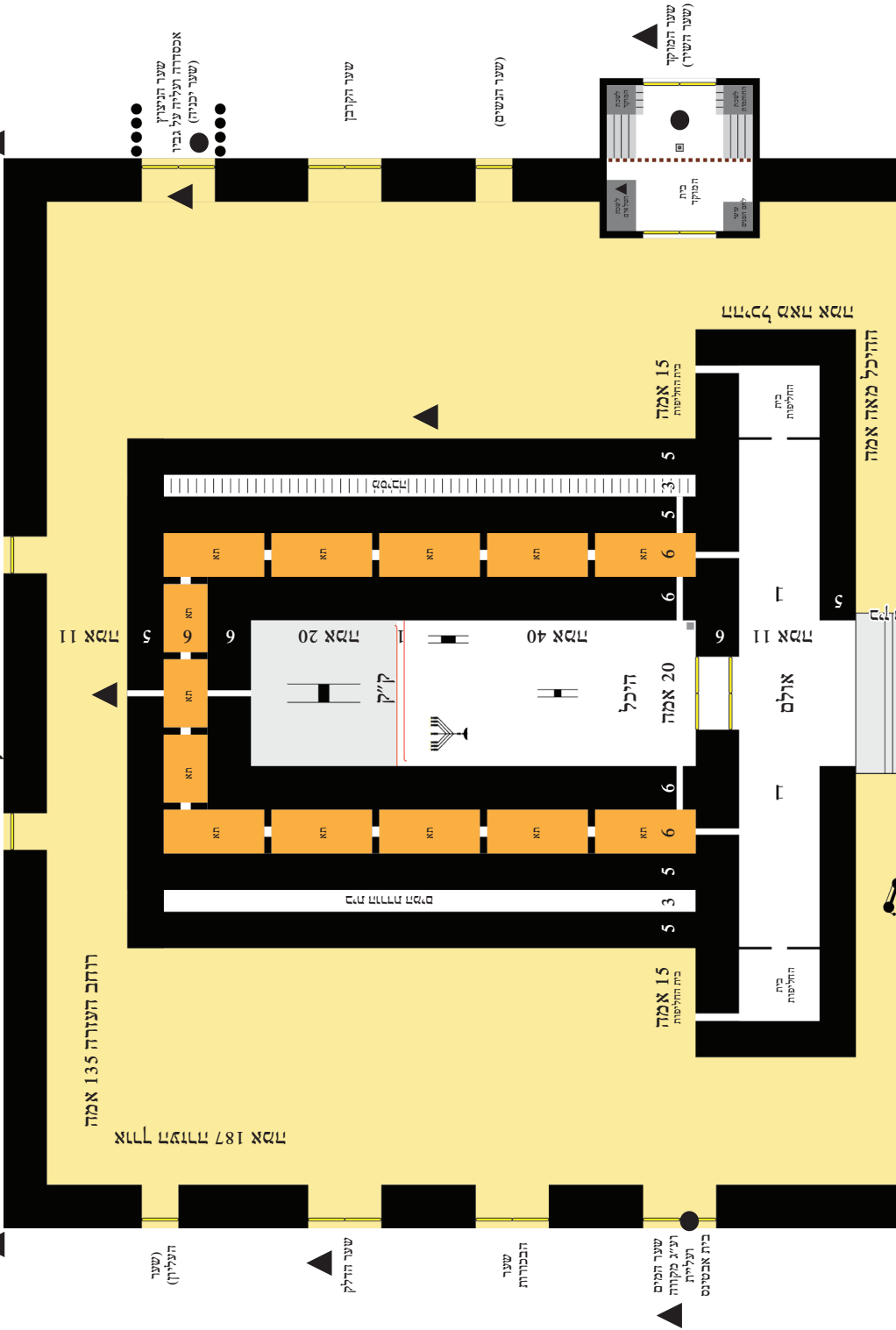
שאע"פ שקראנוהו בשם מקום כי הוא מקומו של העולם, הנה הוא עצמו ברוך הוא, קדוש ומובדל מגדר מקום [יד].

וכך היו אומרים: ברוך המקום ברוך הוא שלא נמצא פסול בזרעו של אהרן, וברוך הוא שפטר באהרן ובבניו העומדים תחתיו להיות כהנים גדולים ר"ט לעמוד ולשרת לפני ה' בבית קדשי הקדשים י"ב:

באר הלבנון

יד. ע"ד ביאור התוס' יו"ט, נראה לבאר ששיבחו את ה' בשני שבחים א. ברוך המקום - מצד שהוא מקומו של עולם (כ"ד פס"ח ט) ומנהיג העולם בחוקי הטבע אשר ברא (ולכן הטבע בנימטריא א-להים, שבשם זה מנהיג הקב"ה את העולם בדרך הטבע ולפיכך בכל מעשה בראשית נאמר שם א-להים). ב. ברוך הוא - שהוא עצמו קדוש ומובדל מהעולם ומכל הגבלות הטבע. ושני שבחים אלו שיבחו את ה' על שני דברים שעשה לנו: א. שלא נמצא פסול בזרעו של אהרן - שזה מצד הנהגת ה' שבדרך הטבע, שמפני זה לא נמצא בזרעו של אהרן מום בגופם, וכן זה שלא נמצא פסול ביהוסם הוא מצד הנהגת ה' שזוהר לאדם להתגבר על יצרו, שלא ישא אשה האסורה עליו ולא יחלל זרעו מן הכהונה (כמ"ש בסוכה גב: "יצרו של אדם מתגבר עליו... ואלמלא הקב"ה שיעורו אין יכול לה"). ב. שבחר באהרן... לשרת בבית קדשי הקדשים - שזוהו מצד הנהגת ה' שלמעלה מדרך הטבע, שאדם ילוד אשה יכנס לפני ולפנים לתוך קדש הקדשים, למקום אשר שוכן כבוד ה' אשר "השמים ושמי השמים לא יכללוהו" (ע"פ מלכים א' ח' כ"ז) ובכל זאת מצד שהוא אינו מוגבל לא בגבול ולא בלמעלה מהגבול (ועל עין זה מורה הנס סמקום הארון אינו מן המדה, שפגד אחר היה את מדת הארון בנשמות אך מדה זאת לא תפסה מקום כלל, שזו מצד שיה נגזע הנמנעת ובסודו לחבר למעלה מהגבול בגבול. ע"ן עוד בזה ספר"פ ר"ה גדול יהיה, ושם תע"פ 69) בחור להשרות ושכינתו ולהאיר אורו האין סופי "בבית הזה" (שם) בקדש הקדשים (ולכן נאמר על מקום המקדש "אכן יש - יהוה במקום הזה" (בראשית כ"ח, מ"ד) לפי שה' מתגלה שם למעלה מסדר ההשתלשלות). וכל כך גדולה היתה מעלת השראת השכינה ביוה"כ בזמן כניסת הכה"ג לקדש הקדשים, כפי שאמרו חז"ל (ירושלמי יומא פ"א ה"ה) על הפסוק (ויקרא ס"ג, י"ז) "וכל אדם לא יהיה באוהל מועד בבואו לכפר בקדש" - שאפילו אותם המלאכים שכתוב בהם "ודמות פניהם פני אדם" (יחזקאל א' י"ג) אין ביכולתם כח לסבול את גודל הארת כבוד ה' אשר התגלה בזמן זה, ובכל זאת הכה"ג היה יכול להיות בזמן זה בקדש הקדשים אין זה אלא מפני שה' נתן בו כח למעלה מהטבע שלא תצא נפשו ממנו, מפני גודל הארת כבוד ה'. וזהו שכתוב במדרש (שפיר פ"ת, ע"ה) פ (ויקרא ס"ג, ג) "בזאת יבא אהרן" - באיזו זכות היה אהרן נכנס לבית קדשי הקדשים - זכות המילה היתה נכנסת עימו, לפי שמצות מילה היא ביום השמיני מפני שבמצוה זו ה' מתגלה אלינו למעלה מהטבע (שמשפ"ט טע), ולכן בכח מצוה זו זכה אהרן להיות בקדש הקדשים למעלה מדרך הטבע (ולכן "מ"י עילה לנו השמימה" (דברים ל' י"ב) ראשי תיבות מילה וסופי התיבות י-הוה, (בעל הטורים שם) שעי' המילה קשורים אלי שם - יהוה שלמעלה מהטבע, ומתנתקים מהגבלות הארץ ויכולים לעלות מעלה מעלה. ולהעיר שכמה ענינים ביום הכיפורים הם במספר שמונה, שבע ימים הפרישו את הכה"ג מביתו לפני יו"כ (יומא פ"א מ"א) ויום כיפור הוא היום השמיני להפרישותו. והאות בקדש הקדשים היו אחת למעלה ושבע למטה, יומא נ"ג). על כן שיבחו את ה' ואמרו ברוך הוא - שהוא עצמו קדוש ומובדל מהעולם ומכל הגבלות הטבע, והאיר מקדושתו על אהרן ובניו ונתן בהם כח למעלה מדרך הטבע לעמוד ולשרת לפני ה' בבית קדשי הקדשים, מהרה יבנה אמן כן יתי רצון.

מפת עיזו ללימוד מסכת מידות בקנה מידה יחסי

להצלחת

ר' חיים צבי בן חנה
ומרת אסתר בת רבקה

וכל יוצאי חלציהם

להצלחת
בנימין יוסף בן ליה הי"ו

להצלחת

יוחנן בן אסתר שיינדל
וחנה בת אסתר הי"ו

לעילוי נשמת

**אברהם ישראל צבי בן אהרון
רחל בת יהודה**

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

דבורה בת הרב עובדיה

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

צבי מאיר בן נחום

ת.נ.צ.ב.ה.

